

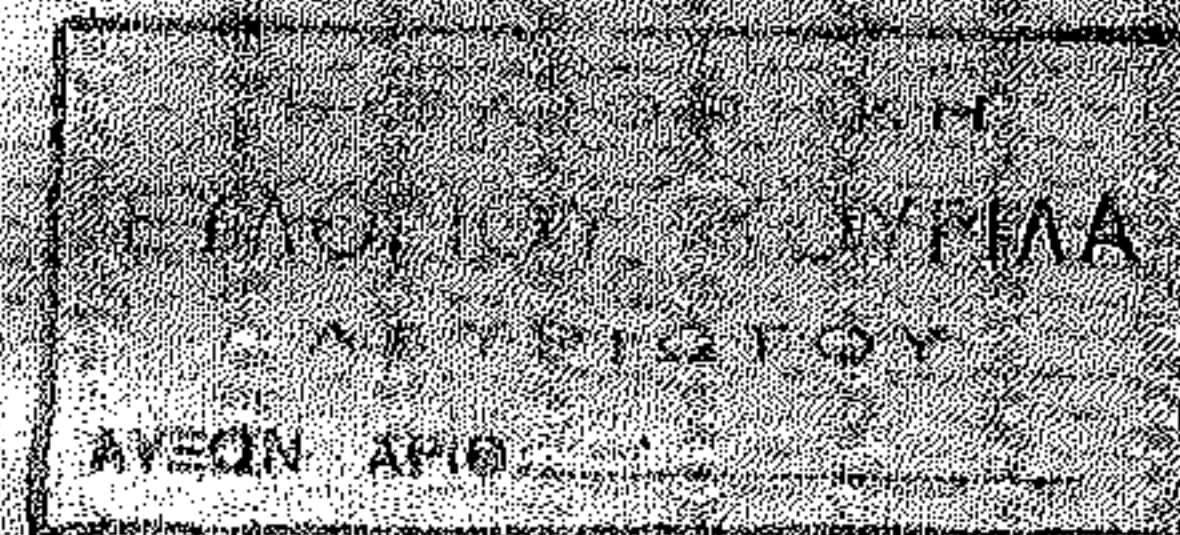
ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Β' - ΤΕΥΧΟΣ Δ'

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1880

Όσοι βιβλία αγοράζονται ή δανείζονται από την βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου των Αθηνών, να επιστρέφονται στην βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου των Αθηνών. (Πλάτ. Β' 1880)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1880

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΝ ΤΩ Α΄ ΤΕΥΧΕΙ

- Περὶ τῆς νῦν καταστάσεως τῆς φιλοσοφίας ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ W. Wundt.
(Μετάφρ. ὑπὸ Περικλέους Γρηγοριάδου).
Ὁ Σαίξπηρος καὶ ἡ Ἀρχαϊότης ὑπὸ Μ. Λάππα.
Περὶ τεχνικῆς ἀναγνώσεως ὑπὸ Μιλτ. Βρατσάνου.
Σύντομος περιγραφή τῆς Ἀμισοῦ καὶ τῆς περὶ αὐτὴν χώρας.
Στατιστικὴ Σχολείων ὑπὸ Β. Σκορδέλη.
Δημοσικὴ Ἀριθμολογία Ἀποσπάσματα ἐκ τῶν «Δημῶδων Συλλέκτων»
I. Γ. Θεοδώροπούλου.
Λύσεις. Περὶ πεντάλφας καὶ λοιπῶν ὑπὸ Ν. Ἀναστασίου.

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιμελεῖται Ἡφορεία συγ-
κεκροτημένη ὑπὸ τῶν κυρίων Ν. Καζάτση διευθυντοῦ, Ἀρι-
στείδου Σπαθάκη, Ἰγν. Μοσχάκη, Σπ. Σακελλαροπούλου
Παν. Π. Οἰκονόμου, Μιλτ. Βρατσάνου καὶ Ν. Γεωργιάδου.

Πάν ἀντίτυπον, μὴ φέρον τὴν σφραγίδα τοῦ Συνλόγου καταδιώκεται.

ΠΛΑΤΩΝ

ἜΤΟΣ Β΄.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1880

ΤΕΥΧΟΣ Α΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΝΥΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

ὑπὸ W. WUNDT

Καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐν Λειψία.¹

(Μετάφρ. ὑπὸ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ).

Οὐχὶ ἄνευ ὄκνου ἀπεδεξάμην τὴν αἴτησιν τοῦ ἐκδότου τοῦ Mind νὰ παραστήσω τὰ κατὰ τὴν σημερινὴν φιλοσοφίαν ἐν Γερμανίᾳ· ἐπραξα δὲ τοῦτο μόνον, διότι ἤλπιζον, ὅτι ὁ ἀνεγνώστης δὲν προσδοκᾷ παρ' ἐμοῦ πλήρη τινὰ ἐπιθεώρησιν τῆς τελευταίας ἡμῶν φιλοσοφικῆς φιλολογίας. Ἢ ὅλη μου ἐπιχείρησις θὰ εἶνε μόνον βραχεῖα περιγραφή τῶν κυρίων ρευμάτων τῆς νῦν ἐν Γερμανίᾳ φιλοσοφικῆς κινήσεως. Διὸ θὰ μνημονεύσω μὲν ἀναμφιβόλως τὰ κυριώτατα συγγράμματα, ἅτινα ἐκδηλοῦσι ταύτην, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ ὀμιλήσω καὶ περὶ παντὸς ἔργου ἀξιοῦντος φιλοσοφικὴν σημαντικότητα. Ὡστε, ἐάν ποτε ἀναγνωσθῇ τὸ προκείμενον ἄρθρον ὑπὸ γερμανῶν φιλοσόφων συγγραφέων, πολλοὶ ἀναμφηρίστως τούτων θὰ ἴδωσιν ὅτι παρέρχομαι σιγῇ ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα αὐτῶν, καὶ τοὶ ἴσως ἄλλων ἀσημαντότερα συγγράμματα μνημονεύονται. Ἀλλ' ἐλπίζω, ὅτι ἡ παρασιώπησίς μου αὕτη θὰ τύχη συγγνώμης, τὸ μὲν διὰ τὴν ἀρτίως ρηθέντα

¹ Τὸ προκείμενον ἄρθρον ἐγράφη ὑπὸ τοῦ δοκίμου φυσιολόγου καὶ φιλοσόφου τούτου κατ' ἐντολήν τοῦ ἀγγλικοῦ περιοδικοῦ Mind a quarterly review καταχωρισθὲν ἀγγλιστὶ ἐν τῷ ὀγδόῳ τεύχει αὐτοῦ κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1877, ἐξ οὗ ἐγένετο καὶ ἡ προκειμένη μετάφρασις. Σ. Μ.

σκοπόν τῆς προκειμένης πραγματείας, τὸ δέ, διότι (τοῦθ' ὕπερ δὲν θὰ ἀρνηθῆ, νομίζω, οὐδεὶς τῶν φιλοσόφων συγγραφέων, ἔσοι μελετῶσι τὰ τῶν ἄλλων συγγράμματα) οἱ καθ' ἡμᾶς χρόνοι εἶνε τόσοι γόνιμοι φιλολογιγῶν προϊόντων, ὥστε οὐδ' αὐτὸς ὁ ἐνεργότατος φιλιαναγνώστης δύναται νὰ γνωρίσῃ πᾶν ἄξιον λόγου δημοσίευμα. Καὶ τοῦτο δὲν θὰ ἦτο βεβαίως αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τόσοι δυσχερές, ἂν μὴ ἦτο ἐπάναγκες νὰ διέλθῃ τις τόσα μετριώτατα βιβλία· διότι ἡ σπουδαιότης τῶν βιβλίων δὲν ἀναγινώσκεται κακῆ μοίρᾳ ἐπὶ τῆς μετωπίδος αὐτῶν. Ἐπειτα εἶνε ἀληθές, ὅτι καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει μόνιμον ἐπιστημονικὴν ἀξίαν, δύναται νὰ εἶνε ἰδίᾳ χαρακτηριστικώτατον τῶν χρόνων αὐτοῦ· διότι εἶνε βεβαίως λίαν ψευδῆς ἢ παρὰστάσις ἐκείνη τῆς ἱστορίας τῶν ἐπιστημῶν, ἀφ' ἧς ἀποκλείεται ἡ ἱστορία τῶν ἀποπλανήσεων· ἀλλὰ καὶ πλὴν τούτων πρέπει νὰ ἐπιστήσω ἐνταῦθα τὴν προσοχὴν οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ἡμετέρας φιλοσοφικῆς φιλολογίας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς φιλοσοφικῆς παρ' ἡμῖν παιδεύσεως, ἥτις ἴσως ἔτι μᾶλλον ἀγνοεῖται.

Ἐπιχειρῶν νὰ περιγράψω τὰ κύρια ρεύματα τῆς σημερινῆς φιλοσοφίας ἐν Γερμανίᾳ θφείλω πρὸ παντὸς νὰ εἶμαι παρεσκευασμένος ἀπέναντι μιᾶς ἀντιρρήσεως, σκοπούσης νὰ καταστήσῃ λίαν ἀμφισβητήσιμον τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην. «Καὶ ὑπάρχουσι λοιπόν, θὰ ἐρωτήσωσιν οἱ ἐμπειρότεροι, τοιαῦτα κύρια ρεύματα; Καὶ δὲν ὑπάρχουσι μᾶλλον μόνον βραχέα τινὰ ρυάκια, ἕκαστον ἰδίον ἔχοντα ροὴν;» Κατὰ πρώτην ὄψιν δύναται νὰ φανῆ οὕτω πως ἔχον τὸ πρᾶγμα· διότι ἡ φιλοσοφικὴ ἡμῶν φιλολογία δὲν εἶνε τόσοι κολοσσιαία τὸ μέγεθος ὅσον ποικίλη κατὰ τὰς ἰδέας καὶ τὰς τάσεις αὐτῆς. Κατὰ δὲ τοῦτο διαφέρει, ὡς φρονῶ, ἡ καθ' ἡμᾶς νῦν φιλοσοφικὴ ἀνάπτυξις οὐσιωδῶς τῆς καταστάσεως τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος. Διότι τότε μὲν ἀντιπαρετάσσοντο κατ' ἀλλήλων σαφῶς ὠρισμένα σχολαί, ὧν τινες ἐκυριάρχουν, καὶ ἕκαστος τῶν φοιτητῶν τῆς φιλοσοφίας ἀνῆκεν εἰς τινὰ αὐτῶν· νῦν ὁμως φαίνεται, ὅτι ἕκαστος συγγραφεὺς φιλοσοφικῶν ὑποθέσεων ἔχει ἰδίον σύστημα· ἀλλὰ καὶ ἐάν τις τούτων ἀκολουθεῖ τινὰ τῶν προτέρων φιλοσόφων, τὸν Κάντιον, φερ' εἰπεῖν, τὸν Ἐρβάρτον ἢ Σχωπεγγχάυερν, πράττει τοῦτο μετὰ παντοίων ἐπιφυλάξεων τόσοι ἐμφαντικῶς ὑπ' αὐτοῦ ἐξαγγελλομένων, ὥστε εἰς οὐδένα ἐπέρχεται νὰ διαφιλονεικῆσῃ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ συγγραφέως. Φιλόσοφος τις συγγραφεὺς παρῆλθεν εἰς τὸ μέσον πρὸ τινῶν ἤδη ἐτῶν, προτείνων σπουδαίως πρότασιν, πολλαχόθεν σπουδαίως συζητηθεῖσαν, ὑπὲρ αἰωνίας εἰρήνης ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ δὲν ἠδύνατό τις ἀληθῶς νὰ μὴ ἐνίδῃ, ὡς τοῦτο καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ

σφαίρᾳ συμβαίνει, ὅτι οὐδέποτε οἱ οὐτοπιακοὶ περὶ εἰρήνης ὄνειροι εἶνε ὠριμώτεροι ἢ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ πολέμου. Τὸ φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἀγαθῆς ταύτης προτάσεως ὑπῆρξε θερμὴ συζήτησις καταλιπούσα τὰ πάντα ὡς εἶχον τὸ πρῖν.¹

Ὁ διασπασμὸς οὗτος τῶν δοξῶν συνδέεται προδήλως μετὰ δύο σαφῶς στάτων χαρακτηρήρων τῆς τελευταίας ἡμῶν φιλοσοφικῆς ἀναπτύξεως, ἥτοι ἐνθεν μὲν μετὰ τῆς παρακμῆς τῶν θεωρητικῶν συστημάτων, ἐπὶ μακρότατον ἐπικρατησάντων, μεθ' ἧν δὲν ἐπέτειλε νέα τις περὶ κόσμου θεωρία εὐμοιροῦσα παραπλησίως γενικῆς ἀποδοχῆς, ἐνθεν δὲ μετὰ τοῦ μεταδύβασμοῦ φιλοσοφικῶν προϊόντων ἀπὸ τῶν πανεπιστημίων εἰς τὸν εὐρύτερον κύκλον τῶν ἔξω λογίων. Τὸ τελευταῖον τοῦτο φαινόμενον ἰδίως εἶνε τόσοι χαρακτηριστικόν, ὥστε ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν αὐτὸ προσεκτικώτερον πως ἐνταῦθα.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος τὰ μεταφυσικὰ συστήματα ἔβλεπον τὸ πρῶτον φῶς ἀείποτε ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν ἡμετέρων πανεπιστημίων καὶ ἐτύγγανον ἐνθουσιῶντων ὀπαδῶν, τῶν φοιτητῶν, πρῖν ζητήσασαι τετυπωμένα, εὐρυτέρους θιάσους. Τοιοῦτοτρόπως ἐξετύλιζεν ὁ Φίχτις τὸ πρῶτον τὰς ποικίλας ὄψεις τῆς ἑαυτοῦ Wissenschaftslehre ἐνώπιον ἀκαδημαϊκοῦ ἀκροατηρίου· ἐπ' ἴσης αἱ διαδοχικαὶ φάσεις τοῦ συστήματος τοῦ Σχελιγγίου ἔλαβον γένεσιν ὡς πανεπιστημιακὰ μαθήματα οὐδόλιως ἐπὶ τέλους ἐκβάσσει τοῦ κύκλου τούτου, οὐ ἔνεκα τὰς τελευταίας τοῦ φιλοσόφου δόξας γινώσκουμεν μόνον ἐκ τῶν τετραδίων, ἧτινα κατέλιπεν ἀποθανών· ὡσαύτως τὰ φιλοσοφικὰ μαθήματα τοῦ Ἐγέλου πάντα ἦσαν ἢ συνόψεις τοῦ ὅλου αὐτοῦ συστήματος, ἢ μέρος αὐτοῦ, διότι ὁ συστηματικώτατος οὗτος τῶν φιλοσόφων ἠπίστατο νὰ περιορίζη καὶ αὐτὴν τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας ἐντὸς τοῦ περιγράμματος τῆς διαλεκτικῆς αὐτοῦ· καὶ τέλος πάντων γινώσκουμεν, ὅτι καὶ ὁ Ἐρβάρτος ἠδιστα ἐξέλεγεν ὑπόθεσιν ἀκαδημαϊκῶν παραδόσεων τὴν Μεταφυσικὴν, ἐφ' ἧς καὶ αὐτὸς ἱδρυσεν τὴν ψυχολογίαν. Οἱ μαθηταὶ ἠκολούθησαν φυσικῶ τῷ λόγῳ τὰ παραδείγματα τῶν διδασκάλων· οὕτω δ' ἡ Μεταφυσικὴ ἦτο κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡ κυρία ὑπόθεσις τῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς γερμανικοῖς Πανεπιστημίοις, ὑποδούλους καταστήσασα ἑαυτῇ Ψυχολογίαν, Ἠθικὴν, Αἰσθητικὴν, καὶ Φιλοσοφίαν τῆς φύσεως, τῆς Λογικῆς ἢ παντελῶς ἀπορροφωμένης καὶ αὐτῆς ὑπὸ τῆς Μεταφυσικῆς,

¹ A. Spir • Zum ewigen Frieden in der Philosophie ἐν τοῖς Philos. Monatshefte XI. p. 273· ἐπιθεὶ δὲ τὰ κατὰ τὴν συζήτησιν αὐτοῦ σελ. 362, 422 καὶ XII σελ. 133, 207. (Πρὸβλ. Mind No III p. 420).

ἢ διδασκομένης μόνον ὡς προπαιδείας· ἢ δὲ Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας μικρᾶς ἤξειοτο προσοχῆς. Διότι τί ὠφελούσιν αἱ ἱστορικαὶ γνώσεις, ὅταν πιστεύηται, ὅτι ἡ πᾶσα ἀλήθεια κείται ἐντὸς τῶν τεσσάρων γωνιῶν ἐνὸς καὶ μόνου συστήματος; Κυρίως διὰ τῆς ἐντέχνου μὲν, μονομεροῦς δὲ πραγματείας τοῦ Ἐγγέλου κατέλαβε καὶ τὸ μάθημα τοῦτο μίαν θέσιν ἐν τῇ ἀκαδημαϊκῇ διδασκαλίᾳ.

Πόσον νῦν διαφέρει τὸ πρᾶγμα ἐν τοῖς ἡμετέροις Πανεπιστημίοις! Ἴσως δ' ἐπόμενος πίναξ περιγράφει εὐγλωττότερον πάσης λεπτομεροῦς ἐκθέσεως τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἡμῶν φιλοσοφίας. Ἐν τῷ πίνακι τούτῳ, ὃν κατήρτισα τῇ βοήθειᾳ τοῦ ἡμερολογίου τῶν γερμανικῶν Πανεπιστημίων, τοῦ ἐν Βερολίνῳ ἐκδιδομένου ὑπὸ τῶν Aschersohn καὶ Seelmann καθ' ἐκάστην ἑξαμηνίαν, καταχωρίζω στατιστικᾶς κατὰ τὰ τελευταῖα πέντε ἔτη δι' ἐκεῖνα τὰ μαθήματα, ἅτινα κάλλιστα δεικνύουσι τί ἐγένετο κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Ὡς τοιαῦτα δὲ μαθήματα ἐξέλεξα τὴν Ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας, τὴν Λογικὴν, τὴν Ψυχολογίαν, τὴν Μεταφυσικὴν καὶ τὴν Ἠθικὴν· ἐκτείνονται δὲ αἱ στατιστικαὶ μου αὗται εἰς πάντα τὰ Πανεπιστήμια, ἐν οἷς γίνεται διδασκαλία γερμανιστί, ἢτοι εἰς τὰ γερμανικά, αὐστριακά, ἐλβετικά καὶ τὸ ρωσικὸν τῆς Δοράπτης· οὕτω π. χ. ἀποκλείεται αὐτῶν ἡ Θεολογικὴ ἠθικὴ, ὡς ὑπόθεσις ἀνατεθειμένη ὅλως εἰς τοὺς Θεολόγους καὶ ὡς ἐκ τούτου οὐδὲν μαρτυροῦσα περὶ τοῦ γενικοῦ φιλοσοφικοῦ ἐνδιαφέροντος· ἐκτὸς δὲ τούτου σημειοῦνται μόνον ἐκεῖνα τὰ μαθήματα, τὰ ὅποια πραγματεύονται ἢ κλάδον ὀλόκληρον ἢ μέγα μέρος αὐτοῦ, ὡς π. χ. τὴν Ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας, τῆς νέας ἢ νεωτάτης φιλοσοφίας.

Ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν μαθημάτων εἶνε ὁ ἑξῆς :

Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, Λογικὴ, Ψυχολογία, Μεταφυσικὴ, Ἠθικὴ.

Χειμῶν 1874-5	34	21	17	7	6
Θέρος 1875	39	22	23	5	3
Χειμῶν 1875-6	37	27	18	8	9
Θέρος 1876	35	17	23	6	3
Χειμῶν 1876-7	39	24	22	8	9
Θέρος 1877	32	20	17	5	2
	216	134	120	39	32

Ὡς βλέπει πᾶς τις, ἡ Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας εἶνε πάντοτε τὸ ἐπικρα-

τοῦν ἐν τῷ πίνακι τούτῳ· διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθημάτων αὐτῆς εἶνε ὀλίγω τι ἐλάσσων τῶν τῆς Λογικῆς ὁμοῦ καὶ Ψυχολογίας, αἵτινες ταλαντεύονται σχεδὸν ἰσοβαρῶς, πλὴν βραχυεὶς ραπῆς πρὸς τὴν Λογικὴν. Ἀλλὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας εὐρίσκωμεν ἔτι μείζονα, ἐὰν ἔχωμεν καὶ τοῦτο πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ὅπου ὑπάρχουσι φιλοσοφικὰ φροντιστήρια ταῦτα εἶνε τῷ ὄντι συμπλήρωμα τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας· διότι ἐν αὐταῖς γίνεται σχεδὸν πάντοτε ἐρμηνεῖα φιλοσοφίᾳ συγγραφέων. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρέπει νὰ μὴ παρίδωμεν, ὅτι πάντοτε ἀφιερῶνται πλείονες ὥραι (τέσσαρες ἢ πέντε ἐκάστης ἑβδομάδος) εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, ἐν ᾧ οὐκ ὀλίγοι καθίσταται ἀρκοῦνται διδάσκοντες μόνον δις ἢ τρίς τῆς ἑβδομάδος Ψυχολογίαν καὶ Λογικὴν. Ὁ δ' ἀριθμὸς τῶν μαθημάτων τῆς Μεταφυσικῆς καὶ Ἠθικῆς εἶνε πολὺ μικρὸς, ἀπολειπομένης συγχρόνως τῆς Ἠθικῆς ἐπαισθητικῆς ὀπισθεν τῆς Μεταφυσικῆς· διότι εἰ καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον πίνακα αὗται ἴσται σχεδὸν πρὸς ἀλλήλας, τοῦτο ὅμως ὀφείλεται εἰς τὴν προτίμησιν, ἢ ἀπολάσει ἢ πρακτικῇ φιλοσοφίᾳ ἐν τοῖς αὐστριακοῖς Πανεπιστημίοις. Διότι ἐκ τῶν ἐννέα μαθημάτων τῆς Ἠθικῆς ἅτινα ἐδιδάχθησαν κατὰ τοὺς χειμῶνας τοῦ 1875—1876 καὶ 1876—1877 τὰ μὲν ἐξ ἐδιδάχθησαν εἰς τὰ τέσσαρα αὐστριακά Πανεπιστήμια· μόνον δὲ τὰ ὑπόλοιπα τρία ἐδιδάχθησαν εἰς τὰ 24 Πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας καὶ Ἑλβετίας. Ἐκ τούτων ὀρμώμενός τις ἴσως νομίσει, ὅτι ἐν Αὐστρίᾳ περιθάλπεται ζωηρότερον πρὸς τὴν ἠθικὴν ἐνδιαφέρον, ἢ ἐν τῇ ἄλλῃ Γερμανίᾳ· ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ πράγματος τούτου εἶνε τις πολλῶ πεζότερος, διότι ἐν Αὐστρίᾳ πᾶς ἐπιθυμῶν νὰ ὑποστῇ πρακτικᾶς νομικῆς ἐξετάσεις ὀφείλει νὰ ἀκούσῃ ἐν μάθημα Ἠθικῆς. Ἐν τούτοις εἰ καὶ ἐν τῇ κυρίως Γερμανίᾳ ἡ Μεταφυσικὴ ὑπερτερεῖ πῶς τῆς ἠθικῆς, οὐχ ἥττον πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ἐκ τῶν ἐξ ἑως ὀκτῶ μαθημάτων Μεταφυσικῆς, ἅτινα διδάσκονται κατὰ πᾶν ἑξάμηνον τὰ ἡμίσεια τοὐλάχιστον πραγματεύονται συγχρόνως καὶ Λογικὴν¹ τὰ δὲ λοιπὰ ἢ διδάσκονται ὑπὸ γεγηρακότων φιλοσόφων, τῶν περιλειπομένων ἔτι στύλων τῶν ἄλλοτε ἀκμαζόντων μεταφυσικῶν συστημάτων, ἢ διδάσκονται οὕτως, ὡς τε δικαιοτέρον δύνανται νὰ ἐνομοσυσθῶσιν ἀντιμεταφυσικὰ μαθήματα.

¹ Ὡς γνωστόν, οἱ περὶ τὸν Ἐγγέλου, ἐπὶ παραδείγματός, ἐνοῦσιν εἰς ἓν ἀδιάκριτον τὴν Λογικὴν καὶ Μεταφυσικὴν, ὡς τε ταύτην διδάσκοντες διδάσκουσιν ἅμα καὶ Λογικὴν. Σ. Μ.

Ἄλλὰ τί ἄρα γε σημαίνουν αἱ στατιστικαὶ αὗται; Ἐν πρώτοις προδήλως τοῦτο, ὅτι ἐτελέσθη μεγάλη μεταβολὴ περὶ τὴν φιλοσοφικὴν ἡμῶν παιδευσιν· διότι πρότερον μὲν ἡ Μεταφυσικὴ ἦτο τὸ κύριον μάθημα, καὶ ἂν καθηγητῆς τις μὴ εἶχεν ἴδιον σύστημα, ἠκολούθει μίαν τινὰ τῶν σχολῶν, εἰς ἣν εἰσῆγε τοὺς φοιτητάς· νῦν ὅμως ἄρχει ἡ Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας· τοῦτο δὲ δηλοῖ, ὅτι τὴν Μεταφυσικὴν πραγματεύονται τὰ νῦν ἱστορικῶς καὶ κριτικῶς κατὰ τὴν διαδοχὴν τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, ὡς ἐπιστήμην δηλαδή, ἣτις παρῆλθεν, οὕτως εἶπειν, πλέον. Συγχρόνως ὅμως ἐκδηλοῦται καὶ μικρὸν τι ἐνδιαφέρον πρὸς ἐκεῖνα τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων, ἅτινα ἐν μέρει τοῦλάχιστον ὑπέρχονται τῶν ἐρίδων τῶν συστημάτων, ὡς ἔχοντα ἀρχὰς τινὰς καὶ γεγονότα παρὰ πάντων παραδεδομένα καὶ ὡς μετέχοντα πρακτικῆς τινος σημασίας. Ταῦτα δὲ εἶνε ἡ Λογικὴ καὶ Ψυχολογία. Εἶνε δὲ ἀρετὰ ἀξιοσημεῖωτον, ὅτι ἐκ τῶν δύο τούτων μαθημάτων ἡ Λογικὴ καλλιεργεῖται μετὰ πλείονος ζήλου, διδασκόμενη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὴν παλαιὰν τυπικὴν μέθοδον, ἀνεξαρτήτως δὴλον ὅτι πάσης μεταφυσικῆς διδασκαλίας, ὃ περὶ δὲν εἶνε ἐξ ἴσου δυνατὸν καὶ εἰς τὴν Ψυχολογίαν. Οὐχ ἦττον, ἂν τὰ δύο ταῦτα μαθήματα καλλιεργοῦνται ὀλιγώτερον εἰς τὰ Πανεπιστήμια ἢ ἡ Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας, τοῦτο προέρχεται ἐν μέρει καὶ ἐκ τούτου, ὅτι Λογικὴ καὶ Ψυχολογία διδάσκονται ὥρας τινὰς ἤδη καὶ εἰς τὰς ἀνωτάτας τάξεις τῶν ἡμετέρων Γυμνασίων. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν γίνεται οὕτως, ὡς τε οἱ σπουδασταὶ εἰσερχόμενοι εἰς τὸ Πανεπιστήμιον νὰ εἶνε τέλειοι λογικευόμενοι καὶ ψυχολόγοι· πολλοῦ γε καὶ δεῖ! Τούναντίον μάλιστα αἱ περὶ τῶν ὑποθέσεων τούτων γνώσεις αὐτῶν εἶνε ὃ τι ἐλάχισται. Διότι ὁ ξηρὸς καὶ ὀχληρὸς τρόπος, καθ' ὃν τὰ μαθήματα ταῦτα διδάσκονται ἐν τοῖς γυμνασίοις ὑπὸ τῶν φιλολόγων, εἰς οὓς ἐν γένει εἶπειν ἀνατίθενται ταῦτα, εἶνε λίαν ἱκανὸς νὰ ἐκσοθήσῃ ἐκ τῶν νεαρῶν κεφαλῶν πᾶσαν πρὸς αὐτὰ τε καὶ καθόλου πρὸς τὴν φιλοσοφίαν στοργήν. Καὶ συνείδων μὲν ἤδη οἱ νοσημονέστατοι τῶν παρ' ἡμῖν παιδαγωγῶν, ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶνε ἔργον τῶν πανεπιστημίων· ἀλλὰ τίς ἀγνοεῖ ὅτι ἡ vis inertiae οὐδαμοῦ εἶνε τόσον ἰσχυρά, ὅσον ἐν σχολικοῖς πράγμασι; Οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὴν ἐν τινι σχολείῳ ἐξέτασιν τῆς Ψυχολογίας, εἰς ἣν παρέστην πρό τινων ἡδὴ ἐτῶν. Ὁ διδάσκαλος, ἀξιόλογος ἄλλως ἀνθρώπος ὢν, συρράψας τὴν ψυχολογίαν αὐτοῦ ὑπηγόρευσε αὐτὴν εἰς τοὺς μαθητάς, οἳ τινες ἀπεμνημόνευσαν αὐτήν· Καὶ λοιπὸν ἐξέρρεον προχάδην αἱ ἀποκρίσεις, σχεδὸν ἄνευ προσκόμματος. Ἡ φύσις τῆς ψυχῆς, τῆς ζωῆς τοῦ νοῦ, τοῦ σώματος, πάντα ταῦτα καὶ ἄλλα πολλὰ ἠρμηνεύοντο μετὰ

τῆς μεγίστης ἀκριθείας. «Δὲν εἶνε καλὰ τὰ παιδιὰ μας στὴν Ψυχολογίαν;» μὲ ἠρώτησεν εἰς ἄλλος διδάσκαλος. «Ἦ, βέβαια,» ἀπεκρίθη, «ἐγὼ δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ ἀποκριθῶ εἰς κάμμιν ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς ἐρωτήσεις.»

Αἱ φιλοσοφικαὶ γνώσεις τῶν ἡμετέρων μαθητῶν εἰσερχομένων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ὅταν μὴ ἀποφέρονται ἐκ τῶν γυμνασίων ἀττίαν καθόλου πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ κάματον, περιορίζονται εἰς ὀλίγους σχολαστικούς ὀρισμοὺς καὶ κανόνας τῆς λογικῆς, οὓς καὶ γινώσκουσιν ἀπὸ μνήμης.

Ἐννοεῖται λοιπὸν οἴκοθεν, ὅτι οἱ νέοι οἱ φηνταζόμενοι ὅτι ταῦτα εἶνε φιλοσοφία, δὲν φοιτῶσι ἐνζήλως εἰς φιλοσοφικὰς παραδόσεις· Ὁ γερμανὸς φοιτητῆς δὲν φοιτᾷ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ὡς ὁ ἄγγλος συνάδελφος αὐτοῦ, ἵνα ἀποκτήσῃ καθολικὴν μόρφωσιν, ἀλλὰ πρῶτιστα καὶ κυριώτατα ἐπιδιώκων ψωμομάκην (Brodstudium). Οὗτος ἐξέλεξεν ἐν ἐπάγγελμα, ἵνα δι' αὐτοῦ ἐν τῷ μέλλοντι πορίζηται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ὡς ἱατρός, πρακτικὸς νομικός, κληρικός, διδάσκαλος εἰς τι τῶν ἀνωτέρων ἐκπαιδευτηρίων καὶ τὰ παρόμοια, καὶ διὰ τὸ ὅποιον ὀφείλει νὰ παρασκευάσῃ ἑαυτὸν εἰς ἐξετάσεις ἐντὸς τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ αὐτοῦ σταδίου. Ἀλλὰ πόσον κολλοσιαίως ἠυξήθησαν τὰ ἀντικείμενα τῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἐπαγγελμάτων τούτων ἕνεκα τῶν προόδων τῶν μερικῶν ἐπιστημῶν! Διὰ τοῦτο λοιπὸν εἶνε ἀνάγκη ἢ ὑποχρέωσις, ἢ ἰδιαζόντως ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος, ἵνα οἱ ἡμέτεροι ἱατροί, νομικοὶ καὶ φιλόλογοι προσέλθωσιν εἰς φιλοσοφικὰ μαθήματα. Ἄλλ' ἡ ὑποχρέωσις αὕτη κατηγορήθη ἐν τοῖς πλείστοις τὸ μὲν διὰ τὰς εὐρείας ἀνάγκας τῶν ἰδιαιτέρων τοῦ ἐπαγγέλματος μαθημάτων, τὸ δὲ ἕνεκα μάλιστα τῆς ἀρχῆς τῶν ἐλευθέρων σπουδῶν. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἐξετάσεις, τὰς ἐπὶ τῷ διδακτορικῷ τῆς φιλοσοφίας ἀξιώματι γινόμενας, πλείστα τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων οὐδεμίαν οὐδαμῶς ἀπικιτοῦσι φιλοσοφικὴν παιδείαν, οὐ ἕνεκα συμβαίνει ὥστε ὁ μόνος τίτλος ὁ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου τούτου τὸ ὄνομα λαμβάνων συχνάκις νὰ ἀπονέμηται εἰς ἐκείνους, οἵτινες πρακτικῶς δὲν γνωρίζουσιν οὐδὲως φιλοσοφίαν.

Τὰ πράγματα ταῦτα εἶνε ἀληθῶς πολὺ διδακτικὰ ὡς πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τῆς ἡμετέρας φιλοσοφίας, ἀλλ' οὐχ ἦττον πολὺ θὰ ἔσπευδέ τις, ἂν συνεπέριεν ἐκ τούτων, ὅτι ἡ ἐπιστήμη αὕτη εἶνε ἐν παρακμῇ. Διότι πρῶτον μὲν δὲν δυνάμεθα νὰ παρίδωμεν, ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἠυξήθη πάλιν τὸ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν ἐνδιαφέρον· τοῦτο δὲ εἶνε σύμπτωμα τοσοῦτω πολυτιμότερον, ὅτω κατὰ τὰς νῦν ἀκαδημαϊκὰς διατάξεις αἱ φοιτήσεις εἰς τὰς φιλοσοφικὰς παραδόσεις ἐξαρτῶνται

πλέον ἢ πρότερον ἐκ τῶν διαθέσεων τῶν φοιτητῶν· δεύτερον δέ, ὅπερ καὶ κυριώτατον, δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν τὴν κατάστασιν τῆς φιλοσοφικῆς παιδείσεως μετὰ τῆς καταστάσεως τῆς φιλοσοφίας καθ' ὅλου, διότι αἱ φιλοσοφικαὶ σπουδαὶ γίνονται ἐν πολλῷ εὐρύτεροις κύκλοις σήμερον, ἢ προτοῦ. Κατὰ τοῦτο δὲ ὡς καὶ ἐν ἄλλοις ἐγενόμεθα ἔθνος πρακτικώτερον. Διότι δὲν θεωροῦμεν πλέον ἀπαραίτητον, ὅτι ὁ ἰατρὸς ὁ μέλλων νὰ θεραπεύσῃ τὸν ἀσθενῆ, ἢ ὁ δικηγόρος ὁ μέλλων νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ δίκαια τοῦ πελάτου αὐτοῦ, πρέπει νὰ εἶνε ἐντριβῆς περὶ τὰς μεταφυσικὰς θεωρίας, ἢ περὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς φύσεως καὶ τοῦ δικαίου· ἀλλὰ ἐπαφίμεν ταῦτα ἀμενέστερον νῦν εἰς τὸ ἀυθόρμητον ἐνδιαφέρον τῶν φοιτητῶν, ἂν τε θέλωσιν οὗτοι νὰ σπουδάσωσιν περὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἂν τε μὴ θέλωσιν· τοιοῦτοτρόπως δ' ἕνεκα ταύτης τῆς ἀρσεως τοῦ ἀναγκασμοῦ τελειοποιεῖται οὐ μόνον τῶν ἀκροατῶν ἢ ἀξία ἀλλ' ἐπὶ τέλους καὶ αὐτῶν τῶν μαθημάτων.¹ Ἐπίσης οὐχὶ σπανίως συμβαίνει καὶ τοῦτο, ὅτι ἄνδρες μέχρι τῆς εἰσόδου αὐτῶν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον καταγινόμενοι περὶ μόνην τὴν προπαρασκευὴν τούτου ἐπιδίδονται μετέπειτα μετὰ μεγίστου ζήλου εἰς φιλοσοφικὰ ἔργα, ἢ ἄλλοι τέως ὅλως ἄγευστοι ἀκαδημαϊκῆς πρὸς ἐπάγγελμά τι μορφώσεως μεταλαμβάνουσιν αὐτῆς. Τοῦτο δὲ εἶνε πολλῶν συγχαρητηρίων ἄξιον, διότι ἐπήνεγκε καρπὸν τὴν ἐλευθερωτέραν ἔκφρασιν ἰδεῶν πλέον ἢ ὅσον ἠδύνατό τις νὰ πρόσδοξῃ, ἂν ἡ φιλοσοφικὴ συζήτησις περιορίζετο ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἡμῶν σωματείων. Διότι ὁ μὲν φιλόσοφος, ὅστις ἐγίνωσκεν, ὅτι ἐπετηροῦντο αὐτοῦ αἴτε πολιτικαὶ καὶ αἱ ὀρησκειτικαὶ ὑπερβολαὶ ὑπὸ τῶν ἀρχῶν, εἰς ὧν τὰς χεῖρας ἔκειτο ἡ προαγωγὴ αὐτοῦ, πάνυ εὐχερώς, καὶ περ ἄλλως ἀξιοτίμος ὢν ἀνὴρ, τελευτῶν μεθῆρμοζε τὰ φρονήματα αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς περιστάσεις, ἐξ ὧν ἐβλεπεν ἑαυτὸν ἐξηρημένον· ὁ δὲ ἰδιωτεύων τῶν ὄντων ζητητῆς εἶνε ἐλευθερός κατὰ τοῦτο, διότι ἡ μεγάλη ἐλευθερία περὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς οἰκείας γνώμης ἐπὶ ἐπιστημονικῶν ζητημάτων εἶνε μακροχρόνιον ἤδη ἀπόλαυσμα ἐν Γερμανίᾳ. Ἀλλ' ἡ βαθμηδὸν κτηθεῖσα ἀνεξαρτησία τῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ χειραφέτησις πολλῶν αὐτῆς ἀντιπροσώπων ἀπὸ τῆς ὑβριστι-

¹ Τῆς κατὰ Γερμανοὺς ἀκαδημαϊκῆς ἐλευθερίας ταύτης τάχα δὲ ἐξήρην εὐγλύτως καὶ ὁ μέγας φυσιολόγος Helmholtz, ἀναλαμβάνων τὴν πρωταγείαν τοῦ ἐν Βερολίῳ Πανεπιστημίου τῷ 1877. Μέγιστα τῶν ἀγαθῶν τούτων δὲ κηρύττει πρῶτον μὲν ὅτι οἱ Γερμανοὶ φοιτηταὶ συντελοῦσιν οὕτω πολὺ εἰς μόρφωσιν λογάδων καθηγητῶν, δεύτερον δὲ ὅτι αὐτοὶ ἐλευθερώτεροι κατ' ὀλίγον ἀποβαλόντες δὲν ὀμνύουσιν, ὡς ἄλλοι, in verba magistri πρὸς. H. Helmholtz, Ueber die academische Freiheit der deutschen Universität en. Berlin 1878. S. M.

κῆς ἐπηρείας τῶν λογίων σωματείων, ἐπενήργησαν βραδέως μὲν ἀλλ' εὐνοϊκῶς εἰς αὐτὴν ταύτην. Ἡ φιλοσοφία δηλονότι ἔχει νῦν πολυαριθμούς ἀντιπροσώπους ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις οἵτινες περὶ τὴν ἐλευθέραν ἔκφρασιν τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτῶν φρονημάτων οὐδαμῶς περιστέλλονται ὑπὸ τῆς δημοσίας θέσεως, ἢν κατέχουσιν, ἐν μέρει ἀναμφιβόλως ἕνεκα τῆς μεγάλης δυνάμεως καὶ ἐλευθεροφροσύνης τῆς κοινῆς γνώμης. Πλὴν ὅμως παρὰ τὰ μείζονα κατὰ τῶν εὐρύτερων κύκλων, οἵτινες ἀντιλαμβάνονται τοῦ φιλοσοφικοῦ ἔργου, ἐπιφάνεται τὸ κακὸν τῆς παρεργομαθείας (Dilettantismus), ἣτις ἐμφανίζεται εὐχερέστερον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ κλάδῳ τῆς ἐπιστημονικῆς φιλολογίας, καὶ ὅστις πολλάκις ἀπειλεῖ νὰ καταστρέψῃ αὐτῆς τὴν ὑπόληψιν παρὰ τοῖς ἀντιπροσώποις τῶν ἀκριβεστερῶν ἐπιστημῶν, ὅσον κατέστρεψαν ταύτην αἱ μεταφυσικαὶ ἀποπλανήσεις τοῦ Σχελλιγγίου καὶ Ἐγγέλου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ παρεργομαθεῖα περὶ τὴν φιλοσοφίαν προτιμᾷ νὰ ἄπτηται τῶν ὑψίστων καὶ δυσχερεστάτων προβλημάτων, διὰ τοῦτο ἡ δημώδης ἡμῶν φιλοσοφικὴ φιλολογία εἶνε ἐνάσχολος μάλιστα περὶ τὴν Μεταφυσικὴν καὶ κατὰ τοῦτο ἀντίκειται προφανῶς πρὸς τὴν ἀκαδημαϊκὴν φιλοσοφίαν. Ἐν μὲν τοῖς Πανεπιστημίοις περὶ ἐκείνους κυριώτατα τῶν διδασκάλων συνωθοῦνται οἱ ἀκροαταί, οἵτινες ἐπιζητοῦσιν εἴτε ἱστορικῶς εἴτε κριτικῶς τὴν μετὰ τῶν πειραματικῶν ἐπιστημῶν συμφωνίαν, καὶ φαίνεται ἀληθῶς ὅτι ἡ κατὰ παράδοσιν ἀνατροφή ἡμῶν μετέβη συμφώνως πρὸς τὰς τοῦ Λυγούστου Κόμητος (Auguste Comte) περιόδους τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐπιστήμης, ἀπὸ τῆς μεταφυσικῆς εἰς τὴν θετικὴν περίοδον. Πολὺ ὅμως διάφορον ὄψιν παρέχει ἡ δημώδης ἡμῶν φιλοσοφία, ἣς ἀρχηγὸς καὶ τύπος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ Σχωπενχάουερ (Schopenhaver), ὁ μέγας καταφρονητῆς τῆς πανεπιστημιακῆς φιλοσοφίας. Αὕτη διατρέχει εἰσέτι εἰς τὰ βάθη τῆς μεταφυσικῆς περιόδου· ὥστε ἂν ἐγίνετο στατιστικὴ τῆς φιλοσοφικῆς ἡμῶν φιλολογίας, εἰς ἣν θαψιλέστατα συνεισήνεγκον οἱ μὴ ἀκαδημαϊκοὶ συγγραφεῖς, ἴσως τὸ ἐξαγόμενον (παρὰλειπομένων τῶν ἱστορικῆς φύσεως συγγραμμάτων, ὡς φιλολογικῶν μᾶλλον ἢ φιλοσοφικῶν) θὰ ἦτο ἀντικεῖμενον πρὸς τὸ τῆς στατιστικῆς τῶν ἡμετέρων πανεπιστημιακῶν μαθημάτων· τουτέστι κύριον μὲν ἀντικεῖμενον αὐτῆς θὰ ἀπεδεικνύετο ἡ Μεταφυσικὴ, συναπτομένη καὶ μετὰ τῆς Ἠθικῆς, μικρὸν δὲ μέρος θὰ ἀπετελεῖτο ὑπὸ συγγραμμάτων πραγματευομένων τὴν Λογικὴν, τὴν Γνωσιολογίαν καὶ Ψυχολογίαν (ἐξαιρουμένων τῶν διδασκτικῶν ἐγχειριδίων, ὡς τῶν πλείστων παντόπασι στερουμένων ἀνεξαρτήτου ἐπιστημονικῆς ἀξίας).

Ἐρχόμενοι νῦν νὰ περιγράψωμεν βραχέως τὰ κύρια ρεύματα τῆς ἐν

Γερμανία φιλοσοφίας καλὸν νομίζομεν νὰ ἐξετάσωμεν τὰς μὴ ἀκαδημαϊκὰς φιλοσοφίας χωρὶς τῶν ἀκαδημαϊκῶν, ὧν ἐν ἑκατέραις πάλιν θὰ εὐρώμεν ποικίλα ρεύματα. Ἀλλὰ σημειωτέον, ὅτι ἡ διαίρεσις αὕτη δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ κατὰ πάντα ἀκριβεστάτη· διότι ἡ τῶν πανεπιστημίων καὶ τοῦ ἔξω κόσμου ἐπ' ἄλληλα ἐνέργεια εἶνε τόσον πολλαπλῆ, ὥστε αἱ μὲν ἀκαδημαϊκαὶ κινήσεις μεταδίδονται εἰς εὐρύτερους κύκλους, τὰ δὲ μὴ ἀκαδημαϊκὰ πάλιν ρεύματα ἐπικλύζουσι τὰ πανεπιστήμια, καὶ τοι, καθόλου εἰπεῖν, ταῦτα ἐπηρεάζουσι μόνον τοὺς μὴ εἰδικοὺς ἀντιπροσώπους τῆς φιλοσοφίας.

§. Α'. Ἡ μὴ ἀκαδημαϊκὴ φιλοσοφία, ἀφ' ἧς ἀρχόμεθα πρῶτον, πηγάζει ἐκ τῶν μέσων σχεδὸν τῆς ἑκατονταετηρίδος ταύτης κομιζομένη σειρὰν ὑλιστικῶν βιβλίων δημῶδους φύσεως. Ὁ ὑλισμὸς παρ' ἡμῖν ὑπῆρξεν, ὅπως καὶ ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, τὸ μὲν σύμπτωμα τῆς καταπτώσεως τῶν μεταφασικῶν συστημάτων, τὸ δὲ ἐπακολούθημα τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς κινήσεως τῶν χρόνων τούτων. Ἐπίσημοις φιλόσοφος, καὶ περ αὐτὸς προελθὼν ἐκ τῆς τοῦ Ἐγέλου σχολῆς καὶ εἰς ἐπισημῶν πῶς πρὸς τὸ πνεῦμα ταύτης κατὰ τὸν τρόπον τῆς διαλεκτικῆς αὐτοῦ, ἴσχυσε μεγάλως πρὸς χειραφέτησιν τῶν λογίων ἀπὸ τῶν ἐπικρατούντων συστημάτων· οὗτος εἶνε ὁ Λουδοβίκος Φευερβάχιος (Ludwig Feuerbach), ὅστις εἰ καὶ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὑλιστῆς κατ' ἀκριβολογίαν, οὐχ ἥττον εἰπέρ τις καὶ ἄλλος τῶν φιλοσόφων μεγάλως διήγειρε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γερμανικοῦ ὑλισμοῦ. Πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος κατ' αὐτὸν περὶ τε θεωρητικῆς ἐπιστήμης καὶ ἐν ταῖς ἠθικαῖς ἐπιχειρήσεσιν· διὸ θεωρητικῶς μὲν κατακταντῆ εἰς Αἰσθητισμὸν (Sensualismus) ὅστις ἀείποτε κριτήριον τῆς ἀληθείας νομίζει τὴν αἰσθητικὴν ἀντίληψιν, ἠθολογικῶς δὲ εἰς Ἀνθρωπισμὸν (Humanismus), ὅστις βίαιος φέρεται κατὰ τῶν φιλαύτων ἀποπλανήσεων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Αἱ περὶ ἀναπτύξεως τῆς γνώσεως, περὶ θρησκείας καὶ περὶ ἠθικῆς διδασκαλίαι αὐτοῦ πολλάκις εἶνε θαυμαστῶς παραπλήσια πρὸς τὰς τοῦ Λυγούστου Κόμητος, καὶ τοι ἐκεῖνος οὐδὲν ἀναμφηρίστως ἐγίνωσκε περὶ τούτου. Ἀλλ' ὁ Φευερβάχιος οὐδέποτε προέβη εἰς συστηματικὴν ἐκθεσιν τῶν φρονημάτων αὐτοῦ, οὐ ἕνεκα καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς μόνον σχεδὸν τὸ ὄνομα αὐτοῦ γινώσκουσιν· διὰ τοῦτο προσφόρων ἐπράξεν ὁ Carl Grün ἀναλαβὼν νὰ παραστήσῃ εἰς πλάτος τὴν σημαντικότητά αὐτοῦ διὰ τὴν γερμανικὴν φιλοσοφίαν.¹

¹ Ludwig Feuerbach in seinem Briefwechsel und Nachlass, sowie in seiner philosophischen Charakterentwicklung, dargestellt von Carl Grün Leipzig und Heidelberg 1874 2 Bände.

Ὁ Φευερβάχιος ἐπενήργησεν ἰσχυρότατα ἐπὶ τὸν Ἰάκωβον Μολεσχόττον (Moleschott), τὸν πιθανῶς μὲν ἐμβριθέστατον, πάντως δὲ διγερτικώτατον πάντων τῶν ὑλιζόντων ἡμῶν συγγραφέων. Εἰ καὶ ἡ τούτου *Kreislauf des Lebens* (Kreislauf des Lebens) ἐξεδόθη τετράκις μόνον, ἐν ᾗ ἡ «Δύναμις καὶ ἡ Ὑλη» (Kraft und Stoff) τοῦ Βυχνέρου (Buchner) ἐξεδόθη δεκατετράκις ἤδη, εἶνε ὅμως εὐχερὲς νὰ κατίδῃ τις, ὅτι κυρίως ὑπὸ τοῦ Μελεσχόττου διηγέρθησαν ὁ Βόχτιος (Vogt), ὁ Βύχνερος καὶ ὁ Ξόλβιος (Czolbe), οἱ τρεῖς κρᾶτιστοι ἀντιπρόσωποι τοῦ ἐπιστημονικοῦ ὑλισμοῦ μεταξὺ τοῦ 1850 καὶ 1860. Ἀλλ' ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ τοῦ Ὑλισμοῦ» ὑπὸ Λαγγίου Albert Lange, ἥτις νῦν ἐξεδόθη τὸ τρίτον μετὰ τὸν πολὺδακρον θάνατον τοῦ συγγραφέως αὐτῆς, πρόκειται τόσον ἐξοχος ἐκθεσις καὶ ἐπίκρισις τοῦ νεωτέρου γερμανικοῦ ὑλισμοῦ, ὥστε ἀραῦμαι ἐνταῦθα βραχέως μόνον μνημονεύσας τούτου, καθόσον μάλιστα ἡ ἀνάπτυξις τῆς τάσεως ταύτης, ἥτις προῆλθεν ἐνθεν μὲν ἐκ τῆς παρακμῆς τῶν θεωρητικῶν συστημάτων, ἐνθεν δὲ ἐκ τῶν ραγδαίων προόδων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ μάλιστα τῆς φυσιολογίας, ἀνήκει ἤδη μᾶλλον εἰς τὸ παρελθόν, ἢ εἰς τὸ παρόν. Ἐκ τῶν συγγραφέων ὅμως τούτων ὁ Ξόλβιος ἔταμε τὴν μάλιστα πρότυπον ὁδόν. Τὸ τελευταῖον σύγγραμμά αὐτοῦ νεωστὶ δημοσιευθὲν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ¹ δεικνύει διδακτικώτατα, πῶς ἡ ἄκρα φυσιοδοξία (Naturalismus) φέρει σχεδὸν μοιραίως εἰς φιλοσοφίαν μικρὸν διαφέρουσαν τοῦ Ἰδανισμοῦ τοῦ Berkeley. Οὕτω π. χ. κατὰ τὸν Ξόλβιον ἡ πραγματικὴ οὐσία τοῦ σύμπαντος εἶνε αἰσθητικαὶ ἀντιλήψεις (sensations), αἵτινες ὀφείλουσι νὰ ἔχουσιν αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς τοπικὸν (spatial) χαρακτῆρα, ἐκτεινόμεναι ἄρα κατὰ τρεῖς ἢ μᾶλλον τέσσαρας διαστάσεις· διότι ὁ χρόνος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ τετάρτη διάστασις παντός, ὅ,τι εἶνε πραγματικὸν (real). Ὁ Ξόλβιος ὑπεστήριζεν ἄχρις ἐσχάτων μίαν γνώμην, εἰς ἣν ἔρρεπε καθόλου ὁ ἡμέτερος ἐπιστημονικὸς ὑλισμὸς περὶ τὰ μέσα τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὡς ἀποδεχόμενος δηλαδὴ οὐ μόνον τὴν αἰωνιότητα τοῦ σύμπαντος, ἀλλὰ καὶ τὸ οὐσιωδῶς ἀναλλοίωτον τούτου, σπουδάζων κατὰ τὸν ἀπλοῦν τούτον τρόπον νὰ ἐκφύγῃ τὴν δυσχέρειαν τοῦ ζητήματος περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὀργανικῶν εἰδῶν. Ἀλλ' εἶνε πρόδηλον, πόσον μεγάλως αἱ θεωρίαι αὗται ἀντίκεινται εἰς πᾶσαν ἐπιστημονικὴν ἐμπειρίαν, καὶ τοι εἶνε συνακόλουθος

¹ Grundzüge einer extensionalen Erkenntnistheorie, herausgegeben von Dr. Johnson, Plauen 1875. Ἀριστὴν σύνοψιν τῶν ἀρεσκόντων τῷ Ξόλβιῳ καὶ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν ἔγραψεν ὁ Dr. Hans Vaihinger ἐν Philos. Monatshefte τομ. 12 σελ. 1.

ανάπτυξιν τοῦ αἰσθητισμοῦ. Ἄς σημειώσωμεν δ' ἐνταῦθα, ὅτι ἐκ τῶν ἀκαδημαϊκῶν φιλοσόφων ὁ Ueberweg, συγγραφεὺς πλείστου ἄξιου διὰ τὰ ἔξοχα φιλοσοφικά αὐτοῦ ἐγχειρίδια, ἔρρεπεν εἰς παραπλήσια φρονήματα, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν τοπικὴν καὶ πραγματικὴν ὑπαρξίν τῶν αἰσθητικῶν ἀντιλήψεων, καταντήσας ἔπειτα ἐντεῦθεν κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦ βίου αὐτοῦ εἰς ὑλιζουσαν περὶ τοῦ σύμπαντος δόξαν.¹ Ὁ παλαιότερος ἐπιστημονικὸς ὑλισμὸς δὲν εἶχε, ὡς τοῦτο καθίσταται πρόδηλον ἐκ τοῦ Ξολβίου, οὐδεμίαν ἔννοιαν περὶ τῆς θεωρίας τοῦ Ἐξελιγμοῦ (Evolution), ὅστις νῦν ἀποτελεῖ ὀλοκληρωτικὸν μέρος πάσης φυσιοδρξούσης θεωρίας τοῦ Παντός. Ἐν ᾧ δ' οἱ ἄλλοι τῶν παλαιότερων ὑλιζόντων συγγραφέων προσέλαβον κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἔννοιαν τοῦ Ἐξελιγμοῦ βραδύτερον,² ὁ Ξολβίος ἔμεινε τὸναντίον πιστὸς εἰς τὴν φιλοσοφικὴν παράδοσιν εἰς ἣν ἐμφορώθη καὶ δὲν ἤθελε νὰ γνωρίζῃ μηδὲν περὶ τῆς ἐννοίας ἐκείνης. Ἀφ' ἐτέρου ὁμοῦς ὁ Δαρβινισμὸς ἴσχυσε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη νὰ μεταγάγῃ οὐκ ὀλίγους φιλοσόφους ἀπὸ ἄλλων θεωρητικῶν συστημάτων εἰς ὑλιζούσας δόξας, ὡς τοῦτο συνέβη εἰς τὸν Ueberweg, ὃν ἡ περὶ Ἐξελιγμοῦ θεωρία τοῦ Δαρβίνου ἐβοήθησε νὰ καταρρίψῃ τὴν ἀριστοτελικὴν τελεολογίαν. Ἀλλὰ τὸ διδασκτικώτατον τούτου παράδειγμα εἶνε ὁ David Friedrich Strauss, ὁ περίπυστος κριτικὸς θεολόγος, ὅστις ὀρμηθεὶς τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ Ἐγγέλου τελευτῶν κατέθηκεν ὁμολογίαν πίστεως, ἐν ᾗ ἀναγνωρίζει ἀνυποστόλως τὰ ἐξαγόμενα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ὡς τὸ μόνον μέτρον τῆς θεωρητικῆς ἡμῶν γνώσεως.³ Ἡ ἔκδοσις τῶν ἀπάντων τοῦ Strauss διευθυνομένη ὑπὸ τοῦ Ἐδουάρδου Ζελλέρου θὰ καταστήσῃ εἰς ἡμᾶς νῦν τὸ πρῶτον δυνατὸν νὰ ἐπιθεωρήσωμεν τὴν ἀξιοπεριεργὸν ἀνάπτυξιν, ἣτις ἤγαγε βαθμηδὸν τὸν ἔξοχον τοῦτον κριτικὸν εἰς τὰς τελευταίας αὐτοῦ δόξας.⁴ Οὐχ ἥτιον ὁμοῦς εἶνε σφόδρα ἀμφίβολον ἂν εἰς τὴν τελευταίαν ὁμολογίαν τῆς πίστεως τοῦ Strauss, ἣτις εἶνε τόσον βίβλική ἐν τῇ θεωρίᾳ, ὅσον ἡ τάσις αὐτῆς συντηρητικὴ ἐν τοῖς πρακτικοῖς καὶ κοινωνικοῖς ζητήμασιν, ἀποδίδεται προσηκόντως τὸ ὄνομα Ὑλισμὸς, οὗτινος συχνάκις γίνεται ἀτοπος χρῆσις. Διὰ τοῦτο ὁ Ἐρνέστος Αἰκκελος (Haeckel), εἰς τῶν ἰκανωτάτων

καὶ ταλμηροτάτων ἀντιπροσώπων τοῦ Δαρβινισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ, εὐλόγως ἀπέκρουσε τὸ ὄνομα τοῦτο, ὡς παρεμφαῖνον ἀνήθικον τάσιν, ἧς ἔχουσιν οἱ νῦν ἀντιπρόσωποι τοῦ ὑλισμοῦ πλήρη συνείδησιν, ὅτι εἶνε παντάπασιν ἐλεύθεροι.⁵ Ἀλλὰ καὶ θεωρητικῶς ἴσως κακῶς λέγεται τὸ ὄνομα τοῦτο περὶ αὐτῶν καὶ ἤδη σαφῶς παρέστησεν ὁ Λάγγιος ἐν τῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ τοῦ Ὑλισμοῦ, πόσον ὀλίγον συνάδουσιν αἱ διδασκαλῖαι τοῦ Βυχνέρου καὶ τῶν ἄλλων πρὸς τὸν Ὑλισμὸν, κυριολεκτικῶς ἐκλαμβανόμενον. Ἄλλ' ἂν παρὰ τοῖς παλαιότεροις τούτοις ἀντιπροσώποις τῶν ὑλιζουσῶν διδασκαλιῶν ἐπεκράτῃ σύγχυσις ἰδεῶν, ἐν ᾗ Σκέψις, Αἰσθητισμὸς, Ἐμπειρισμὸς καὶ δὴ καὶ τεμάχη ἀκράτου Ἰδανισμοῦ συνανεφύροντο μετ' ἀκράτως ὑλιζουσῶν διδασκαλιῶν, αἱ διδασκαλῖαι ὁμοῦς τῶν νῦν ἡμετέρων ὀπαδῶν τοῦ Ἐξελιγμοῦ οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον συνάδουσι πλέον πρὸς τὸν Ὑλισμὸν. Διότι παρὰ τούτοις ἡ αὐστηρὰ μηχανικὴ καὶ ἀτομολογικὴ θεωρία περὶ τοῦ Παντός συγκεράννυται πρὸς τὴν διδασκαλίαν, ὅτι τὰ ἄτομα ἔχουσιν ἐσωτερικὰς καταστάσεις, αἵτινες μετ' ἀλλήλων συνδυαζόμεναι ἀπεργάζονται τοῦθ' ὅπερ ἡμεῖς καλοῦμεν ψυχικὰ φαινόμενα· ἀλλὰ τοιαύτη θεωρία εἶνε προφανῶς οὐχὶ Ὑλισμὸς, ἀλλὰ μάλλον δύναται προσηκόντως νὰ κληθῇ Ἐνισμὸς (Monismus) καθὼς παρὰ τῷ Λίικέλῳ, πρὸς διάκρισιν τοῦ Δυαδισμοῦ (Dualismus) τοῦ συρμοῦ. Φανερόν εἶνε ὁμοῦς, ὅτι ἐν τῷ Ἐνισμῷ τούτῳ, ὅστις ἀντιπροσωπεύεται καὶ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων φυσιοδιφῶν ἐκτὸς τοῦ Λίικέλου, ὑπερισχύει τὸ ὑλικὸν στοιχεῖον, ἐφ' ὅσον ἀναγνωρίζεται ἡ ἀνάγκη νὰ δοθῇ μηχανικὴ ἐξήγησις τῶν ὑλικῶν φαινομένων κατ' ἀτομολογικὰς προϋποθέσεις· ἐν ᾧ ὡς πρὸς τὰ ψυχικὰ φαινόμενα προσφεύγουσιν οὗτοι εἰς τὴν γενικὴν φράσιν, ὅτι ταῦτα ἐκπηγάζουσιν ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν καταστάσεων τῶν ἀτόμων. Ὅταν ὁμοῦς πάλιν ἐπιστᾶται προσοχὴ μείζων εἰς τὴν ψυχολογικὴν ὄψιν τοῦ παραλληλισμοῦ τούτου τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἐμπειρίας, τότε παραχρῆμα καθίσταται ἀνεπαισθητῶς ἄλλοῖα καὶ ἡ ἔκποψις· καὶ παράδειγμα διδασκτικώτατον τούτου πρόκειται εἰς ἡμᾶς νεώτατον ὁ Ζöllner, συγγραφεὺς ἀρξάμενος μὲν καὶ αὐτὸς ἀπὸ φυσιοδιφικῶν σπουδῶν, ἀλλὰ τραπεὶς ὕστερον ἐπὶ τὰ προβλήματα τῆς γνώσεως διὰ καὶ οὗτος θέλει νὰ ἀναγράψῃ νέαν ἰδιότητα εἰς τὰ ἄτομα, «ἀνάγων τὰς ἀπλουστάτας καὶ στοιχειωδέστατας τῆς φύσεως λειτουργίας (processes)

¹ Ὁ Αἰκκελος, διαστῆλων τὸν ἠθικὸν ὑλισμὸν τοῦ ἐπιστημονικοῦ, ὡς παντάπασιν ἀλλήλων ἀλλοτρίους, τὸν μὲν πρότερον τούτων εὕρισκε ἄρχοντα πρὸ πάντων ἐν τοῖς μεγάροις τῶν ἱεραρχῶν καθόλου καὶ τῶν παπῶν, τὸν δὲ δεύτερον θεωρεῖ ἐν μέρει μόνον συγγενῆ τῷ Ἐνισμῷ (Monismus) ὃν αὐτὸς πρὸς οὐδὲν. Ἰδε αὐτοῦ τὴν *Natürliche Schöpfungsgeschichte* Berlin 1875 σελ. 31 — 34 σ. Μ.

¹ Ἐπιθετὰ περὶ τοῦ Ueberweg ἐν τῇ β' ἐκδόσει τῆς τοῦ Λάγγιου Ἱστορίας τοῦ Ὑλισμοῦ (1875) τομ. Β', σελ. 515.

² Ἀνάγνωθι ὅσα λέγει ὁ Φόχτιος περιγράφων τὰς ἀλλοιώσεις τῶν φρονημάτων αὐτοῦ ἐν: *Vorlesungen über den Menschen* Giessen (1863) τομ. Β', σελ. 256.

³ *Der alte und der neue Glaube*. Leipzig 1872. ἐπιθετὰ κατὰ τὸ ὑπερδύγραφον τῆς β', ἐκδ. Bonn. 1873.

⁴ Dav. Fr. Strauss, *Gesammelte Werke* Bde. I. II Bonn. 1879.

εἰς αἰτιώδη συνάφειαν πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς αἰσθητικῆς ἀντιληπτικότητας.¹ Ἐνταῦθα βλέπομεν τὸ ψυχικὸν λαμβανόμενον ὡς τὸ ἀρχικόν, ὡς τὸ ἐνέχον τὸν βαθύτερον λόγον τῶν ὑλικῶν λειτουργιῶν. Καὶ τῷ ὄντι ὁ Zöllner ἰσχυρίζεται ὅτι τοῦθ' ὅπερ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ ἡμῶν ἐμπειρίᾳ καλοῦμεν βούλησιν προέρχεται ἐκ τῆς αἰσθητικῆς ταύτης ἀντιληπτικότητας ἐν τῇ ὕλῃ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Βούλησις εἶνε κατ' αὐτὸν καθολικὴ λειτουργία τῆς ὕλης ἢ Βούλησις εἶνε πανταχοῦ αἰτία τῆς κινήσεως. Περὶ τοῦτο δὲ ἀσπάζεται τὴν φιλοσοφίαν Σχωπεγχαύερου, καὶ ἐπιζητεῖ νὰ ἀναγνωρισθῶσιν αἱ εἰς τὴν φυσιολογίαν τῶν αἰσθήσεων ὑπηρεσίαι τούτου, ἐν τῇ πρὸς τὸν Helmholtz πάλῃ αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ σύμμιξις αὕτη τοῦ φιλοσοφικοῦ Ἐνισμοῦ μετὰ τῆς φιλοσοφικῆς διδασκαλίας τοῦ Σχωπεγχαύερου δὲν εἶνε τί ἴδιον μόνον τοῦ Zöllner, ἀλλ' εἶνε ἀληθῶς χαρακτηριστικὸν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, διότι καὶ ἄλλοι τῶν νῦν συγγραφέων κατήντησαν ἀνεξαρτήτως εἰς παρομοίας δόξας. Ἴνα δὲ παραδράμωμεν τὰς παραπλησίαις ιδέαις τοῦ Rokitansky², Ewald Hering³ καὶ ἄλλων, μνημονεύομεν ἐνταῦθα ἰδίᾳ τοῦ τελευταίου συγγράμματος τοῦ Αἰκκέλου, ἐν ᾧ αὗτος μεταχειρίζεται τὴν ὑπόθεσιν μνημονικοῦ φύσει κατ' αὐτὸν προσόντος εἰς τὰ ὄργανικὰ μέρη, ἵνα οὕτως ἐξηγήσῃ τὰ φαινόμενα τῆς ἀναπτύξεως.⁴ Ἀλλ' οὕτως ἐρχόμεθα εἰς τὸ δεύτερον κύριον ρεῦμα τῆς ἡμετέρας μὴ ἀκαδημαϊκῆς φιλοσοφίας, ὅπερ δύναται μὲν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἰδανικόν, συγκρινόμενον πρὸς τὸ ὑλιστικώτερον ρεῦμα περὶ οὗ ὠμιλήσαμεν ἄχρι τοῦδε, ἐπειδὴ ὅμως ἔχει ἰδιάζοντα χαρακτῆρα τὴν ἐπ' αὐτοῦ μεγάλην ἐπιρροὴν τοῦ Σχωπεγχαύερου, τοῦ τελευταίου μεταφυσικοῦ ἡμῶν φιλοσόφου, δὲν εἶνε κατὰ πάντα ἀρμόζον νὰ τὸ καλέσωμεν ἰδανικόν, καθ' ὅσον καὶ αὗτος

¹ Über die Natur der Kometen. Beiträge zur Geschichte und Theorie der Erkenntniss (Leipzig 1872) σελ. 322.

² Rokitansky, De: selbständige Werth des Wissens. Vienna 1869.

³ E. Hering, Das Gedächtniss, eine Function der organisirten Materie. Vien 1870.

⁴ Häckel, Die Perigenesis der Plastidule, Berl 1876. — Συνοπτικώτατον ἀπάνθισμα τῶν κυριωτάτων διδασκαλιῶν τοῦ πολυμαθεστάτου μὲν, ἀλλ' ὑπεράγαν τολμηροῦ φυσιοδίφου τούτου, εἶνε ὁ λόγος, ὃν εἶπε τῷ 1877 κατὰ τὴν πεντηκοστὴν Συνέλευσιν ἐν Μονάχῳ τῶν Γερμανῶν φυσιοδιφῶν καὶ Ιατρῶν. (Die heutige Entwicklungslehre im Verhältniss zur Gesamtwissenschaft. Stuttgart 1877). Τὸν λόγον τοῦτον καὶ καθ' ἑαυτὸν ἤδη ἐνδιαφέροντα, κατέστησε περιφημὸν ἡ θερμὴ κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσις ἐν τῇ αὐτῇ Συνελεύσει ὑπὸ τοῦ Virchow, σφοδρότατα ἀντειπόντος πρὸς τὸν Αἰκκέλον ἐν τῷ, Die Freiheit der Wissenschaft im modernen Staat. Berlin 1877. Σ. Μ.

Σχωπεγχαύερὸς πλησιάζει ἐν πλείστοις τῶν ἀρεσκόντων αὐτῷ πολὺ εἰς τὸν ὑλισμὸν, καὶ τοι ἡ βᾶσις τοῦ συστήματος αὐτοῦ εἶνε ἰδανικὴ. Ὁ Σχωπεγχαύερὸς ἐγεννήθη ἵνα γείνη ἀρχηγὸς τῆς μὴ ἀκαδημαϊκῆς φιλοσοφίας ἐν Γερμανίᾳ· σκοπὸς σταθερὸς τῶν τοξευμάτων αὐτοῦ εἶνε «ἡ καθηγητικὴ φιλοσοφία τῶν φιλοσόφων καθηγητῶν», οὗς ἐκφαυλίζει ὡς ζῶντας ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας ἀντὶ νὰ ζῶσιν χάριν αὐτῆς· λυπεῖται δ' ὑποκαρδίως ὅτι καὶ αὗτος ὁ Κάντιος, ἐν τὰ μέγιστα τιμᾶ μετὰ τὸν Ἠλάτωνα καὶ τὸν ποιητὴν Γοίθιον, ἐχρημάτισε καθηγητὴς καὶ ἀπονέμει εἰς τὸ ἀκαδημαϊκόν τοῦτο ἀξίωμα ὅσα εὕρισκε ἐλαττώματα παρ' αὐτῷ. Κατὰ τῶν διαδόχων ὅμως τοῦ Καντίου κατασκεδάννυσιν ἐσπουδασμένης ἀγροικίας ἐωλοκρασίαν, ἀποκαλῶν τὸν μὲν Φίχτιον ἀσκὸν διαπεφυστημένον, τὸν δ' Ἐγγελον ἀγύρτην, τεταραγμένον δὲ τὰς φρένας τὸν Ἐρβαρτον. Ἀλλ' εἰ καὶ χαλᾶ δ' ἀνὴρ οὗτος ἐν ταῖς κρίσεσιν αὐτοῦ ταύταις πάσας τὰς ἡνίας τῆς ἰδιοτροπίας, οὐχ ἦτον ὅμοιος φύσει ὢν νοῦς διαυγῆς καὶ ὀξὺς ἐκστομίζει ἄμα κατὰ τὰς στιγμὰς τῶν ἐπικρίσεων ἐν λογικῇ ἀκρολουθίᾳ λαμπρὰς ἐκλάμψεις πνεύματος καὶ ἐπιδεικνυται μεγάλῃν ἀστείότητος εὐφυίαν. Αἱ τε φυσικαὶ ἀρεταὶ καὶ ἡ ἀνατροφή αὐτοῦ ἦσαν παικιλώταται, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἢ πρὸς τὸ καλὸν εὐφυΐα αὐτοῦ εἶνε λεπτοτάτη καὶ αἱ καλαισθητικαὶ αὐτοῦ διδασκαλίαι εἶνε τὰ κάλλιστα τῆς διανοίας αὐτοῦ προϊόντα. Παρά τιοῦτου ἀνδρὸς δὲν πρέπει ἄρα νὰ περιμένωμεν συνακόλουθον σύστημα. Ἀλλ' ὅταν ἀποτυγχάνῃ ὡς φιλόσοφος, ἐπιτυγχάνει ὡς συγγραφεὺς, ὅστις τοσοῦτω μᾶλλον δεσπόζει τῶν ἀναγνωστῶν αὐτοῦ, ὅση ἀνακύπτει φανερωτέρα ἢ προσωπικότης του. Ὁ Σχωπεγχαύερὸς εἶνε ἴσως μὲν ὁ λαμπρότατος, ἀναμφισβότως ὅμως ὁ σαφέστατος καὶ τερπνότατος τῶν ἡμετέρων φιλοσόφων συγγραφέων, καταστήσας ἄπονον τὴν κατανόησιν τοῦ ὅλου συστήματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἀναγνώστην. Οὐδεὶς τῶν κορυφαίων ἡμῶν συγγραφέων ὑπέβαλεν ἐξυτὸν εἰς τόσην σοφὴν ἐγκράτειαν, ὡς οὗτος· διότι εἰ καὶ αὗτος κατέτριψεν ὅλον τὸν χρόνον τοῦ βίου ἀσχολούμενος περὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἐλεύθερος μὲν ὑπάρχων πάσης τοῦ ἐπαγγέλματος τύχης, ὑγιέστατος δὲ προβάς εἰς τὸ 72 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἅπαντα ὅμως τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἐν τῇ συλλεγείᾳ δευτέρᾳ ἐκδόσει, ἥτις ἐγένετο ἀρτίως, ἀποτελοῦσι μόνον ἑξ τόμους μετρίου τοῦ μέγεθος.¹ Μεγάλως ὅμως θὰ ἐπλανᾶτο τις ἀναγράφων εἰς τὸν τρόπον αὐτοῦ περὶ τὸ συγγράφειν τὴν φήμην, ἥς ἀπήλαυσεν ὁ Σχωπεγχαύερὸς μετὰ μακροχρόνιον λησμοσύνην. Διότι ὡς βαθύτερος καὶ ἀληθῆς

¹ Arthur Schopenhauer's Sämmtliche Werke, herausgegeben von Julius Frauenstädt 4 te Aufl. Leipzig 1873. 2 te Aufl. 1876.

λόγος τῆς ἐπιρροῆς αὐτοῦ ταύτης πρέπει μάλλον νὰ θεωρηθῇ ἢ ἰδιόρρυθμος φύσις τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, ἥτις ἐξέφραξε τὰ νοήματα καὶ αἰσθημάτων τῶν νῦν χρόνων. Μάλλον αἱ ἠθικαὶ ἢ αἱ θεωρητικαὶ αὐτοῦ διδασκαλίαι εἴλκυσαν πρὸς αὐτὸν τὰς συμπαθείας μεγάλου πλήθους τῶν μεμορφωμένων ἀνθρώπων. Καὶ ἀληθῶς τὸ κύριον θέλημα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σχωπεγχαύερου δὲν ὑπῆρξεν οὐδεμίαν τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτοῦ διδασκαλιῶν· οὐχὶ ἡ διδασκαλία αὐτοῦ περὶ τῆς βουλήσεως ὡς κοσμικῆς ἀρχῆς, πολὺ δ' ὀλιγώτερον ἢ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀποχρῶντος λόγου, ἰὼς λόγου τῆς γνώσεως ἡμῶν, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνον ἡ ἀπαισιοδοξία αὐτοῦ (Pessimismus) ἥτις δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἀναγκαίαν πρὸς τὴν ἄλλην φιλοσοφίαν τοῦ ἀνδρὸς σχέσιν. Ὅτι ὁ Σχωπεγχαύερὸς περὶ ταύτην τὴν διδασκαλίαν ἐπέπεσαν εἰς τὸ ρεῦμα τῶν κατ' αὐτὸν χρόνων, καταφαίνεται ἐκ τῆς συγγενείας καὶ ὁμοιότητος τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ μετ' ἄλλων τινῶν ὁμοχρόνων συστημάτων πάντῃ ἄλλως ἄλλοτριῶν τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, τῶν μεταγενεστέρων, λέγω, διδασκαλιῶν τοῦ Σχελιγγίου (κειμένων ἐν τοῖς καταλοίποις μαθήμασιν αὐτοῦ) καὶ τῆς θεοσοφίας τοῦ Βααδέρου. Εἶνε ἀρκετὰ ἀξίον σημειώσεως πρὸς τούτους, ὅτι ὁ Σχωπεγχαύερὸς ἐκδήλωσεν πολλὴν συμπάθειαν πρὸς τὸν μεσαιωνικὸν ἀσκητισμὸν. Ἡ φιλοσοφία τῶν ρωμαντικῶν, ἣν ὁ Σχελιγγίος καὶ ὁ Βααδέρος ἀντιπροσωπεύουσιν ἐν τῇ μορφῇ ὀρθοκευτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐμφανίζεται ἐν τῷ Σχωπεγχαυέρῳ ἐν λαϊκῷ σχήματι. Ἡ μεταφυσικὴ αὐτοῦ δὲν εἶνε ὁμῶς ἕνεκα τούτου ἥττον μυστικὴ ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶνε μίαν τῶν πολλῶν ἀντιφάσεων τῆς διανοίας τοῦ ἀνδρὸς, ὅτι δηλαδὴ ἐν αὐτῷ συναναφύρονται παραδόξως μυστικὴ φιλοσοφία καὶ διαυγὴς νοῦς καὶ ὅτι πειρᾶται νὰ συνάψῃ μίαν τοιαύτην μεταφυσικὴν πρὸς τὴν σχετικῶς διαυγῆ αὐτοῦ περὶ γνώσεως θεωρίαν. Ἀλλ' οὐδ' ὁ συνδυασμὸς οὗτος δύναται νὰ ἐξηγήτῃ τὴν μεγάλην εὐδοκίμησιν τοῦ φιλοσόφου τούτου· διότι καθαρὰ καὶ ἀνόθευτος μυστικὴ φιλοσοφία δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ὁρέξεις τῶν παρόντων χρόνων· ἀλλὰ πρέπει αὕτη νὰ συμβιβασθῇ ὅσον τὸ δυνατόν, τοῦλάχιστον κατ' ἐπιφάνειαν, πρὸς τὰς διδασκαλίαις τῶν ἐπιστημῶν. Ὅσον δ' ἀφορᾷ ἤδη τὸν Σχωπεγχαύερων, οὗτος παρ' ὅλας τὰς φιλαπεχθήμονας αὐτοῦ ἐπιθέσεις (κατὰ τῆς τοῦ Νεύτωνος π. χ. θεωρίας τῶν χρωμάτων) ἤτο καθόλου εἰπεῖν οὐχὶ ἄπειρος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ μάλιστα τῆς φυσιολογίας, διὸ καὶ ἐσπούδασε πολὺ νὰ ἀποφύγῃ τὰς ἐν αὐταῖς ἀθαιρέσεις τοῦ Σχελιγγίου καὶ Ἐγγέλου.

(ἔπεται συνέχεια).

Ο ΣΑΙΞΠΕΙΡΟΣ ΚΑΙ Η ΑΡΧΑΙΟΤΗΣ,¹

Ἡ δεινότερα καθιέρωσις τοῦ βαρβάρου τούτου νόμου, ἔστις καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ὅλως ὑπεύθυνον παντὸς ἔργου τῶν χειρῶν του, εἶναι ὁ περὶ Οἰδίποδος μῦθος. Οὗτος ἀπέκτεινεν ἐξ ἀγνοίας τὸν πατέρα του καὶ ἐν ἀγνοίᾳ ἔλαβε γυναῖκα τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μητέρα. Ἀναθᾶς ἐπὶ τὸν θρόνον τῶν Θηβῶν ἀνακαλύπτει τὸ μυστήριον τῆς τύχης του καὶ φρίσσει ἐπὶ τούτῳ ἐξορᾶσαι τοὺς ὀρθοκλήμους του καὶ γίνεται φυγᾶς. Αὕτη εἶναι ἡ τοῦ Οἰδίποδος τυράννου ὑπόθεσις. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ τοῦ Σοφοκλέους ὁ Οἰδίπους ὑπολαμβάνει ἐαυτὸν ὡς τὸν ἔσχατον τῶν μαιφόνων λέγων:

Τοιάνδ' ἐγὼ κηλῖδα μινύσας ἐμήν
 ὀρθοῖς ἐμελλον ὄμμασι τούτους ὄραν;
 ἥμιστά γ' ἀλλ' εἰ τῆς ἀκουούσης ἔτ' ἦν
 πηγῆς δι' ὧτων φραγμῶς, οὐκ ἂν ἐσχόμην
 τὸ μ' ἀποκλῆσαι τοῦ μὲν ἄθλιον δέμας,
 ἴν' ἢ τυφλὸς τε καὶ κλύων μηδέν. Τὸ γὰρ
 τὴν φροντίδ' ἔξω τῶν κακῶν οἴκειν γλυκῶ.
 Ἴὼ Κιθαιρῶν, τί μ' ἐδέχου; τί μ' οὐ λαβῶν
 ἔκτεινας εὐθὺς ὡς ἔδειξα μήποτε
 ἐμαυτὸν ἀνθρώποισιν ἐνθεν ἢ γεγῶς;
 ὦ Πόλυβε καὶ Κόρινθε καὶ τὰ πάτρια
 λόγῳ παλαιὰ δώμαθ', οἶον ἄρά με
 κάλλος κακῶν ὑπουλον ἐξεθρέψατε.
 Νῦν γὰρ κακὸς τ' ὦν κακῶν εὐρίσκομαι.
 ὦ τρεῖς κέλευθοι καὶ κεκρυμμένα νάπη,
 ὄρυμός τε καὶ στενωπὸς ἐν τριπλαῖς ὁδοῖς,
 αἶ τοῦ μὲν αἶμα τῶν ἐμῶν χειρῶν ἀπο
 ἐπίετε πατρός, ἄρά μου μέμνησθ' ὅτι,
 οἱ ἔργα δράσας ὑμῖν, εἶτα δευρ' ἰὼν
 ὁποι' ἔπρασσον αὐθις; ὦ γάμοι γάμοι,
 ἐφύσαθ' ἡμᾶς, καὶ φυτεύσαντες πάλιν
 ἀνεῖτε τοῦ μὲν σπέρμα, καπαδείξατε

¹ Ἰδ. συνέχ. εἰς προηγούμεν. τεῦχος σ. 137.

πατέρας, ἀδελφοὺς, παῖδας, αἴμ' ἐμφύλιον,
 νόμφας, γυναῖκας, μητέρας τε, χῶπῶσα
 αἰσχιστ' ἐν ἀνθρώποισιν ἔργα γίγνεται.
 Ἄλλ' οὐ γὰρ αὐδᾶν ἔσθ' ἂ μὴδὲ δρᾶν καλὸν,
 ὅπως τάχιστα πρὸς θεῶν ἕξω μέ που
 καλύψατ', ἢ φονεύσατ', ἢ θαλάσσιον
 ἐκρίψατ', ἐνθα μήποτ' εἰσόψεσθ' ἔτι.

Ἐν τῇ ἐπομένῃ ὁμοίως τραγωδίᾳ, «ὁ Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν», ὁ εὐγενὴς γέρων πρᾶνεται αἰσθανόμενος ἑαυτὸν πάλιν καθαρὸν. Ἐξετάζων βαθέως ἑαυτὸν διαγιγνώσκει, ὅτι αὐτὸς οὐδαμῶς εἶναι ἔνοχος καὶ ὅτι οἱ θεοὶ μόνον παροργισθέντες πρὸς τὸ δύστηνον αὐτοῦ γένος εἶναι τῶν πάντων ὑπαίτιοι. Ἐν τῷ παρόντι οἱ θεοὶ ἀρκεσθέντες εἰς τὸν ἀγνισμὸν τοῦ Οἰδίποδος ἐξιλάσκονται. Θέλοντες δὲ μάλιστα οὗτοι νὰ ἐπανορθώσωσι δι' εὐκλεοῦς θανάτου τὴν ἐν τῷ βίῳ προσγενομένην αὐτῷ συμφορὰν διακηρύττουσιν, ὅτι ὁ τάφος αὐτοῦ θὰ ἦναι ἡ προστασία καὶ προβολὴ τῆς πόλεως, ἣτις θὰ ξενίσῃ αὐτόν. Ὁ μισαρὸς πατραλοίας αἶρει τὸ γαλήνιον αὐτοῦ πρόσωπον καὶ τὰς ἀγνάς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν, κάθηται ἀδεῶς ἐπὶ τῆς δεινῆς θύρας τοῦ ἱεροῦ τῶν Εὐμενίδων ἐν μέσῳ τοῦ ἱεροῦ αὐτῶν ἄλλου, ἐνθα μέλπει ἡ ἀηδὼν, καὶ ἐνταῦθα τελευταῖον, παρὰ τὰς πύλας τῶν Ἀθηνῶν, συνδιαλλαγεῖς πρὸς ἑαυτὸν τε καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς ὁ Οἰδίπους ἀπολαμβάνει ἡρέμα τὴν αἰωνίαν ἀνάπαυσιν.

Ἡ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἀποχωροῦντος τοῦ κόσμου παραδιδομένη τοῖς ἀνθρώποις ἀλήθεια εἶναι, ὅτι μόνη ἡ καρδία ποιεῖ τὸν ἔνοχον καὶ τὸν ἀθῶον καὶ ὅτι ὅπου ἐλλείπει ἐλευθέρα καὶ ἔλλογος βούλησις, ἐκεῖ οὔτε κακία ὑπάρχει οὔτε ἀρετή. Πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Θεβῶν Κρέοντα αἰτιώμενον αὐτὸν καὶ ὀνειδίζοντα ἐνώπιον τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Θετίως ὁ Οἰδίπους ἀποκρίνεται μετὰ ὑπερηφάνου θάρρους ὧδε:

ὦ λῆμ' ἀναιδές, τοῦ καθυβρίζειν δοκεῖς,
 πότερον ἐμοῦ γέροντος, ἢ σαυτοῦ, τόδε ;
 ὅστις φόνους μοι καὶ γάμους καὶ ξυμφοράς
 τοῦ σοῦ διῆκας στόματος, ὡς ἐγὼ τάλας
 ἠνεγκον ἄκων. Θεοῖς γὰρ ἦν οὕτω φίλον,
 τάχ' ἐν τι μηνίουσιν ἐς γένος πάλαι.
 Ἐπεὶ καθ' αὐτόν γ' οὐκ ἂν ἐξεύροις ἐμοὶ
 ἁμαρτίας ὄνειδος οὐδὲν ἀνθ' ὅτου

τάδ' εἰς ἑμαυτὸν τοὺς ἐμοὺς θ' ἠμάρτανον.
 Ἐπεὶ δίδαξον, εἴ τι θέσφατον πατρὶ
 χρησμοῖσιν ἰκνεῖθ' ὥστε πρὸς παίδων θανεῖν,
 πῶς ἂν δικαίως τοῦτ' ὀνειδίζοις ἐμοί,
 ὅς οὔτε βλάστας πῶ γενεθλίους πατρὸς,
 οὐ μητρὸς εἶχον, ἀλλ' ἀγέννητος τότ' ἦ ;
 Εἰ δ' αὖ φανείς δύστηνος, ὡς ἐγὼ φάνην,
 ἐς χεῖρας ἤλθον πατρὶ καὶ κατέκτανον,
 μηδὲν ξυνεῖς ὦν ἔδρων εἰς οὐς τ' ἔδρων
 πῶς ἂν τὸ γ' ἄκον πρᾶγμα ἂν εἰκότως ψέγοις ;
 Μητρὸς δὲ, τλημον, οὐκ ἐπαισχύνει γάμους
 οὔσης ὀμαίμου σῆς μ' ἀναγκάζων λέγειν,
 οἶους ἐρῶ τάχ' ; οὐ γὰρ οὖν σιγήσομαι,
 σοῦ γ' ἐς τὸδ' ἐξελθόντος ἀνόσιον στόμα.
 Ἐτικτε γὰρ μ' ἔτικτεν, ὦμοι μοι κακῶν,
 οὐκ εἶδόντ' οὐκ εἶδούκα' καὶ τεκοῦσά με
 αὐτῆς ὄνειδος παῖδας ἐξέφυσέ μοι.
 Ἄλλ' ἐν γὰρ οὖν ἔξοιδα, σὲ μὲν ἐκόντ' ἐμὲ
 κείνην τε ταύτην δυστομεῖν ἐγὼ δὲ νιν
 ἄκων ἔγημα, φθέγγομαι τ' ἄκων τάδε.
 Ἄλλ' οὐ γὰρ οὔτ' ἐν τοῖσδ' ἀκούσομαι κακὸς
 γάμοισιν οὔθ' οὐς αἰὲν ἐμφέρεις σύ μοι
 φόνους πατρῶους ἐξονειδίζων πικρῶς.
 Ἐν γὰρ μ' ἄμειψαι μούνον ὦν σ' ἀνιστορῶ.
 Εἴ τίς σε τὸν δίκαιον αὐτίκ' ἐνθάδε
 κτεῖνοι παραστάς, πότερα πυνθάνοι' ἂν, εἰ
 πατὴρ σ' ὁ καίνων, ἢ τίνοι' ἂν εὐθέως ;
 δοκῶ μὲν, εἴπερ ζῆν φιλεῖς, τὸν αἴτιον
 τίνοι' ἂν, οὐδὲ τοῦνδικον περιβλέποις.
 Τοιαῦτα μέντοι καὐτὸς εἰσέβην κακὰ,
 θεῶν ἀγόντων οἷς ἐγὼ οὐδὲ τὴν πατρὸς
 ψυχὴν ἂν οἶμαι ζῶσαν ἀντειπεῖν ἐμοί.
 Σὺ δ', εἴ γὰρ οὐ δίκαιος, ἀλλ' ἄπαν καλὸν
 λέγειν νομίζων, ρητὸν ἄρρητόν τ' ἔπος,
 τοιαῦτ' ὀνειδίζεις με τῶν δ' ἐναντίον.

Ἐν δὲ ταῖς Τραχινίαις ἡ Δηϊάνειρα ἄκουσα προξενεῖ τὸν θάνατον τοῦ

άνδρὸς αὐτῆς Ἰρκαλέους, πρὸς ὃν πέμπει τὸν ἔμπυρον χιτῶνα τοῦ Νέσσου νομίζουσα, ὅτι οὗτος διὰ μυστηριώδους τινὸς ἀρετῆς ἠδύνατο ν' αὐξήσῃ τὸν ἔρωτα αὐτοῦ. Ἡ ἐπὶ ἀνδροκτονία ὅμως γενομένη αὐτῆ κατηγορία ἐξελέγχεται ἄδικος, τῆς προαιρέσεως αὐτῆς οὔσης ἀγνῆς καὶ δὴ καὶ τιμίας.

Αὕτη εἶναι ἡ μεγάλη ἠθικὴ ἀλήθεια, ἥμιν μὲν ἐναργῆς, ἀγνώστου δὲ τοῖς βαρβάρους καὶ ὁμοῖς ἀνθρώποις τῶν ἀρχαίων χρόνων, οὗς ὁ Σοφοκλῆς ἐλάμπρυνε διὰ τῆς μεγαλοφυΐας του δεξιῶς, ὅτι ἡ ἐκτὸς πράξις οὐδαμῶς προσκρούει τῇ θεῖᾳ δικαιοσύνῃ, ἡ δὲ προαίρεσις τῆς καρδίας εἶναι τὸ κύριον. «Οὐδὲν καθ' αὐτὸ εἶναι ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀλλ' ἡ διάνοια δίδει τῶν πραγμάτων τὴν ποιότητα».

Ἡ διάκρισις αὕτη εἶναι τοσοῦτω σπουδαία, ὥστε ὁ χρόνος τῆς παντελοῦς αὐτῆς ἀποκαλύψεως καὶ διαδόσεως εἶναι ἀξιωματικὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Αὕτη δὲν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ἐξηγήθη μόνον καὶ ἀπέδῃ χρησιμωτάτη ὑπ' αὐτοῦ ἀπαντήσαντος αὐτῶς εἰπεῖν εἰς ὑπερβολὴν πάντα τὰ λογικὰ καὶ παράλογα αὐτῆς ἐπακολουθήματα. Ἐν τῷ *Τηλέμαχῳ* τοῦ Φανελάου ὑπάρχει σελίς τις, ἥτις εἶναι μὲν ἡ ἀρίστη κατ' ἐμὴν γνώμην, ἀλλ' ἡ ἥκιστα ὅλων ἀρχαιοπρεπῆς, διότι ὁ συγγραφεὺς πράττει τὴν διάκρισιν τοῦ ἐκτὸς φαινομένου ἀπὸ τοῦ ἐνδον συμβαίνοντος τοσοῦτω βαθέως καὶ λεπτολόγως, ὅσω μόνον τὸ φῶς τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ ἠδύνατο νὰ διαφωτίσῃ τὴν ἀνάλυσιν.

«Ὁ Τηλέμαχος βλέπων τοὺς τρεῖς δικαστὰς καθήμενους καὶ καταδικάζοντας ἀνδρωπὸν τινὰ ἐτόλμησε νὰ ἐρωτήσῃ αὐτοὺς περὶ τῶν ἐγκλημάτων του. Εὐθύς ὁ κατάδικος ὑπολαβὼν εἶπε ταῦτα: «Οὐδέποτε ἐπραξά κακόν τι, ἀλλ' ἀσμένως ἐπραξά ἀγαθά. Ἐγενόμην φιλότιμος, ἐλευθέριος, δίκαιος καὶ εὖσπλαγχνος. Τί λοιπὸν μοῦ κατηγορεῖτε;» Τότε ὁ Μίνως λέγει αὐτῷ: «Ἐπὶ τίνι ἄρα γε δικαιοσύνη καυχᾶσαι; Οὐδὲν ἀληθῶς ἠμάρτησας πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς οὐτιδανοὺς. Ἠσκήσας τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ὑπέλαβες αὐτὴν ὀλοσχερῶς κτήμᾳ σου καὶ οὐχὶ τῶν δοσῆρων θεῶν. Ἐνόμισας σεαυτὸν θεόν... Ἡ ψευδὴς ἀρετὴ σου, ἥτις ἐξεθάμβωσε τοὺς εὐπαραγώγους ἀνθρώπους, μέλλει ν' ἀπολεσθῇ. Οἱ ἀνθρώποι κρίνοντες τὰς κακίας καὶ τὰς ἀρετὰς καθ' ὅσον στέργουσι ἢ ἀποστέργουσι αὐτὰς, τυφλώττουσι καὶ περὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ περὶ τὸ κακόν. Ἐνταῦθα ὅμως φῶς τι θεῖον ἀνασκευάζει πάσας τὰς ἐπιπολαίους αὐτῶν κρίσεις, καταδικάζουσας πολλάκις ὅτι ἐκεῖνοι θαυμάζουσι καὶ ἀπαλούν ὅτι κατακρίνουσιν».

»Ὁ φιλόσοφος οὗτος οἶονεῖ ἐμβρόντητος ἀκούσας ταῦτα δὲν ἠδυνήθη γὰρ συγκρατήσῃ ἑαυτὸν. Ἡ μετριοπάθεια αὐτοῦ, ἐφ' ἣ ἄλλοτε ἔχαιρε, τὸ

ἦτορος καὶ αἱ γυναῖκες αὐτοῦ ἐρμὰ μεταβλήθησαν εἰς ἀθυρίαν. Ἡ θεὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ καρδίας... ἀπέδῃ αὐτῷ ἄλλως τι δεινόν. Πάντα τὰ ἐν ἑαυτῷ συνταράσσονται ὡς εἰ τὰ σπλάγγνα αὐτοῦ διευκωντο ἄνω καὶ κάτω. Αἱ Ἰρινὲς νομίζουσαι ἱκανόν, ὅτι ἔγνω ἑαυτὸν ἔνοχον, δὲν κατατρυχούσιν αὐτὸν παντάπασι... Ζητεῖ τοὺς ζοφερωτάτους τόπους ἵνα κρυθῇ ἀπὸ τῶν ἄλλων νεκρῶν ἀδυνατῶν νὰ διακλύθῃ ἑαυτὸν. Εἰς μάτην θηρεύει τὸ ἀνέλιον σκότος, διότι ἐγλήρῃν τι φῶς διώκει αὐτὸν ἀπανταχοῦ· αἱ ὀξείαι τῆς ἀληθείας ἀκτίνες πλάττουσι τὸν καταφρονήσαντα αὐτῆς... Λέγει πρὸς ἑαυτὸν, ὦ ἄφρον, οὔτε τοὺς θεοὺς λαιπὸν, οὔτε τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε ἑαυτὴν ἔγνω· οὐδὲν, οὐδὲν ἔγνω, διότι οὐδέποτε ἠγάπατα τὸ ἐν καὶ ἄλλοις ἀγαθόν ἢ ἀρετὴ μου οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ἀνόσιος καὶ τυρῆ ἀλαζονία. Ἐλάτρευσα ἑμαυτῷ δίκην εἰδώλου.»

Πάντα ἀλήθεια εἰς ὑπερβολὴν ἐκδεινουμενὴ ἢ περιέργως λεπτολογουμένη ἀποβαίνει ἀνεξαρτέτως εἰς πλάνην. Ἡ εὐλογωτάτη διάκρισις τῆς ἐκτὸς πράξεως καὶ τῆς ἠθικῆς προθέσεως καλύπτει ἐπικίνδυνόν τι σόφισμα, διότι δύναται τις νὰ μεταχειρισθῇ κατὰ κράτος τὴν διαφορὰν ταύτην ὡς πρὸς τὴν κακὸν τρόπον εὐθέτως τὴν προαίρεσιν. «Ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἔλεγε σεβάσμιός τις Ἰησοῦ τῆς πρὸς τὸν Πασκάλ, ἀποτρέπομεν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῶν ἀπηγορευμένων πραγμάτων· ἀλλ' ὅταν ἀδυνατώμεν νὰ ἐμποδίσωμεν τὴν πρᾶξιν, ἀγνίζομεν τοῦλάχιστον τὴν πρόθεσιν καὶ οὕτως ἐπανορθοῦμεν τὴν κακίαν τοῦ τρόπου διὰ τῆς ἀγνότητος τοῦ σκοποῦ.» Ἡ ὡς ὁ Ταρτοῦφρος: «Κατὰ διαφόρους χρεῖας ὑπάρχει ἐπιστήμη τις ἐκταύουσα τοὺς δεσμοὺς τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως καὶ ἐπανορθοῦσα τὸ δεινὸν τῆς πράξεως διὰ τῆς ἀγνότητος τῆς ἡμετέρας προθέσεως».

Οἱ διανοητικοὶ περιορισμοὶ εἶναι ὅμοιοι πρὸς τὰ σοφίσματα καὶ τὰς ἀπάτας.

«Ὁ τέκνον, ὄραται μὴδαμῶς ἀτιμώσιμος,

λέγει ἡ τροφὴ τοῦ Ἰππολύτου ἐν τῷ *Εὐριπίδῃ*· ὁ δὲ Ἰππολύτος ἀποκρίνεται,

«Ἡ γὰρ ὁμοῖα ὁμῶμοι», ἡ δὲ γῆρ' ἀνώμοτος.

Τὸ ἔπος τοῦτο, ὅπερ ἀδίκως ὑπελήφθη ὡμολογουμένη τοῦ ποιητοῦ ἀρχή, ἐσκανδάλισεν ἄπασαν τὴν ἀρχαιότητα καὶ μικροῦ δεῖν ἐπήνεγκε τὸν ὀνακτον τοῦ ποιητοῦ.

Ἀλλὰ τὸ μάλιστα ἀξιοσπουδάστον παρὰ τῷ *Εὐριπίδῃ* δὲν εἶναι κυρίως ἡ φάσις αὐτῆ τῆς ἠθικῆς ιδέας. Τοῦναντίον, τὸ τῆς εἰμαρμένης δόγμα, μικροῦ λόγου ἄξιον παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ, ἀποβαίνει αὖθις ἄξιον σπουδῆς

παρά τῷ τρίτῳ τῶν μεγίστων τραγικῶν τῆς Ἑλλάδος, διότι ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐτοῦ ἡ εἰμαρμένη ρίπτει τὸ τελευταῖον καὶ στυγνὸν αὐτῆς φῶς ἀποθνήσκουσα θάνατον εὐπρεπῆ.

«Δύναται τις νὰ εὑρῇ ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦ Εὐριπίδου, γράφει ὁ Τουρνιέ, τρία ἢ τέσσαρα χωρία, ἐν οἷς ἡ ἐξουσία ἢ αὐτὴ ἢ βούλησις τῶν θεῶν προβάλλεται πρὸς ἀπολογία τοῦ ἐγκλήματος καὶ ἐν οἷς ἡ πρὸς τὰ πάθη ἀντίστασις παρίσταται ὡς παράβολος στάσις κατὰ τῶν ἐντολῶν αὐτῶν. Αἱ ἀρχαὶ ὅμως αὗται δὲν εἶναι προφανῶς τοῦ ποιητοῦ, διότι ἀλλαχοῦ σπουδάζει ὅπως αὐτὸς ἑαυτὸν ἀνασκευάσῃ».

Ἡ Ἑλένη λέγει πρὸς τὸν Μενέλαον ἐν τοῖς *Τρωϊάσι*.

Τί δὴ φρονήσασ' ἐκ δόμων ἔμ' ἐσπόμην
ξένῳ προδοῦσα πατρίδα καὶ δόμους ἐμούς;
Τὴν θεὸν κόλαζε καὶ Διὸς κρείστων γενοῦ,
ὅς τῶν μὲν ἄλλων δαιμόνων ἔχει κράτος,
κεῖνης δὲ δούλός ἐστι· συγγνώμη δ' ἐμοί·
ἐνθεν δ' ἔχοις ἂν εἰς ἔμ' εὐπρεπῆ λόγον.

Μὴ, πρὸς σε γονάτων, τὴν νόσον τὴν τῶν θεῶν
προσθεις ἐμοὶ κτάνης με, συγγίνωσκε δέ.

Ἄλλ' ἡ Ἑκάβη ἀντιλέγει αὐτῇ
μὴ ἀμαθεὶς ποιεὶ θεὰς

τὸ σὸν κακὸν κοσμοῦσα . . .

Κύπριν δ' ἔλεξας, ταῦτα γὰρ γέλωσ πολλύς,
ἐλθεῖν ἐμῷ ξὺν παιδί Μενέλεω δόμους.

ἦν οὐμὸς υἱὸς κάλλος ἐκπρεπέστατος
ὁ σὸς δ' ἰδὼν νιν νοῦς ἐποιήθη Κύπρις·
τὰ μῶρα γὰρ πάντ' ἐστὶν Ἀφροδίτη βροτοῖς,
καὶ τοῦνομ' ὀρθῶς ἀφροσύνης ἄρχει θεὰς.

Ἴδου οἱ μὲν θεοὶ ἀνάιτιοι, ὁ δὲ ἄνθρωπος κάτοχος τῆς ἠθικῆς εὐθύνης, ἐξ ἧς γεννᾶται ἡ ἀξιοπρέπεια αὐτοῦ. Οὕτως οὐδεμίαν ὑπάρχει ἄλλη εἰμαρμένη ἢ ἡ τοῦ πάθους. Ἡ μεγάλη αὕτη ἰδέα ὑπετυπώθη ἄριστα ὑπὸ τοῦ *Ρακίνα* ἐν τῇ «*Φαίδρα*», ἐνθα ἡ μήνις τῆς Ἀφροδίτης χρησιμεύει μόνον εἰς μνήμην. «Ὅτε οἱ ἀρχαῖοι, γράφει πού ὁ Βοσσοῦέτος μνημονεύων στί-

χοῦ τινὸς τοῦ Βιργιλίου¹, ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς κατεχομένους ὑπὸ ὑπερφουοῦ τινος πάθους ἐνόμιζον, ὅτι τοῦτο ἤρχετο ἐκ Θεοῦ τινος ἢ ὅτι ἡ σφοδρὰ αὕτη ἐπιθυμία ἦτο καθ' αὐτὴν Θεός».

Πόσον προέκοψεν ἡ ἀνθρωπίνη διάνοις ἀπὸ τοῦ Λισχύλου μέχρι τοῦ Εὐριπίδου! Οὐδέποτε, οὐδαμοῦ τῆς γῆς καταναλώθη διανοητικὴ ἐνέργεια τοσοῦτω λυσιτελῶς ὅσῳ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τοῦ Ε'. αἰῶνος· τεκμήριον δὲ θαυμαστὸν ἴσως τῆς ἐνεργείας ταύτης εἶναι ἡ ταχεῖς καὶ βαθεῖα μεταμόρφωσις τῆς τραγωδίας. Ὁ μὲν Λισχύλος ἐπέδειξε τὴν πράξιν τοῦ Ὁρέστου δεινὴν μὲν, ἀλλ' ἀνγκυαίαν καὶ εἰσνεὶ ἱερὰν· ὁ δ' Εὐριπίδης κατακρίνει αὐτὴν ἀνευδοκίμως φρονῶν, ὅτι ὁ φόνος τῆς Κλυταιμνήστρας εἶναι ὑπερμετρὸς τιμωρία, ἐφ' ἣ ὁ Ὁρέστης καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Ἠλέκτρα μετακρίνονται εὐθὺς καὶ πικρῶς.

Ἐν ἄλλῃ τινὶ τραγωδίᾳ τοῦ Εὐριπίδου ὁ Τυνδάρεος, πατὴρ τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ τῆς Ἑλένης, λέγει πρὸς τὸν Μενέλαον λίαν συνετῶς καὶ εὐρώστως

Εἰ τὰ καλὰ πᾶσι φανερά καὶ τὰ μὴ καλὰ,
τούτου τίς ἀνδρῶν ἐγένετ' ἀσυνετώτερος,
ὅστις τὸ μὴ δίκαιον οὐκ ἐσκεψάτο
οὐδ' ἦλθεν ἐπὶ τὸν κοινὸν Ἑλλήνων νόμον;
Ἐπεὶ γὰρ ἐξέπνευσεν Ἀγκυμένων βίον
πληγῆς θυγατρὸς τῆς ἐμῆς ὑπὸ κάρᾳ,
αἰσχιστον ἔργον, οὐ γὰρ αἰνέσω ποτὲ,
χορῆν αὐτὴν ἐπιθεῖναι μὲν αἵματος δίκην
δρίαν διώκοντ' ἐκβλάειν τε δωμάτων
μητέρ'· τὸ σῶρρόν τ' ἔλαβεν ἂν τῆς συμφορᾶς,
καὶ τοῦ νόμου τ' ἂν εἶχετ' εὐσεβῆς τ' ἂν ἦν.
Νῦν δ' εἰς τὸν αὐτὸν δάμιον ἦλθε μητέρι·
κακὴν γὰρ αὐτὴν ἐνδίκως ἠγοῦμενος,
αὐτὸς κακίων γέγονε μητέρα κτανών.
ἐρήσομαι δὲ, Μενέλεως, τοσόνδε σε·
εἰ τόνδ' ἀποκτείνειεν ὀμόλεκτρος γυνή,
χῶ τοῦδε παῖς αὖ μητέρ' ἀνταποκτενεῖ,
κάπειθ' ὁ κείνου γενόμενος φόνῳ φόνον.

Nisus ait: Dine hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale? an sua cuique deus fit dira cupido?
Aeneid. ix, 484.

λύσει, πέρασ δὴ ποῦ κακῶν προβήσεται;
καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι·
εἰς ὀμμάτων μὲν ὄψιν οὐκ εἶων περᾶν
οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅστις αἰμ' ἔχων κυρεῖ,
φυγαῖσι δ' ὀσίουν, ἀνταποκτείνειν δὲ μή.
«ἀεὶ γὰρ εἰς ἔμελλεν ἔξισθαι φόνου,
» τὸ λοιπὸν μίσημα λαμβάνων χροῖν·
» ἐγὼ δὲ μισῶ μὲν γυναικας ἀνοσίους,
» πρώτην δὲ θυγατέρ', ἣ πόσιν κατέκτανεν·
» Ἐλένην τε τὴν σὴν ἄλοχον οὐποτ' αἰνέσω
» οὐδ' ἂν προσείποιμ'. οὐδὲ σὲ ζήλω, κακῆς
» γυναικὸς ἐλθόνθ' οὐνεκ' ἐς Τροίας πέδον·
» ἄμυνῶ δ' ὅσον περ δυνκτός εἰμι τῷ νόμῳ,
» τὸ θηριώδες τοῦτο καὶ μαιφόνον
» παύων, ὃ καὶ γῆν καὶ πόλεις ὄλλυσ' ἀεὶ.»

Οὕτως ὁ Εὐριπίδης κατακρίνει τὸν ἄγριον νόμον τῆς ἐκδικήσεως, ἣτις ἦτο ἡ βάση ὅλης τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Ἀλλὰ τίνος ἀρχῆς χάριν καταδικάζει αὐτὸν ὁ ποιητής; Ἡ περὶ τούτου πλάνη εἶναι εὐκόλος. Οἱ ἀκριβῶς διατρέψαντες περὶ αὐτὰ τὰ ἔπη τοῦ ποιητοῦ ἐπιστῶσι τὸν νοῦν ἡμῶν περὶ τινος σπουδαίας διαφορᾶς, ἣν οἱ μεταφρασταὶ μόλις καθιστῶσιν ἐπαισθητήν. Ὁ Εὐριπίδης κατακρίνει τὸν Θεομὸν τῆς ἐκδικήσεως οὐχὶ ἀκριβῶς χαριζόμενος τῇ δικαιοσύνῃ, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ φαίνεται ἐμπνεόμενος ὑπ' αἰσθητικῆς μᾶλλον εὐπρεπείας ἢ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἠθικοῦ τινος καθήκοντος. Δίκαιον μὲν κατ' αὐτὸν εἶναι ἢ διὰ φόνου τιμωρία τοῦ φόνου· δὲν εἶναι ὅμως καλὸν ἢ ἐξ ἑνὸς ἐγκλήματος γένεσις ἄλλων, ὧν τὸ τέλος εἶναι ἀόριστον. «Ἡ πλάνη τοῦ ποιητοῦ, συμπραίνει ὁ συγγραφεὺς ἀξιολόγου τινὸς πραγματείας περὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ Εὐριπίδου, ὁ Maignen, ἔγκειται ἐν τῷ πιστεύειν τοῦναντίον τῷ Σωκράτει, ὅτι ἐνδέχεται ποτε νὰ ἦναι δίκαιον τὸ βλάπτειν τινὰ καὶ ὅτι τὸ δίκαιον διαφέρει τοῦ καλοῦ.»

Ὡς πρὸς τοῦτο ἢ ὑπὸ τοῦ Σωκράτου; ἢ τοῦ Πλάτωνος γενομένη πρόδος μετὰ τὸν Εὐριπίδην εἶναι τῷ ὄντι σπουδαία. Σύγχρονός τις τοῦ Αἰσχύλου, ὁ ποιητής Σιμωνίδης, εἶπεν, ὅτι «δίκαιόν ἐστι τὸ τὰ ὀφειλόμενα ἐκάστω ἀποδιδόναι.» «Ἐάν τις λέγη, ἀποκρίνεται ὁ Σωκράτης ἐν τῇ Πολιτεῖα τοῦ Πλάτωνος, ὅτι δίκαιον εἶναι τὸ ἀποδιδόναι ἐκάστω τὰ ὀφειλόμενα, καὶ ἐάν ταῦτα λέγων νομίζῃ, ὅτι ὁ δίκαιος ὀφείλει νὰ πράττῃ κακὸν μὲν τοῖς ἐχθροῖς, καλὸν δὲ τοῖς φίλοις, δὲν λέγει σοφοῦ ἀνδρὸς

λόγου; διότι τοῦτο ἀντίκειται τῇ ἀληθείᾳ· οὐδέποτε εἶναι δίκαιον τὸ κακὸν πράττειν πρὸς τινά.» Ἐν τινι δὲ ἄλλῳ διαλόγῳ τοῦ Πλάτωνος ὁ Σωκράτης πάλιν λέγει, ὅτι εἶναι αἰετὸν τὸ μὴ ἀποδιδόναι ἀδίκον ἀντὶ ἀδίκου καὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ.»

Ἡ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρίστη ὑπόθεσις τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικῆς. Θεία δὲ τινε ἠθικῆ ἐδέδοτο νὰ προσείπη καὶ τάδε: «Ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν.»

Ὁ κ. Egger παρατηρεῖ ἐν τῇ Ποιητικῇ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅτι οὐδαὶς γίνεται λόγος ἐν αὐτῇ περὶ τοῦ πεπενημένου. Ἀπὸ τῶν κρίσεων αὐτοῦ ἡ παλαιὰ ἰδέα τῆς εἰμαρμένης ἀπέσκαλλε καθ' ἐκάστην τὴν εἰς τὴν σκηρὴν βροτῆν τῆς, διότι ἐξησθέσει ἐν τῷ συνειδῶτι τῶν ἀνθρώπων.»¹

Τὰ δράματα τοῦ Σαίξπειρου οὐτε τὰ τῆς συγγενῆς θεολογίας τοῦ Αἰσχύλου περιέχουσιν, οὐτε τὴν εὐρύθμον κοινοπραγίαν τῶν θεῶν καὶ ἀνθρώπων περιστάσιν ὡς τοῦ Σοφοκλέους. Εἶναι δὲ πολὺ μᾶλλον ἀνθρώπινα καὶ γάλα, ἔτι δὲ λαϊκώτερα οὕτως εἶπεν ἢ τὰ τοῦ Εὐριπίδου. Οἱ χαρακτῆρες τῶν προσώπων καὶ ἡ ἐλευθέρια αὐτῶν βούλησις εἶναι παρ' αὐτῷ τὰ μοναδικὰ αἴτια τοῦ συμβαίνοντος αὐτοῖς κακοῦ ἢ ἀγαθοῦ καὶ οἱ μόνοι δημιουργοὶ τῆς τύχης των. Ὡς Ἀγγλοὶ δὲ καὶ δικακρυζόμενοι ἔχουσιν ἐλευθερίαν μετὰ μεγαλοφροσύνης, ἐξ ἧς προέρχεται ἡ ἰσχυρὰ καὶ αὐτοτελῆς αὐτῶν προσωπικότης. Εὐμοιροῦντες ἰσως ἠθικῆς δυνάμεως καὶ μείζονος πρακτικοῦ λόγου ἢ οἱ ἥρωες τῆς ἀρχαίας τραγωδίας γινώσκουσιν ὅ,τι θέλουσι, τολμῶσιν ὅ,τι βουλεύονται καὶ εἶναι πρόθυμοι νὰ ὑπομείνωσι πάντα τὰ ἐπακόλουθα. «Οἱ ἔνθρωποι, ἀγαπητὲ βροῦτε, εἶναι οἱ κύριοι τῆς τύχης των· ἐάν εἴμεθα αὐτῇ ὑποταταγμένοι, πταίομεν ἡμεῖς αὐτοὶ καὶ οὐχὶ οἱ ἡμέτεροι ἀστέρες».

Σημαίνει ἄρα γε τοῦτο, ὅτι τὰ πρόσωπα τοῦ Σαίξπειρου οὐδέποτε μαρτυροῦσι καὶ ὅτι οὐδαμῶς μυστηριώδης εἰμαρμένη προέσταται τοῦ βίου αὐτῶν, ὅν βιοῦσιν ἐν κόσμῳ, ὅπου πάντα εἶναι σαφῆ, λογικὰ καὶ ὀρθὰ, ὅπου ἕκαστος λαμβάνει τὸν μισθὸν τῆς ἀξίας του καὶ ὅπου τελευταίον εἶνε ἀναμφιβόλως αἰσθητὴ ἡ δύναμις Προνοίας τινὸς κινούσης, ὡς ἔλεγεν ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Εὐριπίδης, τὴν γῆν καὶ διοικούσης πάντα κατὰ τὸ δίκαιον; Ἀποκριθῶμεν μετὰ Θάρρους, ὅτι δὲν ἔχει οὕτως. Ἐν τοῖς μεγάλοις δράμασι τοῦ Σαίξπειρου, ἄτινα εἶναι πιστὰ εἰκόνας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πῶς δύναται νὰ μὴ ἀρχῇ ὡσαύτως ἢ εἰμαρμένη, τοῦτέστι τὸ σκότος καὶ ἡ φρίκη τοῦ ἀνεξήγητου; φιλόλογοί τινες ἐμόχθησαν ἵνα ἀποδείξωσιν,

¹ Egger, Histoire de la critique chez les Grecs, p. 204.

ὅτι ἡ εἰμαρμένη δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ ἑλληνικῇ τραγωδίᾳ καὶ ὅτι ἀντὶ τῆς σκοτεινῆς καὶ φοβερᾶς ταύτης δυνάμεως διέπει πατρικῶς δίκαιος νοῦς. εἶναι παράδοξον, ὅτι οἱ εὐφροεῖς οὗτοι κριτικοὶ δὲν κατενόησαν τὸ μάταιον τῆς χρηστῆς κατὰ τᾶλλα γνώμης των ταύτης. Πόσον πλσονεχτεῖ ἀληθῶς ἡ ποίησις, ὅταν ἀντὶ τοῦ ἱεροῦ φόβου, οὐτινος γίνεται ἐμπλεως ἀπ' ἀρχῆς ἄχοι τέλους ὁ Δίσχυλος, ὑποτεθῆ ἡ κανονικὴ λειτουργία ποινικοῦ τινος κώδικος μετρῶντος τὴν ποινὴν τῶν ἐνόχων κατὰ τὸ ἀκριβὲς μέτρον τῆς ἐνοχῆς των! Οἱ ταῦτα δυσχυριζόμενοι ἐπεχείρησαν τὰ βμοια καὶ περὶ Σαιξπίου καὶ ἐνόμισαν μεγάλην αὐτοῦ εὐεργεσίαν ἀποδεικνύοντες, ὅτι ἡ Ἰωμάτιος καὶ ἡ Ἰουλιέττα, ἡ Δεσδεμόνη, ἡ Ὀφελία, ἡ Κορδηλία καὶ πάντα τὰ ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ Θεοῦ εὐχερῶς συντριβέντα ταῦτα ἄντα ἦσαν ἄξια τῆς τύχης των. Οὐδαμῶς ἄλλὰ συνοδύρονται τοῖς ἀνθρώποις ἀγανακτοῦντες ἐπὶ ταῖς ἀδικίαις τῆς Δημιουργίας. Ἡ φρίκη ἐπιπολάζει ἐν τοῖς δράμασι τοῦ Σαιξπίου. . . . ἡ ταυλάχιστον τὸ μυστήριον ὅπερ ὑπερφιλῆ μὲν ὁ πιστεύων, ἀλλ' εἶναι ἀκατανόητον ὑπὸ τὸν λόγον. «Οὐδὲν βαθὺ ἄνευ μυστηρίου,» εἶπεν ὁ σοφὸς Στράους. Χάριν τῆς ποιήσεως διατείνομαι, ὅτι ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦ Σαιξπίου καὶ τοῦ Δίσχυλου, προσέτι δ' ἐν παντὶ μεγαλοργήματι τῆς διανοίας τὸ ἀκατάληπτον εἶναι ἐκ τῶν ἀναποδράστων ἔρων.

PAUL STAFFER.

ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ.¹

Διὰ τῆς τεχνικῆς δὲ τέλος ἀναγνώσεως προσλαμβάνομεν ἰδιότητα πάνυ ὠφελίμου καὶ προσκούμεθα εἰς τὴν ῥητορικὴν. Διότι τίνα ἄλλα εἰσὶ τὰ στοιχεῖα, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ῥητορικῆς; τίνα ἄλλα τὰ χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα τῷ μέλλοντι ῥήτορι προσόντα, ἢ αὐτὰ ταῦτα τὰ τῆς καλλῆς καὶ μετὰ τέχνης ἀναγνώσεως; Ὅταν δηλαδὴ μαυθάνωμεν νὰ διαρθρῶμεν τὰς συλλαβὰς ὀρθῶς, νὰ προφέρωμεν τὰς λέξεις καθαρῶς καὶ ἀπαγγέλωμεν μετ' εὐκρινείας καὶ ἐμφάσεως, τί ἄλλο πράττομεν, ἢ παρασκευά-

ζομεν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ῥητορικὴν; Διότι τέλος πάντων ἂν ἡ ῥητορικὴ εἶναι ἡ κορυφὴ τῆς πυραμίδος, ἡ ἀνάγνωσις κεῖται ὡς βᾶσις αὐτῆς, ἄνευ δὲ ταύτης ἀδύνατον νὰ ἐποικοδομήσωμεν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ μέγιστοι τῶν ῥητόρων ἦσαν καλοὶ πρότερον ἀναγνώσται, πρὶν ἢ γείνωσι καλοὶ ῥήτορες. Ἀπέκοψαν πρότερον τὰ ἐλαττώματα τῆς φωνῆς, τῆς ἀναπνοῆς, τῆς ἀρθρώσεως, τῆς προφορᾶς καὶ ἀπαγγελίας καὶ προσέλαβον τὰς ἰδιότητας τῆς τεχνικῆς ἀναγνώσεως, ἦγουν ἐγένοντο ἱκανοὶ καὶ εὐδόκιμοι ἀναγνώσται, πρὶν ἢ γείνωσιν εὐγλωττοὶ ῥήτορες.

Ἰπὸ ταύτην δὲ τὴν ἐννοίαν ἡ ἀνάγνωσις, ἡ μεγάλη τῆ φωνῆ γινομένη, εἶναι τέχνη, ὡς καὶ ἡ ῥητορικὴ, ἡ ζωγραφικὴ, ἡ γλυπτικὴ, ἡ μουσικὴ καὶ πᾶσα ἄλλη. Ἄν δὲ λέγοντες τέχνην νοοῦμεν μέθοδον, διδασκαλίαν, χρῆσιν μέσων, σύνολον τέλος κανόνων πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργου τινός, πάντα ταῦτα περιλαμβάνει ἡ ἀνάγνωσις. Τοῦτο δὲ δύναται τις ἐκ πολλῶν νὰ καταμάθῃ τρόποι, ἦτοι ἐκ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς πράξεως, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς καὶ τῆς παρατηρήσεως. Ἄν δὲ ἡ τέχνη κρίνεται ἐκ τῆς χρησιμότητος, τῆς εἰς τὸν βίον παρεχομένης, ἡ τέχνη τοῦ ἀναγινώσκειν εἶναι χρησιμωτάτη. Ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη τοῦ βίου, εἶναι τὸ ἄλας, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ὁ ἄρτος τοῦ ἀνθρώπου, θεωρουμένου ὡς χριστιανοῦ, ὡς πολίτου, ὡς οἰκογενειάρχου, ὡς λογικοῦ τέλος ὄντος. Διὰ τῆς ἀναγνώσεως εἰσερχόμεθα εἰς ἄλλον κόσμον καὶ συγκοινωνοῦμεν μετὰ τῶν σπουδαίων καὶ μεμορφωμένων ἀνθρώπων. «Ἡ ἀνάγνωσις ἀξάνει καὶ ῥώννυσι τὴν ψυχὴν, λέγει ὁ Βολταῖρος.» «Ἡ ἀνία ἡ καταφθείρουσα τοὺς ἀνθρώπους ἐν μέσῳ τῶν ἡδονῶν εἶναι ἄγνωστος τοῖς εἰδόσι νὰ ἀσχολῶνται περὶ τὴν ἀνάγνωσιν, λέγει ὁ ἀθάνατος συγγραφεὺς τοῦ Τηλεμάχου, ὁ σοφὸς Φενελών.»

Ἄλλ' ἡ ἀνάγνωσις ἔχει βελτιοῦς καὶ τελειότητας, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη τέχνη καὶ καθὼς δὲν δύναμεθα νὰ ὀνομάσωμεν ζωγράφον, τὸν παρασκευαστὴν μόνον τῶν χρωμάτων καὶ τὸν χρωματίζοντα ἐπὶ χάρτου ἢ ὑφάσματος ἀληλιμμένου κηροῦ, οὔτε γλύπτην, τὸν γινώσκοντα μόνον νὰ τέμνῃ καὶ λαλῆναι τοὺς λίθους, οὔτε μουσικόν, τὸν δυνάμενον μόνον νὰ παίζῃ ἐπὶ ὄργάνου τὴν μουσικὴν κλίμακα, οὕτω δὲν δύναμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τεχνικὸν ἀναγνώστην τὸν γινώσκοντα μόνον τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου, τὴν δύναμιν τῆς ἐνώσεως αὐτῶν πρὸς παραγωγὴν συλλαβῶν καὶ λέξεων καὶ τὸν ἐκφράζοντα διὰ τοῦ ἤχου καὶ τῆς φωνῆς τοὺς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν κειμένους λόγους, ἀλλὰ τὸν ἐμφυσῶντα ζωὴν εἰς τὰ ἀναγινωσκόμενα. Ἴνα δὲ νοήσωμεν τὴν διαφορὰν κάλλιον, φέρε ἐμβλέψωμεν εἰς τὰ ἔργα τῆς γλυπτικῆς ὡς τίνα δηλαδὴ ἀγάλματα δὲν διαφέρουσι τοῦ ἀπλοῦ καὶ

¹ Ἰδὲ συνέχ. προηγ. τεύχος σ. 128.

ἀξέστου λίθου, ἢ κατὰ τὴν λέανσιν καὶ διαγραφὴν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἄλλα δὲ κατὰ τὴν παράστασιν καὶ ἄλλα κατὰ τὴν ἀκριβῆ μίμησιν, τὸ κάλλος καὶ τὴν ζωὴν, οὕτω συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς ἀναγνώστασι. Ἀναγνώστης δηλαδὴ ἀγαθὸς λέγεται ἐκεῖνος, ὅστις ζωοποιεῖ τὰ ἀναγινωσκόμενα καὶ ἐκφράζει τὰς ἐπὶ τοῦ ἀψύχου χάρτου ἰδέας ζωηρῶς, ὡς εἰκόνας δηλαδὴ ζώσας καὶ τρόπον τινὰ παρερχομένας πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀκροατῶν καὶ προκαλοῦσας τὴν προσοχὴν καὶ τὸν θαυμασμὸν αὐτῶν.

Ἡ ἀνάγνωσις συνενοῖ τὸ ὠφέλιμον μετὰ τοῦ τερπνοῦ, ἀναπτύσσει τὸν νοῦν καὶ διαμορφοῖ τὴν καρδίαν. Πόσας τέρψεις δὲν συγκομιζεῖ ὁ καταναλισκὼν ὥρας τινὰς καθ' ἑκάστην εἰς τὴν ἀνάγνωσιν βιβλίων τερπνῶν καὶ ὠφελιμῶν! Ἄν δὲ ἡ ἀνάγνωσις εἶναι πρόξενος τοσοῦτων ἀγαθῶν εἰς τὸν ἀναγινωσκόντα καθ' ἑαυτὸν, πόσον ὠφελεῖ καὶ τέρπει, ὅταν γίνηται μετὰ γάλη τῆ φωνῆ καὶ μετὰ τέχνης καὶ ἐνώπιον ἄλλων; Ἡ τέχνη τοῦ ἀναγινώσκειν κατέστη κατ' οὐδὲ ζῶμεν καὶ πολιτευόμεθα χρόνους προτέρημα περισπούδαστον. Ἀὐτὴ πρὸς τοὺς ἄλλοις ἀγαθοῖς διαμορφοῖ καὶ τὸν προφορικὸν λόγον καὶ καθίστησιν ἡμᾶς εὐπροσηγορωτέρους καὶ τερπνοτέρους πρὸς ἀλλήλους. "Ὅταν τις ἀναγινώσκη καθ' ἑαυτὸν σύγγραμμά τι πολὺ ἔχον τὸ ἐνδιαφέρον, πολλάκις παρατρέχει λεπτάς τινὰς ἰδέας, οὐδ' αἰσθάνεται ὅσα καὶ ὁ γράψας αὐτό. "Ὅταν ὁμοῦ ἀναγινώσκη ἐνώπιον ἄλλων ἢ μετ' ἄλλων, ἀγωνίζεται ὅταν δύναται νὰ ἐκδηλώσῃ πάσας τὰς χάριτας τοῦ ἀναγινωσκόμενου τεμαχίου καὶ μετ' αἰσθήματος παραστήσῃ τὰς σκέψεις καὶ τὸν σκοπὸν, ὃν προέβλετο ὁ συγγραφεύς, ὅτε ἔγραψεν αὐτό. «Διαφέρει πολὺ, γράφει ἡ Κυρία Σιβινιέ, νὰ ἀναγινώσκη τις ἐν βιβλίον καθ' ἑαυτὸν, ἢ μετ' ἀνθρώπων ὑπερουφάντων τὰ κατὰ χωρὶς αὐτοῦ καὶ προκαλοῦντων τὴν προσοχὴν τῶν ἀκροατῶν.»

Ἐκ τῶν ἄνω λεχθέντων ἀπεδείχθη, νομίζομεν, ὅτι ἡ ἀνάγνωσις, ἵνα ἢ ἀληθῶς ὠφέλιμος, πρέπει νὰ γίνηται μεγαλοφώνως. Ἡ τοιαύτη δὲ ἀνάγνωσις οὐ μόνον τὸν νοῦν διεγείρει, ἀλλὰ καὶ τὴν προσοχὴν διὰ τῆς ταυτοχρόνου διεγέρσεως τῆς ἀκοῆς καὶ ὀράσεως. Παλλοὶ τέλος περὶ τὴν τέχνην ταύτην ἀσχοληθέντες θεωροῦσι τὴν ἀνάγνωσιν ὠφελιμωτέραν, ὅταν γίνηται μετ' ἄλλων ἢ ἐνώπιον ἄλλων. Οἱ ἄνθρωποι διαφορῶς μὲν καὶ ἀτελῶς ἀντιλαμβάνονται τῶν ἀναγινωσκόμενων ἀναλόγως τοῦ πνεύματος, τῆς προσοχῆς καὶ ἀντιλήψεως αὐτῶν. "Ὅτι δηλαδὴ διεγείρει τὴν ἐντύπωσιν τούτου, ἐκεῖνος θεωρεῖ παρέλκον καὶ ἐπουσιώδες, ἀλλ' ὑπάρχουσιν ὁμοῦ καὶ πλεῖστα, ἐν οἷς πάντες σχεδὸν συμφωνοῦσιν ἐκ ταύτης λοιπὸν τῆς κοινῆς συμφωνίας γεννᾶται ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ εἰδὸς τι ἀμοιβαίας πνευ-

ματικῆς συνεννοήσεως, ἧς τὰ ἀποτελέσματα ὠφελοῦσιν ἐνὸς ἐκάστου τὴν διάνοιαν.

Ἄλλ' ἵνα κάλλιον διακρίνομεν τὴν ἀξίαν τοῦ ἱκανοῦ ἀναγνώστου καὶ τὴν τερπνότητα καὶ χρησιμότητα τὴν ἐκτῆς τεχνικῆς ἀναγνώσεως παραγομένην, φέρε παρασταθῶμεν ἐνώπιον ὀμηγύρεως, ἐν ἣ ἀδέξιος καὶ ἀγύμναστος ἀναγινώσκει. Ἀγνοῶν οὕτως τίνος τόνον φωνῆς νὰ μεταχειρισθῆ, ὑποπίπτει εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς εἰς μονοτονίαν ἐμβάλλουσαν τοὺς ἀκροατῶν εἰς κόπωσιν καὶ ἀνίαν· μὴ εἰδὼς τοὺς κανόνας τῆς ἀναπνοῆς, τῆς προφορῆς καὶ τῆς στίξεως, καταπονεῖται ταχέως καὶ καταπονεῖ σίναμα τὸ ἀκροατήριον αὐτοῦ. Μὴ διδάχθεις τέλος, μὴδ' ἀσκηθεὶς εἰς τὴν τέχνην ταύτην, ἀναγινώσκει ταχέως, ὑποπίπτει εἰς διαταγμούς, ἐπαναλήψεις, συγχέεται καὶ οὐδεμίαν οὔτε ζωὴν οὔτε αἰσθημα ἔχει ὁ λόγος αὐτοῦ. Ἐκ τούτων λοιπὸν πάντων καταπονεῖται ὁ ἀκροατὴς καὶ ἀποκάνει, διότι οὐδὲν δύναται οὕτως νὰ ἐννοήσῃ, οὐδὲν νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τοῦ χάους ταύτου τῶν συγκοπτομένων λέξεων, οὐδὲν ἐκ τῶν ἄνευ χροιάς καὶ ζωῆς φράσεων. Ἔνεκα δὲ ταύτης τῆς ἀπειρίας τοῦ ἀναγνώστου καὶ αὐτὸ τὸ ἀριστοῦργημα διαπρεποῦς συγγραφέως ἤθελε θεωρηθῆ ὡς τι εὐτελές καὶ ἀνάξιον λόγου ἔργον. Οὕτω καὶ ἡ ἁρμονικωτάτη σύνθεσις ἐπιφανοῦς μουσουργοῦ ὑπὸ ἀμαθοῦς καὶ ἀγυμνάστου ἐκτελουμένη μαθητοῦ οὐδεμίαν δύναται νὰ παραγάγῃ ἐντύπωσιν. Καὶ πῶς δύναται νὰ καταστήσῃ εἰς τοὺς ἄλλους εὐνόητον τὸ ἀναγινωσκόμενον ὁ ἀνίκανος ἀναγνώστης, ἀφοῦ αὐτὸς οὕτως δὲν ἐγνοεῖ αὐτό; Ἐκ τοιαύτης λοιπὸν ἀναγνώσεως καὶ ὁ λέγων καὶ οἱ ἀκούοντες ἀπέρχονται ἄνευ συγκομιδῆς οὐδενὸς καρποῦ, ἄνευ οὐδεμιᾶς ὠφελείας. Οὕτω ἀπέρχονται ἐκ συμποσίου νήστεις οἱ κικλημένοι, διότι ἀμελῆς καὶ ἀπειρος μάγειρος εἶχε ρίψει ἄφθονον ἄλας εἰς τὰ φαγητά, ἢ ἄλλως εἶχε καταστήσει αὐτὰ ἀηδῆ καὶ ἄνοστα. Εἶχε λοιπὸν δίκαιον ὁ Μονταίνιος παραπονούμενος κατ' ἀνικάνου ἀναγνώστου, ὅτι ἐξ ἐκείνου καὶ οὐχὶ ἐξ ἑαυτοῦ ἀπώλεσε τὴν συνέχειαν τοῦ ἀναγνώσματος.

Τὸ πρῶτον δὲ καὶ σπουδαιότατον προσὴν τοῦ ἀναγνώστου εἶναι τὸ ἐννοεῖν τὰ ἀναγινωσκόμενα, ἕτερον δὲ τὸ ἀναγινώσκειν μετ' αἰσθήματος. Ἄνευ τῶν δύο τούτων οὐσιωδῶν κανόνων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατασταθῆ τις ἱκανὸς ἀναγνώστης. Ἴνα δὲ ἐκφρασθῶ σαφέστερον, ἄνευ καταλήψεως τοῦ κειμένου δὲν δύναται νὰ γείνη τεχνικὴ ἀνάγνωσις, καὶ πάλιν ἄνευ τεχνικῆς ἀναγνώσεως δὲν δύναται νὰ γείνη ὀρθῆ τῶν ἐνοιῶν κατάληψις, τὸ ἐν δηλαδὴ βοηθεῖ τῷ ἑτέρῳ, ἀμφοτέρω δὲ συνυπηρετοῦνται θαυμασιώτατα. Ἀπόδειξις δὲ τῶν λεγομένων μοι εἶναι, ὅτι πολλάκις συμβαίνει ἀναγινωσκόντες συγγραφεῖα τινὰ νὰ ἐπιστρέφωμεν, πρὶν ἢ περᾶνω-

μεν περίοδόν τινα, εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἐπαναλαμβάνωμεν φράσιν τινά. Διὰ τὸ
δὲ τοῦτο; Ἄπλως διότι ἀνέγνωμεν κακῶς. Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν συν-
άγομεν ἀναμφιλέκτως, ὅτι τὸ κακῶς ἀναγινώσκειν ἢ παντελῶς ἢ μικρὸν
διαφέρει τοῦ μὴ ἐπίστασθαι ἀναγινώσκειν καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὴν γνῶσιν
τοῦ ἀναγινώσκειν πρέπει νὰ ἐνυπάρχη ἀναποσπαστως συνδεδεμένον τὸ
ὀρθῶς καὶ τεχνικῶς ἀναγινώσκειν.

Εἶπομεν ἐν ἀρχῇ, ὅτι «ἡ τεχνικὴ ἀνάγνωσις ἔχει σπουδαῖον μέρος ἐν
τῇ ἐκπαιδεύσει, ἐν τῇ ἀγωγῇ, ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἐν τῇ τοῦ θεοῦ λατρείᾳ
καὶ εἶναι ἢ κλεῖς οὕτως εἶπεν, δι' ἧς εἰσερχόμεθα εἰς τὴν εὐληπτον παρά-
στασιν τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ δι' αὐτῆς νοοῦμεν μά-
λιστα τὸν ἐνδιάθετον λόγον.» Ῥίψωμεν ἤδη ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν διαφόρων
τάξεων τοῦ λαοῦ καὶ τῶν παντοδαπῶν ἐπαγγελματῶν καὶ ἐξετάσωμεν
κατὰ τί συντελεῖ ἐν ἑκάστῳ τὸ καλῶς ἀναγινώσκειν. Πολλοὶ τῶν μαθη-
τῶν, ὑπὲρ ὧν μάλιστα γράφονται ταῦτα, εἴτε ἐνεκὰ τῆς κοινωνικῆς θεί-
σεως τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, εἴτε ἐνεκὰ ἰδίων προτερημάτων, εἴτε τέλος
ἐνεκὰ ἀποφάσεων τῆς διοικήσεως τὸν κόσμον Προνοίας, ἣν οὐδενὶ δέδοται
προβλέπειν, θὰ ἀσπασθῶσιν ἡμέραν τινὰ ἐν τῶν πολλῶν ἐκείνων ἐπαγγελ-
μάτων, τὰ ὁποῖα χρῆζουσι τῆς ἀναγνώσεως ὡς ἀναγκαίου προσόντος ἐν τῷ
πρακτικῷ αὐτῶν βίῳ. Ὁ δικηγόρος λόγου χάριν ἀναγινώσκει πολλάκις
ἐνώπιον τῶν δικαστῶν, εἰς ὧν τὰς χεῖρας κεῖται ἡ περιουσία καὶ ἡ ζωὴ
τοῦ πελάτου αὐτοῦ, ἔγγραφον, ἐν ᾧ περιέχεται ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀθωότη-
τος καὶ ἡ νίκη τῆς συζητουμένης δικαστικῆς ὑποθέσεως. Ὁ καθηγητὴς
ἀναγινώσκει πρότερον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐκλεκτὰ ἔργα δοκίμων συγ-
γραφέων καὶ εἶτα ἐρμηνεύει αὐτά. Ὁ ἱερεὺς, καὶ αὐτοῦ τοῦ σμικροτάτου
χωρίου, ἀναγινώσκει ἐν τῷ ναῷ πρὸς πληροφάν τῶν χωρικῶν τὰς ἐγ-
κυκλίους τῆς κυβερνήσεως, τοὺς νόμους τοῦ κράτους καὶ τὰς συνοδικὰς καὶ
ἐπισκοπικὰς ἐπιστολάς. Ὁ ἔμπορος ἀναγινώσκει τοῖς ὑπαλλήλοις αὐτοῦ
τὰς ἐπιστολάς τὰς περιεχούσας τὰς παραγγελίας, ὧν ἡ ἐκτέλεσις ἐνεπι-
στεύθη αὐτοῖς. Ὁ ἀξιωματικὸς καὶ ὑπαξιωματικὸς ἀναγινώσκουσιν ἐνώ-
πιον τοῦ λόγου, ἢ τοῦ οὐλαμοῦ τὴν διαταγὴν τῆς ἡμέρας, ἐν ἣ ὁ στρα-
τηγός, ἢ ὁ διοικητὴς προτρέπει τοὺς στρατιώτας νὰ ἐκτελέσωσι γενναίως
τὸ καθήκον αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ οἴκῳ καὶ παρ' αὐτῇ τῇ ἐστία, ὁ φιλό-
στοργος καὶ φιλόμουσος πατήρ ἀναγινώσκει εἰς τὰ τέκνα αὐτοῦ συγγράμ-
ματὰ τινὰ ἐπιτήδεια, ἵνα κοσμήσῃ τὸ πνεῦμα καὶ μορφώσῃ τὴν καρ-
δίαν αὐτῶν. Καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ὑποχρεοῦται ἐμφανισθεῖς ἐνώπιον τῆς
ἀντιπροσωπείας τοῦ ἔθνους νὰ ἀναγνώσῃ τὸν βασιλικὸν λόγον καὶ κατα-
στῆσθαι γνωστὰς τὰς ἐπαγγελίας καὶ ὑποχρεώσεις τῆς Κυβερνήσεως αὐτοῦ.

Ἐν δὲ τοῖς συνταγματικῶς καὶ δημοκρατικῶς πολιτεύμασι πᾶς πολίτης
ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου μέχρι τοῦ κατωτάτου, ἀπὸ τοῦ ὑπουργοῦ μέχρι τοῦ
χειρῶνακτος, ἀπὸ τοῦ καθηγητοῦ μέχρι τοῦ ἐργάτου, πρέπει νὰ κέκτηνται
τὸ χρήσιμον τοῦτο τῆς καλῆς ἀναγνώσεως προτίμημα. Ὅπου οἱ νόμοι ἐπι-
τρέπουσι τοὺς συλλόγους, τὰς ἑταιρίας, τὰς πολιτικὰς σελιτησίας, τὴν
διὰ καθολικῆς γνηγορίας ἐκλογὴν βουλευτῶν, δημάρχων, συμβούλων
ἐπαρχιακῶν καὶ δημοτικῶν, ὅπου αἱ δημόσιαι συναθροίσεις καὶ τὸ ἐν
ὑπαίθρῳ λέγειν εἶναι δικαιώματα τοῦ λαοῦ, ἐκεῖ ἡ τεχνικὴ ἀνάγνωσις
εἶναι ἀναγκασιότατη. Παρίσταται δὲ ἀλλοτρίως ἀνάγκη νὰ ἀναγνώσῃ τις πολ-
λάκις εἰς ἐπήκουον πολλῶν ἔγγραφον γνῶμην καὶ μάλιστα ὅταν στερῆται
τῆς φυσικῆς εὐχερείας τοῦ προχείριως ὁμιλεῖν.

Διαλαβόντες γενικῶς περὶ τῆς ἀναγνώσεως πρῶτον μὲν ὡς περὶ καλλί-
στης τοῦ τε νοῦ καὶ τοῦ σώματος ἀσκήσεως, εἶτα δὲ περὶ τῆς χρησιμότη-
τος αὐτῆς, μεταβαίνομεν ἤδη νὰ εἴπωμεν, πῶς οἱ μαθηταὶ δύνανται νὰ
ἀποκτήσωσι τὴν πρέπουσαν ἐνάρθρωσιν τῶν λέξεων, τὴν προφορὰν καὶ
ἀπαγγελίαν.

Καὶ πρῶτον ὡς βᾶσις καλῆς ἀναγνώσεως πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀκριβὴς
ἐνάρθρωσις τῶν γραμμάτων κατὰ τὰς ποικίλας αὐτῶν συμπλοκάς πρὸς
σχηματισμὸν συλλαβῶν καὶ λέξεων. Τῶν γραμμάτων ὄντων φωνηέντων
καὶ συμφώνων, ὀφείλομεν ἐν πρώτοις νὰ διδασθῶμεν τὴν ἀληθῆ αὐτῶν καὶ
γνησίαν προφορὰν. Πρέπει δὲ μετὰ τοῦτο νὰ ἀπαγγέλλωμεν αὐτὰ
συναπτῶς καὶ εὐκριτῶς, ὥστε πάντα νὰ ἀκούωνται καὶ οὐδὲν αὐτῶν νὰ
καταπίνηται, ἢ συγκόπηται. Πρέπει δὲ νὰ προφέρωμεν τὰ γράμματα
κατὰ τὸν κοινῇ παραδεδεγμένον ὑπὸ τῆς λογίας τάξεως τρόπον, ἀποφεύ-
γοντες πάντα ἰδιωτισμῶν ἢ διαλεκτικῆν προφορὰν, ἧτις ἐνδέχεται νὰ
προσχροῦν εἰς τοὺς κανόνας γλώσσης μεμορφωμένης. Ὅπως δὲ διδάσκω-
λὸς τις κατορθώσῃ τοῦτο καλῶς, εἶναι χρεῖα νὰ ἐθίξῃ τοὺς μαθητὰς νὰ
προφέρωσι κεχωρισμένως τὰ διάφορα γράμματα τοῦ αλφαβήτου, φωνη-
εντὰ τε καὶ σύμφωνα καὶ διακρίνωσιν ἀκριβῶς τὸν ἦχον αὐτῶν. Ἡ ἐργα-
σία αὕτη εἶναι ἀναγκασιότατη καὶ δὲν δύναται νὰ παραλειφθῇ, εἰμὴ πρὸς
μεγάλην βλάβην τῶν μανθανόντων ἀνάγνωσιν. Πόσοι, ἄνδρες γενόμενοι,
σφάλλονται ἀναγινώσκοντες, διότι δὲν προσέσχον εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ προ-
φέρωσι καλῶς, φυσικῶς καὶ κατὰ τὸν κοινῶς παραδεδεγμένον τρόπον τὰ
γράμματα τοῦ αλφαβήτου!

Μετὰ δὲ τὴν ἐπίπονον αὐτὴν προκαταρκτικὴν διδασκαλίαν πρέπει ὁ
διδάσκαλος νὰ μεταβῇ εἰς τὸν συλλαβισμὸν, διδάσκων τοὺς μαθητὰς πῶς
νὰ προφέρωσιν ἐν ἐνώσει καὶ συναφείᾳ φωνηέντὰ τε καὶ σύμφωνα. Πρέπει

δὲ προηγουμένως νὰ διδάσκωνται αἱ συλλαβαὶ αἱ ἐξ ἀπλῶν συγκροτούμεναι φωνῶν, καὶ μετὰ ταῦτα αἱ ἐκ διφθόγγων. Ἡ προφορὰ συλλαβῶν ἀποτελουμένων ἐκ πολλῶν συμφώνων καὶ διφθόγγων εἶναι τὸ δυσκολώτερον μέρος τοῦ συλλαβισμού καὶ πρέπει νὰ ἐπῆται ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. Ἐνταῦθα συμβουλευόμεν μόνον, ἵνα διδάσκωμεν τοὺς παῖδας τῶν διφθόγγων τινὰς οὐχὶ καθ' ἑαυτάς, ἀλλ' ἠνωμένας μετ' ἄλλων συλλαβῶν, διότι παραλλάσσει ἡ φωνὴ αὐτῶν οὕτω παραδείγματος χάριν τῶν διφθόγγων αὐ καὶ εὐ ἡ προφορὰ διδάσκεται ἐν συναφίᾳ κάλλιον, διότι τὸ ὕ' ἔχει δὲ μὲν τὴν προφορὰν τοῦ β, δὲ δὲ τὴν προφορὰν τοῦ φ. Τὴν προφορὰν δὲ παραλλάσσουσαν εὐρίσκομεν πρὸς τούτοις καὶ εἰς τὴν ἔνωσιν δύο τῶν αὐτῶν ἢ διαφόρων συμφώνων· εἰς τὴν λέξιν λόγου χάριν καγ-χά-ζω ἡ προφορὰ τοῦ γ παραλλάσσει, ὡς καὶ ἡ τοῦ διπλοῦ γγ καὶ κκ ἐν ταῖς λέξεσιν ἄγγελος, λάκκος· πρέπει δηλαδὴ ἐν τῇ προφορᾷ τούτων νὰ ἐπιδιώκῃται ἡ εὐφωνία μᾶλλον, ἢ ἡ συνήθως αὐτῶν προφορὰ, ἣν ἔχουσιν, ὅταν ἀπαντῶνται ἀπλᾶ. Συμβουλευόμεν δ' ὡσαύτως νὰ διδάσκωνται οἱ παῖδες τὴν ἀνάγνωσιν τῶν λέξεων εἰς συλλαβὰς καὶ τούτων εἰς τὰ συγκροτούμενα αὐτὰς φωνήεντα καὶ σύμφωνα καὶ ἀσκῶνται πρῶτον αὐτὰ εὐκρινῶς καὶ καθαρῶς.

Διδάξαντες δὲ τοὺς παῖδας νὰ ἀπαγγέλλωσιν ὀρθῶς καὶ εὐκρινῶς μίαν πρὸς μίαν τὰς συλλαβὰς ἐκάστης λέξεως, πρέπει ἔπειτα νὰ ὀδηγήσωμεν αὐτοὺς εἰς τὸ προφέρειν πάσης ὁμοῦ τὰς συλλαβὰς μιᾶς λέξεως, ἥτις ὀλοκληρον τὴν λέξιν καὶ τέλος πλείονος ὁμοῦ λέξεις ἢ λόγον τέλειον. Πρέπει δὲ νὰ ἀπαγορευῆται ῥητῶς εἰς τοὺς πρωτοπέλους τὸ ἀναγινώσκειν ταχέως, διότι συνεπιφέρει πολλὰ σφάλματα καὶ κακὰς συνηθείας ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐπειδὴ δὲ ὁ νοῦς τῶν παίδων δὲν ἔχει ἀκόμη ἀσκηθῆ εἰς τὸ σκέπτεσθαι ταχέως, πρέπει καὶ ἡ ἀνάγνωσις νὰ γίνῃται βραδέως καὶ νὰ συμβαδίζωσιν οὕτως εἰπεῖν ἀμφότερα γλῶσσά τε καὶ νοῦς. Ἡ παράτησις δ' αὕτη μεταφερομένη εἰς τὸν ἠθικὸν κόσμον ἀποτελεῖ τὸ χρυσοῦν οὕτως εἰπεῖν ἀξιωμα τῶν ἀρχαίων «ἢ γλῶσσα μὴ πρότρεχέτω τοῦ νοῦ», τὸ ὁποῖον τόσον καλῶς ἠπίσταντο καὶ ἐφήρμοζον οἱ ἡμέτεροι πρόγονοί.

Ἀφοῦ δὲ καλῶς γυμνασθῶσιν εἰς τούτο οἱ παῖδες, τότε εἶναι ἀναγκαῖον, ἵνα ὁ διδάσκαλος προφέρῃ εὐκρινῶς καὶ ταχέως τὰς λέξεις, οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπαναλαμβάνωσιν αὐτάς. Τὸ τοιοῦτον δὲ καὶ τὴν προφορὰν αὐτῶν θέλει βελτιώσῃ καὶ τὴν γλῶσσαν καταστήσῃ εὐστρόφωτέραν. Ποιήματα δὲ τινὰ σύντομα, ἀπλᾶ καὶ ἰδέας παρέχόντα γνωστὰς καὶ καταληπτάς δύνανται βεβαίως νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς τοῦτο. Μυθοὶ δὲ μάλιστα τοῦ Ἀἰσώπου καὶ τοῦ ἀξίου μιμητοῦ αὐτοῦ Λαφόνταίνου ἢ καὶ ἄλλων νεώ-

τέρων μυθογράφων εἰς μέτρον ὑπαγμένοι γνωστὸν καὶ ἀρχαιοπρεπὲς δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι καὶ ὡς μορφωτικαὶ τοῦ νοῦ. Στερούμεθα, δυστυχῶς, ἵνα καὶ περὶ τούτων βραχέα τινὰ εἴπωμεν, στερούμεθα καθ' ὅλον κληρίαν τοιούτων ἀπλῶν ποιητικῶν συλλαγῶν, ἐνῶ οἱ Ἕλθετοὶ καὶ Γερμανοὶ καὶ ἄλλοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς εὐμοιροῦσι. Τίς πραγματικὸς ποιητὴς θὰ ἀνυλάξῃ τὸ εὐγενὲς τοῦτο ἔργον καὶ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῶν Ἑλληνοπαίδων, πρὸς τὸν ἀντι τοῦ ὀρέσκειν ἄφρατος ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Ἑλικῶνος νὰ συλλέγῃ φυσικὰ καὶ ἀγροτικά τινὰ ἄθρα ἐκ τῶν ὄρειων αὐτοῦ; Ὁ τοιοῦτος κοινωφελὴς ποιητὴς θὰ ζήσῃ ἐν τῷ ἔθνεϊ μακρῆτερον χρόνον πολλῶν ἐστραμμένων ποιητικῶν κεφαλῶν, διότι θὰ ζῆ ἐν τῇ μνήμῃ τῶν παίδων, οἵτινες τὰς πρώτας ἐντυπώσεις καὶ τραγῳδίας διατηροῦσι μέχρι γῆρας. Μιμηθῆτω οὕτως τὸν ἄγνωστον δημοτικὸν ποιητὴν, τὸν φιλόμουσον ἐκείνον ἄνδρα, ὅστις ἐν χρόνοις δουλείας ἐποίησε χάριν τῶν παίδων τὸ πρὸς τὰ γράμματα παροτρυντικὸν ἐκεῖνο πρὸς τὴν Σελήνην ἄσμάτιον

«φεγγαράκι μου λαμπρό,
φέξε μου νὰ περπατῶ,
νὰ πηγαίνω σ' τὸ σχολεῖο
νὰ μαθαίνω γράμματα
τοῦ Θεοῦ τὰ πράγματα.»

Οἱ ἀφελεῖς, ἀπλοὶ καὶ διδακτικοὶ στίχοι τοῦ Κοραῆ ὠφέλησαν τοὺς Ἕλληνας μᾶλλον, ἢ μακρὰ ἠθικὰ συμβουλαὶ καὶ παραγγέλματα σοφά. Τίς οὐ μέμνηται τῶν ἐπῶν ἐκείνων, ἐν οἷς παραινῶνται οἱ παῖδες ἐνώριος νὰ ἀντιλαμβάνωνται παιδείας;

«Ἐπιμελοῦ, κοπιάζε, ἐνόσω εἶσαι νέος,
διὰ νὰ μὴ μετανοῆς τὸ ὕστερον ματαίως.
Ἡ ἐπιμέλεια νικᾷ ὅλας τὰς δυσκολίας,
καὶ ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς δρόμον εὐτυχίας.
Ἡ δὲ ἀμέλεια γεννᾷ παντοῖα κακῶν εἶδη,
πτωχείαν, καταφρόνησιν καὶ ἀτιμίαν δίδει.»

Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν, ὁπόθεν ἐξωρμήσαμεν. Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἀπαγγέλλῃ καθαρῶς καὶ εὐκρινῶς λέξεις καὶ ταύτας νὰ ἐπαναλαμβάνωσιν οἱ μαθηταὶ. Ποῖαι δὲ τινες πρέπει νὰ ἦναι αἱ πρώται ἐκεῖναι λέξεις; Πε-

βαίως δὲν πρέπει νὰ ἦναι ἀφρημένα, ὡς σοφία, εὐτυχία, δικαιοσύνη, ἀρετή, χρηστότης, διάνοια, ἐγκράτεια καὶ αἱ παρόμοιαι· δὲν πρέπει νὰ ἦναι ἄγνωστοι, καθὼς ὠκεανός, ἡπειρος, ἡγαίσιον, χροκόδειλος, ἄνα, ἀδάμας, κῆτος καὶ τὰ τοιαῦτα· δὲν πρέπει νὰ ἦναι λέξεις πραγμάτων ἢ ζώων σπανίως ὑποπιπτόντων εἰς τὰς αἰσθήσεις τῶν παιδῶν, οἷον λίμνη, σπήλαιον, κάμηλος, δορκάς, ἔλαφος, ἀετός, λατομεῖον καὶ τὰ λοιπὰ· δὲν πρέπει νὰ περιέχῃσι δύσκολον νόημα, ἢ νὰ χρῆζωσιν ὀρισμοῦ καὶ ἐπεξηγήσεως, ὡς ἀλγεβρα, σεισμός, θύελλα, κεραυνός καὶ τὰ λοιπὰ· δὲν πρέπει τέλος νὰ ἦναι λέξεις παράγωγοι, ἢ σύνθετοι, ἢ παρασύνθετοι, διότι περιλαμβάνουσι συνημμένας ἐννοίας, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἦναι λέξεις γνωσταὶ καὶ συνήθειαι, ὑποπίπτουσαι, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὰς αἰσθήσεις τῶν παιδῶν, λέξεις δηλαδὴ δηλωτικαὶ πραγμάτων, ἃ πάντοτε βλέπουσιν, ἀκούουσι καὶ μεταχειρίζονται. Συνελόντι δ' εἰπεῖν πρέπει πρῶτον μὲν νὰ διδάσκωμεν τοὺς παῖδας προφέρειν καλῶς καὶ καθαρῶς τὰς λαλουμένας λέξεις, ὡς δηλωτικὰς ἰδεῶν, πρέπει δηλαδὴ οὗτοι νὰ μανθάνωσιν ἐκτιθέναι τὰς ἰδέας αὐτῶν εὐθὺς ἅμα ἔχουσι τοιαύτας. Εἶτα δὲ πρέπει νὰ διδάσκωμεν τὰς γεγραμμένας ἢ τετυπωμένας λέξεις, ὡς οὖσας παραστατικὰς τῶν λαλουμένων λέξεων. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲ συμπιπτοῦσι κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ κανόνες τῆς διδασκαλίας τῆς ἀπλῆς ἀναγνώσεως μετὰ τῶν τῆς τεχνικῆς ἀναγνώσεως, περὶ ἧς ἡμεῖς ἐνταῦθα πραγματευόμεθα. Συμβουλευόμεν δὲ πρὸς τοῦτοις μετὰ τὰς ἐντύπους λέξεις νὰ διδάσκωσι τοὺς παῖδας τοὺς στοιχειωτικοὺς ἤχους, οἵτινες εἶναι μέρη τῶν ἐντύπων λέξεων. Τὸ μέρος καλὸν εἶναι νὰ διδάσκηται μετὰ τὸ ἄλφον. Τέλος δὲ διδάσκέτωσαν τὰ γράμματα, ὡς ὄντα παραστατικὰ τῶν στοιχειωτικῶν ἤχων καὶ μέρη τῶν ἐντύπων λέξεων.

Καθὼς δὲ πᾶσα τέχνη ἔχει χρεῖαν προπαρασκευῶν τινῶν, αἵτινες συντελοῦσι πρὸς μόρφωσιν τοῦ τεχνίτου, οὕτω καὶ ἡ μετὰ τέχνης ἀνάγνωσις. Ἡ γυμναστικὴ ἐν γένει καὶ ἡ ἀσκήσις τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων καὶ ἡ ἐργασία τῆς φωνῆς ἰδίᾳ ὁμολογοῦνται ὡς μέσα προπαρασκευαστικὰ τῆς τεχνικῆς ἀναγνώσεως. Ἡ γυμναστικὴ συνίσταται ὡς ἀσκήσις προπαρασκευαστικῆ, διότι κινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μαθητῶν, διεγείρει αὐτοὺς καὶ ἐνισχύουσα τὰ ὄργανα τοῦ σώματος, ἐνισχύει αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα καὶ βελτιοῖ. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ δυνάμεθα εἰπεῖν καὶ περὶ τῆς φωνῆς καὶ ἀναπνοῆς, ὅτι δηλαδὴ διὰ τῆς ἀσκήσεως αὐτῶν ἀποκτῶμεν τακτικωτέραν, ἀπονωτέραν καὶ ἡδυτέραν ἀνάγνωσιν καὶ ἀπαγγελίαν. Ἀλλὰ περὶ τούτων βραδύτερον θὰ εἰπώμεν ἐν ἐκτάσει.

Ἐάν τὸ παλαιὸν σύστημα τῆς ἀναγνώσεως, τὸ ἔτι καὶ νῦν παρ' ἡμῖν

ἐν χρήσει ὄν, μεταβληθῆ, ἀντικαταθῆ δὲ δι' ἄλλου λογικοῦ καὶ ἀνθρωπίνου, διὰ τοῦ φωνομιμητικοῦ παραδείγματος χάριν, τότε οἱ πρωτόπειροι, ἀπὸ τῆς νηπιώδους αὐτῶν ἡλικίας θὰ ἦναι δυνατόν νὰ προσλάβωσιν ἰδιότητες, αἵτινες θέλουσι συντελέσει, ἵνα προσκλήσωνται ἐκ τρυφερᾶς ἡλικίας τὰ στοιχεῖα τεχνικῆς ἀναγνώσεως. Τὸ παλαιὸν τοῦτο σύστημα τῆς ἀναγνώσεως, (ἂν δύναιται νὰ ὀνομαστῆ σύστημα τὸ μὴ στηριζόμενον ἐπὶ οὐδεμιᾶς ψυχολογικῆς πρακτικῆς), τὸ σύστημα λέγω τοῦτο εἶναι ὁ φοβερώτατος σκόπελος, ὃν εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς εἶναι ἠναγκασμένος ὁ παῖς νὰ ὑπερβῆ. Ἐνεκὰ δὲ τοῦ ἀτελοῦς τρόπου τῆς διδασκαλίας τῆς ἀναγνώσεως καθίσταμεν ἀπὸ τῶν πρώτων ἐπι ἡμερῶν μισητὸν τὸ σχολεῖον εἰς τὸν παῖδα καὶ προξενούμεν αὐτῷ μυρίας ἐνοχλήσεις καὶ στενοχωρίας. Τίς ἐξ ἡμῶν οὐ μέμνηται ὀπόσα ὑπέστη, ἵνα τέλος δυνήθῃ νὰ μάθῃ τὰ εἰκοσι καὶ τέσσαρα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου; ὀπόσα, ἵνα συλλαβίξῃ; ὀπόσα, ἵνα ἀναγινώσκῃ; ὀπόσων δακτύλων πρῶξενον ἐγένετο ἡμῖν τὸ σχολεῖον κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς εἰς αὐτὸ φοιτήσεως ἕνεκὰ τῆς ἀμεθόδου καὶ ἀτέχνου διδασκαλίας τῆς ἀναγνώσεως! Ἰστάμεθα πρὸ τοῦ πίνακος, ὡσεὶ ἐνώπιον ἱερογλυφικοῦ ἢ συμβολικοῦ διαγράμματος, καὶ ἠναγκαζόμεθα μηχανικῶς νὰ ἀποστηθίζωμεν τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου! Ἀπεστηθίζομεν τέλος αὐτὰ συνεργούσης καὶ τῆς παιδαγωγικῆς βλάβου, ἀλλὰ δὲν ἡδυνάμεθα νὰ τὰ διακρίνωμεν. Νέαι λοιπὸν ἐντεῦθεν δοκιμασίαι καὶ νέα βασανιστήρια! Διὰ τοῦτο ἐπὶ μῆνας ὄλους ἰστάμεθα ἐνώπιον τοῦ κατηραμένου πίνακος, ὡσεὶ ἐνώπιον μεγάλου καὶ ὀρητικοῦ ποταμοῦ, ἢ ἐνώπιον βαράθρου, καὶ ἰβιζόμεθα νὰ διαβῶμεν αὐτὰ! Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἵνα ἀπαγγεῖλωμεν τὴν λέξιν ἀνθρώπος ἔπρεπε τοιαῦτά τινα νὰ εἰπώμεν, τὰ ὁποῖα χάριν περιεργείας γράφομεν· καλγα νι, αν—θητα ρω ω μεγα, θρω—πι ο μικρον σι, ποσ—ἀνθρωπος. Πῶς λοιπὸν ὁ δυστυχῆς παῖς ἡδύνατο νὰ μὴ τρομάξῃ, ἠναγκαζόμενος τὴν ἀπλουστάτην ταύτην λέξιν, ἥτις διακρίνει αὐτὸν τῶν ἀλόγων ζώων, νὰ προσφέρῃ δι' ἐνός τοιούτου ἀθροίσματος συμφώνων καὶ φωνηέντων; Ὁποίας καὶ ἐπόσας βραδύτητας καὶ ἐνοχλήσεις καὶ ἀηδίας δὲν ἦτον ἠναγκασμένος ὁ δυστυχῆς ἑλληνόπαις νὰ πάσχῃ, ἵνα μάθῃ τὸ ἀναγινώσκειν!

Πῶς δὲ ἡ φωνομιμητικὴ μέθοδος δύναιται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν διδασκαλίαν τεχνικῆς ἀναγνώσεως, φέρε βραχέα τινα εἰπώμεν πρὸς ὠφέλειαν τῶν πολλῶν μᾶλλον ἀποβλέποντες. Ἡ μέθοδος αὕτη συνίσταται εἰς τὸ συνοδεῦσιν τὴν ἐκπομπὴν τῶν ἤχων καὶ τὴν προπαρασκευὴν τῶν διαφθρῶσεων διὰ τινῶν προσεγγίσεων ἰδεῶν ὑποδεικνυομένων διὰ τοιαῦτα δε ἢ τοιαῦτα δε κινήσεως τῆς χειρός. Ἦν δ' αὕτη κατ' ἀρχὰς ὠρισμένη πρὸς δι-

δασκαλίαν τῶν κωφῶν καὶ ἀλάλων, ἀλλ' ἀπεδείχθη μετ' οὐ πολὺ ὅτι ἤρ-
μοζε καὶ εἰς τοὺς λαλοῦντας καὶ ἀκούοντας. Ἡ ἐκπομπὴ τῶν ἤχων, ὧν
στεροῦνται οἱ κωφοὶ καὶ ἀλάλοι ἀντικαθίστατο διὰ κινήσεως τῆς χειρὸς
παραστατικῆς σχεδὸν τούτων τῶν ἤχων, καὶ διηυκόλυνε, μὲν ἄλλως, τὴν
σπουδὴν τῆς ἀναγνώσεως. Τοῦτο καλῶς ἢ κακῶς (κατὰ τὴν παραδεδειγ-
μένην παρ' εὐρωπαϊοῖς συνήθειαν νὰ ὀνομάζωσι διὰ λέξεων Ἑλληνικῶν
πᾶσαν σχεδὸν ἀνακάλυψιν) ἐκλήθη δακτυλολογία. Ἐν ταύτῃ λοιπὸν, ὡς
εἴπομεν, ἐκάστη κίνησις τῶν δακτύλων παρίστησιν ἐν γράμμασι, σχετικῶς
πρὸς τὴν θέσιν, ἣν κατέχει, καὶ τῆς ὀρθογραφίας τῆς λέξεως, ἐν ἧ περιέ-
χεται. Ἀλλ' ἡ φωνομιμητικὴ μέθοδος διαφέρει τῆς δακτυλολογίας. Ἐν
τῇ φωνομιμητικῇ δηλαδή μεθόδῳ ἐκάστη χειρονομία παρίστησιν ἤχον
τινα, ἢ διάρθρωσιν, ἐν ᾧ ἐν τῇ δακτυλολογίᾳ παρίστησιν ἐν γράμμασι. Συγ-
κεφαλαιοῦντες τέλος τὸν μεταξὺ τούτων παραλληλισμὸν, λέγομεν, ὅτι ἡ
μὲν δακτυλολογία παρίστησιν τὴν γραφήν, ἡ δὲ φωνομιμητικὴ τοῦ λόγου.
Αἱ κινήσεις δὲ, αἵτινες εἰς τὴν φωνομιμητικὴν μέθοδον παρίστασι κηρω-
ρισμένως ἓνα ἕκαστον ἤχον, μίαν ἐκάστην διάρθρωσιν, δὲν ἐλήφθησαν
κατὰ τύχην ἔχουσιν αὐταὶ ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τοὺς ποικίλους τρόπους
τῆς μνημοτεχνικῆς τέχνης. Ἀναμφιλέκτως κινήσεις τινὲς δὲν παρίστασι
ἀκριβῶς τοὺς ἤχους, ἀλλ' ὁμοῦ περιέχουσιν ἱκανὰς νύξεις, ὥστε οἱ μαθη-
ταὶ νὰ ἐννοῶσιν αὐτούς. Ὀλίγα παραδείγματα ἀρκούσι νὰ δείξωσι τὴν
ἀξίαν τούτων τῶν κινήσεων καὶ τὴν ὠφέλειαν, ἣν δύνανται νὰ παρέχωσιν
εἰς τὴν δασκαλίαν τῆς τεχνικῆς ἀναγνώσεως. Ὁ ἤχος παραδείγματος
χάριν αὐδύναται νὰ ἐκδηλοῖ τὴν φυσικὴν ἀναφώνησιν τοῦ θάμβους, τῆς
ἐκπλήξεως, τοῦ θαυμασμοῦ ἢ κινήσεις λοιπὸν ἢ συνοδεύουσα αὐτὸ συνί-
σταται συνήθως εἰς τὴν ὕψωσιν τῆς χειρὸς. Κατὰ τὸν μιμητικὸν λοιπὸν
τρόπον ἀπαγγέλλοντες τὸν ἤχον αὐτοῦ ὑψοῦμεν τὴν δεξιὰν χεῖρα ὑπεράνω τοῦ
ὤμου. Ὁ ἤχος οὖν εἶναι ἢ ἐπιφώνησις ἢ ἐρμηνεύουσα τὴν ἀντιώθησιν, τὴν
ἀγανάκτησιν. Ἡ χειρονομία λοιπὸν ἢ παρίσταται τὴν ἰδέαν τῆς ἀντιώθη-
σεως, δι' ἧς ζητοῦμεν νὰ ἀπωθήσωμεν πᾶν τὸ ἐμποιοῦν φρίκην, συνίστα-
ται νὰ ἐκτείνωμεν τὸν δεξιὸν βραχίονα πρὸς τὰ πρόσωπα τῆς χειρὸς λαμπ-
θανούσης τὴν θέσιν, ἣτις ἀρμόζει εἰς ταύτην τὴν παράστασιν. Ἴνα δὲ
παραστήσωμεν τὸν ἤχον ἢ μεταχειριζόμεθα τὴν φωνήν, δι' ἧς ὁ παῖς ἐξε-
ρεθίζει τὸν κύνα, καὶ ἣτις δύναται νὰ σημειωθῇ διὰ ἑξῆς. Καὶ ταῦτο
μὲν προξενεῖ ἀναμφιβόλως τὸν γέλωτα, ἀλλ' ὁμοῦ πρέπει ἡμεῖς νὰ λέγω-
μεν εἰς τὸν παῖδα ὅ,τι ἐννοεῖ, καὶ ὅ,τι εὐκόλως δύναται νὰ ἐννοήσῃ καὶ
οὐχὶ ἀφηρημένα καὶ σκοτεινὰ. Διὰ ταύτης λοιπὸν τῆς ἐμφύχου οὕτως εἴ-
πειν ἀναγνώσεως προσλαμβάνει ὁ παῖς ἰδιότητας, αἵτινες μὲν ἄλλως συντε-

λοῦσι νὰ καταστήσωσιν αὐτὸν, τοῦ χρόνου προϊόντος, ἱκανὸν ἀναγνώστην.
Ἡ τοιαύτη δ' ἀνάγνωσις εἶναι μικρὰ τις γυμναστικὴ καὶ εἴπομεν ἀνωτέρω
πόσον ἡ γυμναστικὴ ὠφελεῖ τοὺς βουλουμένους νὰ μάθωσι τὸ μετὰ τέ-
χνης ἀναγινώσκειν.

Περαιτούντες δὲ τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην, θεωροῦμεν καλὸν συγκεφαλαι-
οῦντες τὰ προειρημένα, τὰς ἐξῆς πρακτικὰς καὶ γενικὰς συμβουλὰς ν'
ἀποτείνωμεν τοῖς διδασκάλοις περὶ τοῦ χρησιμωτάτου τούτου μαθήμα-
τος. Ἡ διάρθρωσις, ἢ ἔκφρασις καὶ ἡ προφορὰ εἶναι σπουδαιότατα τῆς
τεχνικῆς ἀναγνώσεως πλεονέκτηματα, καὶ πρέπει οἱ διδάσκαλοι νὰ προ-
σέχωσιν, ὅτι καὶ ταῦτα γίνονται ὡς οἷόν τε κάλλιστα. Εἶναι δὲ ἀναγκαῖον οὐ
μόνον νὰ διδάσκωσι, πῶς πρέπει νὰ γίνονται ταῦτα καλῶς καὶ τεχνικῶς,
ἀλλὰ καὶ πῶς νὰ ἐπανορθῶνται αἱ περὶ ταῦτα ἐλλείψεις καὶ ἀτέλειαι. Ἡ
ὑψωσις, ἢ ὀρθωσις καὶ ἡ ἔκτασις τῶν τόνων εἶναι ὡσαύτως χρησιμώτατα
εἰς τὴν μετὰ τέχνης ἀνάγνωσιν. Διδάσκοντες λοιπὸν τοὺς μαθητὰς τὴν
χρῆσιν τούτων, ἐπιζομεν αὐτοὺς νὰ ἀναγινώσκωσιν ἡσυχῶς, φυσικῶς καὶ
ἡδέως καὶ ἐκφράζωσι τὰς σκέψεις, τὰς θελήσεις καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ
ἀναγινωσκόμενου συγγραφέως, καθ' ἕνα τρόπον ἠθέλον ἐκφράζει αὐτὰ, ὅν
ἤσκη ἰδίᾳ αὐτῶν. Διὰ τούτων δὲ ὡς δεῖ γινόμενων προσεχῆ ὁ μαθητὴς
καὶ τὸ αὐτὸ εὐκχευρόνητον πλεονέκτημα τοῦ ἔχειν ἐν τῇ συνομιλίᾳ ἤχον
φωνῆς ἡδέως καὶ τρυφῆς καὶ ἀρεστῆς, πλεονέκτημα σπουδαῖον ἐν ταῖς πρὸς
ἀλλήλους ἡμῶν συνήθειαις καὶ σχέσεσι. Πρέπει ἔπειτα οἱ διδάσκαλοι νὰ
προσέχωσιν, ὥστε νὰ τηρῆται ἡ ἀπαιτούμενη στάσις τοῦ σώματος τοῦ
ἀναγινώσκοντος μαθητοῦ καὶ φυλάττεται ἀκριβῶς κατὰ κανόνας δεδο-
μένους καὶ ῥητοὺς ἢ φυσικῆς αὐτοῦ θέσεως. Τὸ σῶμα εἶναι τὸ δι' οὗ ἐνεργεῖ
τὸ πνεῦμα· τότε δηλαδή τὸ πνεῦμα δύναται νὰ ἐνεργήσῃ καλῶς, ὅταν τὸ
σῶμα εὐρίσκηται ἐν καλῇ καταστάσει. Διὰ τοῦτο λοιπὸν πρέπει ὁ διδά-
σκαλος νὰ ἐπιτηρῆ οὐ μόνον τὴν ὅλην στάσιν τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τὰ
μέρη αὐτοῦ νὰ φυλάττωσι τὴν προσήκουσαν θέσιν· ἐδηγίαι λοιπὸν περὶ
τῆς θέσεως τῶν ποδῶν, τῶν χειρῶν καὶ τῆς κεφαλῆς εἶναι χρησιμώταται.
Εἶναι γνωστὸν, ὅτι οἱ ὀρθαλμοί, αἱ κινήσεις τῶν χειρῶν καὶ καθόλου ἡ
τοιαύτη ἢ τοιαύτη θέσις τῆς κεφαλῆς, παρίστασι τὰ διανοήματα καὶ σκέ-
ψεις τοῦ ἀναγινώσκοντος καὶ βοηθοῦσι τὴν ἀπαγγελίαν καθιστάντες τὸν
λόγον ζοιρῆτερον. Πρέπει τέλος πάντων ὁ διδάσκαλος νὰ προσέχη, πῶς
νὰ κρατῆ ὁ μαθητὴς τὸ βιβλίον αὐτοῦ ἐν χειρῶν τῆς ἀναγνώσεως. Ἐκ τῆς
θέσεως καὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁ ἀναγινώσκων κρατεῖ τὸ βιβλίον αὐτοῦ,
ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος ἡ σαφήνεια τῆς ἀναγνώσεως. Ἴδαν ὁ μαθητὴς
λόγου χάριν κρατεῖ τὸ βιβλίον χαμηλότερον τοῦ δέοντος, τότε ἡ κεφαλὴ
αὐτοῦ θέλει κλίνει πρὸς τὰ ἔμπροσθεν, τὸ δὲ ὄργανον τῆς φωνῆς δὲν ἔχει
πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἡ ἀνάγνωσις θέλει εἶναι συγκεχυμένη
καὶ ὄχι σαφὴς καὶ καθαρὰ.

M. ΒΡΑΤΣΑΝΟΣ.

Περιφέρεια Ἀμισοῦ.

Ἄνω Ἀμισός, (Καδήκιοι).

Ἡ περὶ τὸ ἐν τέταρτον τῆς κυρίως Ἀμισοῦ ἀπέχουσα Ἄνω Ἀμισός κατοικεῖται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Ἑλλήνων μετοικησάντων ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ προγενεστέρην τοῦ τῆς Ἀμισοῦ ἀποικισμοῦ ἐποχὴν. Ὡς ἀρχαιότεροι λοιπὸν ἔχουσι τὰ ἐπιχώρια ἤθη καὶ ἔθιμα, λαλοῦντες καὶ τὴν ἐπιχωριάζουσαν ἐνταῦθα γλῶσσαν μετὰ μικρᾶς διαφορᾶς.

Ἡ θέσις αὐτῆς, ἐπὶ ὄροπεδίου νοτιοδυτικῶς τῆς πόλεως κειμένου, εἶναι λίαν εὐχάριστος, διότι ἐκ τῶν περισσοτέρων τῆς Ἄνω Ἀμισοῦ οἰκιῶν πανοραμικῶς δύναται τις νὰ ἴδῃ ἅπασαν μὲν τὴν Ἀμισὸν, πάντα δὲ τὰ ἐρχόμενα καὶ ἀπερχόμενα πλοῖα· διὸ καὶ χρησιμεύει ἐν ὥρᾳ μάλιστα ἀνοίξεως ὡς ἐξοχικὸς τοῖς πολίταις περίπατος. Οὐχ ἦττον δὲ εἰσερχόμενός τις κατὰ πρῶτον εἰς αὐτὴν εὐρίσκει τὴν κατάστασιν αὐτῆς οὐχὶ τόσον εὐχάριστον, πού μὲν ἀγυιάς καὶ στενωποὺς βορβοροῦ καὶ πάσης ἄλλης ἐκ τῶν οἰκιῶν ριπτομένης ἀκαθαρσίας γεμούσας βλέπων, πού δὲ οἰκίας προκατακλυσμιαίας καὶ ἐτοιμοὺς κατὰ πρῶτην βιαίαν ὤθησιν νὰ καταρρεύσωσιν ἢ νὰ γίνωσι κατ' ἀπρόοπτόν τινα περίπτωσιν ἀνεξαιρέτως ἅπασαι παρανάλωμα τοῦ πυρός.

Ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς οἱ μὲν πλεῖστοι καταγίνονται εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ καπνοῦ, ὅστις συγκαταριθμεῖται μετὰ τῶν πρώτων καπνῶν τῆς Ἐπαρχίας, ὡς ἐκ τῆς ποιότητος καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος τῶν κατοίκων πρὸς τὴν περιποίησιν καὶ ἐπεξεργασίαν αὐτῶν. Τινὲς δὲ ἐργάζονται καὶ παρὰ τοῖς ἐν Ἀμισῷ καπνεμπόροις κατασκευάζοντες τὰ εἰς ἅπασαν τὴν ὑφήλιον γνωστὰ ἤδη καταστάνατα δέματα (τέγνια) τῶν καπνῶν, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ κάλλιον πάντων τῶν ἄλλων ἐπιτηδεύονται.

Ἀριθμεῖ δὲ νῦν ἡ Ἄνω Ἀμισός περὶ τὰς 500 οἰκογενείας, αἵτινες ἐξαιρουμένων τινῶν μετερχομένων τὸ ἐμπόριον, ἐν παντελεῖ διατελοῦσι πενία ὡς ἐκ μόνης τῆς καπνοφυτείας ποριζόμενοι τὸν ἐπιούσιον ἄρτον· καὶ ἐν τοιαύτῃ δὲ καταστάσει ὄντες διατηροῦσιν ἐκ πολλῶν ἤδη χρόνων σχολεῖα, ἐν οἷς τὰ τέκνα αὐτῶν ἄρρενά τε καὶ θήλεα φοιτῶντα διδάσκονται τὰ τῶν

Ἑλληνικῶν σχολείων ἐγκύκλια μαθήματα, οὐκ ὀλίγα ἀναλόγως τῆς καταστάσεώς των καὶ οὗτοι δαπανῶντες ὑπὲρ αὐτῶν. Κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἐν μὲν τῷ ἀρρεναγωγείῳ διδάσκουσι δύο διδάσκαλοι συνδιδακτικῶς· ἐν δὲ τῷ παρθεναγωγείῳ δύο ἀδελφαὶ τελειόφοιτοι τοῦ ποτὲ ἀκμάζοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει παρθεναγωγείου τοῦ Ἁγίου Τάφου, ὧν ἡ μεγαλειτέρη παραδίδει τὰ ἀνώτερα μαθήματα εἰς τὰς προκειχωρηκυίας μαθητρίδας, καὶ ἡ μικροτέρα διευθύνει τὸ νηπιαγωγεῖον.

Διαμέρισμα Μαδέν.

(Μαδέν ὀγμητῆ).

Προχωρῶν τις ἐκ τῆς νοτιοανατολικῆς πλευρᾶς τῆς νῦν Ἀμισοῦ ἀπεντῆ εἰς πέντε λεπτῶν τῆς ὥρας ἀπόστασιν κατὰ πρῶτον τὸν Λυκάστην, κατὰ Στράβωνα, ποταμὸν (Μέρτ ἱρμάκ), διαβατὸν κατὰ πᾶσαν τοῦ ἔτους ὥραν, πλὴν τῶν βροχερῶν ἡμερῶν ὁπότε ἐξογκούμενος οὐκ ὀλίγας προξενεῖ ζημίας πρᾶσῶν πᾶν τὸ προστυχόν.

Μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ τούτου εἰσέρχεται εἰς τὸ διαμέρισμα Μαδέν, τὸ κείμενον ἐν τῷ μετὰ τὴν Θεμισκύρας καὶ Ἀμισοῦ διαστήματι ἐπὶ ὠρῶν λόφων ὑπὲρ τὸ πεδῖον τῆς Θεμισκύρας καὶ συγκείμενον ἐκ πολλῶν Ἑλληνικῶν χωρίων μετὰ τινῶν Τουρκικῶν. Οἱ ἐνταῦθα Ἕλληνας ὡς πρὸς τὰ ἤθη, ἔθιμα, τὴν γλῶσσαν, τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καὶ τὴν λοιπὴν οἰκιακὴν αὐτῶν δίαιταν ὑπερτεροῦσι κατὰ πολὺ τοῖς ἄλλοις τῆς Ἐπαρχίας ταύτης διαμερίσμασιν Ἕλληνας, προσλαβόντας πλεῖστα Τουρκικὰ ἔθιμα καὶ αὐτὴν τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν.

Εἰς ἡμισίαν ὥραν ἀπὸ τοῦ Λυκάστου ποταμοῦ ἀπόστασιν εὐρίσκει τις τὸ χωρίον Δέβκερις, ἐν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων χωρίων τῆς Ἐπαρχίας ὡς πρὸς τὰ πλοῦτα, διότι παράγει ὡς καὶ ἅπαντα ἐκείνη ἢ πρὸς τὴν Θάλασσαν παράλληλος σειρὰ τῶν χωρίων τὰ ἐκλεκτότερα καπνὰ τοῦ τόπου· ὡς πρὸς τὰ γράμματα ὅμως ὑπολείπεται πολὺ τῶν ἄλλων· ἐν ᾧ εἰς τὰ ἄλλα γειτονικὰ χωρία διατηροῦσιν ἀπὸ κοινοῦ αἱ κατ' αὐτὰ κοινότητες σχολεῖα ἀνάλογα σχεδὸν τῆς καταστάσεώς των, ἐνταῦθα ἐπὶ τοσαυτὸν εἰσι διηρημένοι οἱ κάτοικοι, ὥστε εἰς πᾶσαν συνοικίαν διατηροῦσι Γραμματοδιδασκαλεῖον, ὑπὲρ τοῦ ὁποῦ ἕκαστος ἀσκόπως συνεισφέρει τὸ κατὰ δύναμιν· εὐκόλως δ' ἐννοεῖται ἢ ἐκ τῆς διαιρέσεως ταύτης προσγινομένη τῇ κοινότητι βλάβη· ἐν ᾧ ἂν ἀπὸ κοινοῦ συνεισέφερον ἅπαντες τὰ ἡμίση τῶν ὄσα ἀδίκως νῦν καταδαπανῶσιν, ἤθελον ἔχει ἐν κεντρικῶν Ἀλληλο-

διδασκαλῶν σχολεῖον ἐντελέστατον μετὰ δύο ἱκανῶν διδασκάλων καὶ οὐκ εὐκαταφρόνητον Ἑλληνικόν, συνωδὰ τῇ προτροπῇ καὶ τῇ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐπίμονῃ τοῦ Σεβασμιωτάτου γέροντος Ἀγίου Ἀμασείας, ἵνα μὴ παρέργηται ἀδίκως ὁ πολῦτιμος καιρὸς τῶν παιδῶν αὐτῶν, καὶ ταῦτα πλησιάζοντος τοῦ κ' αἰῶνος, ὁπότε ἔπαν τὸ κατὰ τὴν Μικρασίαν Ἑλληνικὸν ἔθνος ὄργα πρὸς τὴν παιδείαν καὶ ἀφειδῶς συνεισφέρει τὸν ὄβολόν αὐτοῦ ὑπὲρ αὐτῆς.

Ἐκείθεν τὴν ἰδίαν κρατῶν διεύθυνσιν φθάνει εἰς τὸ χωρίον Ἀλὴ Βέγη, ἔνθα ἐξίσταται τις βλέπων τὴν φυσικὴν καλλονὴν τοῦ τόπου. Ἰσάμενος ἐπὶ λόφου ἱκανῶς ὑψηλοῦ πανταχόθεν κατωφεροῦς καὶ στρέφων τὰ βλέμματι, βορειοανατολικῶς μὲν ἔχει τὸν ἐκτεταμένον ὀρίζοντα τῆς Μαύρης θαλάσσης, βορειοδυτικῶς τὴν φυσικῶς ὠραίαν Ἀμισὸν μετὰ τῆς παρ' αὐτὴν πεδιάδος, καὶ ἀνατολικῶς τὴν ὑπὸ πλείστων ποταμῶν καὶ ρυάκων κατὰ πάσαν ὥραν τοῦ ἔτους καταρδευομένην καὶ ἀείποτε πρασινίζουσαν πεδιάδα τῆς Θεμισκύρας. Τὸ χωρίον τοῦτο ἐκ πολλῶν συνοικιῶν ἱκανῶς ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχουσῶν συνιστάμενον διατηρεῖ ἐν τισὶ συνοικίαις σχολεῖα, ἔνθα οἱ παῖδες τῶν διδάσκονται τὰ τρία στοιχειώδη μαθήματα, Ἀνάγνωσιν, Γραφὴν καὶ Ἀριθμητικὴν, ὑπὸ διδασκάλων ἐν τοῖς ἐνταῦθα Σχολείοις ἐκπαιδευθέντων.

Παρὰ τὴν θάλασσαν, εἰς ἡμισείας ὥρας ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν καὶ βορειοανατολικῶς τοῦ Ἀλὴ Βέγη ὑπάρχει ἕτερον χωρίον Ἀσάρ Ἀγιάτ κλούμενον, ἀνέκαθεν Γραμματοδιδασκαλεῖον τι διατηροῦν, ἐφέτος δὲ νέον ἐκ τοῦ γειτονικοῦ χωρίου Καράπερτζιν μετακαλεσάμενον διδάσκαλον ἐν τοῖς ἐκείσε σχολείοις ἐκπαιδευθέντα ἔθετο τὸ πρῶτον θεμέλιον τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω πορείας του.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς σειρᾶς κείται καὶ τὸ χωρίον Ὄξε ἐπὶ ὄροπεδίου κατωφεροῦς πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅπερ ἀνέκαθεν διατηρεῖ ἐν Δημοτικὸν Σχολεῖον μετὰ δύο διδασκάλων.

Παράλληλως πρὸς τὴν θάλασσαν κείται ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐθείας γραμμῆς τὰ ἀκόλουθα τρία χωρία Τζερακμάν, Ἀνδρέα Μαχαλεσῆ (Ἀνδρεάντιον) καὶ Τζοζίκ, πλούσια μὲν καὶ δυνάμενα νὰ διατηρήσωσι καλὰ Σχολεῖα, οὐκ ὀλίγα κατ' ἔτος καταδαπανῶντα ποσά, διαμένοντα δὲ εἰς οὐχὶ εὐχάριστον κατάστασιν, ἕνεκα τῆς παρὰ τοῖς αὐτόθι χωρικοῖς ἐπικρατούσης ἰδέας τοῦ νὰ διατηρῶσιν Ἑλληνικὰ σχολεῖα. Ἐὰν δὲ ἐδείκνυον τὴν αὐτὴν πρὸς τὰ Δημοτικὰ τῶν Σχολεῖα προθυμίαν, μεγάλως ἠθελον ὠφελῆσαι τὴν ἀτυχῆ αὐτῶν νεολαίαν, καταδεδικασμένην ν' ἀκροᾶται τὰ στοιχειώδη

μαθήματα παρὰ Γραμματοδιδασκάλων ἀγνοούντων καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος αὐτῶν γραφὴν.

Ἐκείθεν λαμβάνων τὴν μεσημβρινὴν διεύθυνσιν εὐρίσκει τις τὰ χωρία Τζινάρ Ἀλὴ, Συναμίτας καὶ Κιλοβτὶε πωγγὰρ δυνάμενα μὲν καὶ ταῦτα ὡς ἐκ τοῦ εὐαρίθμου τῶν κατοίκων αὐτῶν νὰ διατηρήσωσι καλὰ Σχολεῖα, ἐκ τῆς ἀσυμφωνίας ὅμως τῶν κατ' αὐτὰ χωρικῶν οὐδὲ Γραμματοδιδασκαλεῖον πολλάκις διατηροῦντα πλὴν τοῦ Συναμίτου, συνοικίης τοῦ Συναμίτας, ὅπερ ἀνέκαθεν διατηρεῖ ἐν Ἀλληλοδιδασκτικὸν Σχολεῖον.

Ἐντεῦθεν τὴν ἰδίαν ἀκολουθίαν διεύθυνσιν φθάνει εἰς τὸ χωρίον Καράπερτζιν, ὑπὸ Ἑλλήνων ἀποκλειστικῶς ὡς καὶ τὰ προειρημένα οἰκούμενον καὶ μετὰ οὐχὶ μόνον χωρίων ὁμοίων του, ἀλλὰ καὶ πόλεων ἱκανῶν ἐπὶ φιλομουσίᾳ διακρινόμενον. Μόλις ἑκατὸν πενήκοντα πτωχόταται οἰκογένειαι ἀπαρτίζουσι τὴν κοινότητα ταύτην, ἐκ μόνης τῆς καπνοφυτείας ἀθλίως ποριζόμεναι τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ἀλλ' ἐν τούτοις ἀπὸ δωδεκαετίας ἤδη τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀγίου Ἀμασείας διατηροῦσιν οὐχὶ μόνον Ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον ἐντελέστατον ὑπὸ δύο διδασκάλους, ἀλλὰ καὶ Ἑλληνικόν, εἰς ὃ διδάσκει εἰς Ἑλληνοδιδάσκαλος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τελειόφοιτος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλῃς τοῦ Γένους Σχολῆς. Ἐνταῦθα πραγματικῶς βλέπει τις τὸ αἶσθημα τῆς φιλομουσίας ζωηρῶς διακατέχον τὰς καρδίας ἀπάντων τῶν χωρικῶν, μετὰ μεγάλης προθυμίας αὐθορμήτως καταβαλλόντων τὸν ὄβολόν αὐτῶν ὑπὲρ τῶν Σχολείων τῆς κοινότητός των. Δίκαιον δὲ νομίζω ν' ἀναφέρω καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἀναζωπυρούντων τὸν ζῆλον τῆς κοινότητός των διὰ τῆς ἰδίας ἐαυτῶν ἀταπαρνήσιως καὶ προθυμίας προύχοντων κκ. Χ Ἰωάννου Συμεωνίδου, Ἰωάννου Κιρκασιάδου καὶ τινῶν ἄλλων, ὧν τὰ ὀνόματα συντομίζω χάριν παραλείπω, καὶ ὑπομνήσω αὐτοῖς, ὅτι ἡ προθυμία των αὐτῆ ἀντανακλάται πρὸς ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐπομένως οἱ ἐκ τοῦ σύνεγγυς γνωρίσαντες καὶ ὁπωσδήποτε κατανοήσαντες τὰ αἰσθήματα αὐτῶν θέλουσιν ἀναγράψει καὶ τούτους εἰς τὰς δέλτους τῶν κατὰ καιροῦς διαφοροτρόπως παρασχόντων τὰς ἀτομικὰς αὐτῶν ἐκδουλεύσεις πρὸς τὸ πολυπαθὲς Ἑλληνικὸν γένος.

Ἡ ἐτησίαι δαπάναι τῶν σχολείων τούτων ὑπερβαίνει τὰς 200 λίρας Ὀθωμανικᾶς. Ἐὰν δὲ χεῖρ τις ἀρωγῆς, ὧν εὐμοιρεῖ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, θελήσῃ νὰ προσφέρῃ μικρὰν τινα χρηματικὴν βοήθειαν πρὸς σύστασιν Παιδαγωγείου μεγάλως θέλει εὐεργετήσῃ τὴν αὐτόθι Ἑλληνικὴν κοινότητα, σὺν ταύτῃ δὲ καὶ τὰς παρακειμένας διότι ἀληθῶς τὸ φύλον τοῦτο ἐν ἄκρῃ διατελεῖ ἀμαθεία καὶ ἀποκτηνώσει, ἐξ οὗ μεγάλως ἐπισθοδρομεῖ,

ως εικός, ἡ τῶν ἀρρένων ἐκπαίδευσις καὶ ἡ ἐπιδιωκομένη ἀποσκοράκις τῆς ἀθλίας ἐντοπίου γλώσσης, μιξοβαρδάρου λαζικῆς. Πολλὰκις οἱ κάτοικοι ἀπεπειράθησαν ν' ἀνχγείρωσι Πάρθεναγωγείον, ἀλλὰ σκεπτόμενοι ὅτι ἡ μεγάλη αὕτη δαπάνη ἐκ μόνης τῆς κοινότητός των θέλει ἀποθαρρύνει τοὺς κατοίκους καὶ στρεβλώσει τὴν τοῦ παιδαγωγείου πορείαν δὲν τολμῶσι νὰ ἐπιχειρηθῶσι τὸ τοιοῦτον. Ἀπό τινος δὲ κειροῦ οἱ εἰς Ῥωσίαν μεταναστεύοντες κάτοικοι ὡς μὴ δυνάμενοι πλέον ἐνταῦθα ἕνεκα τῆς ἀθλίας καταστάσεώς των νὰ ζήτωσιν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀνηλεῶς φορολογούμενοι, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὄντες ἔρμαιον τῆς τουρκικῆς θηριωδίας τῆς πρὸ τινων ἐτῶν ἐκ Ῥωσσίας μεταναστευσάσης ἐνταῦθα ἐπαρκτοῦ φυλῆς τῶν Κερκασίων, ὅτινες νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν περιέρχονται τοὺς ἀγροὺς καὶ αὐτοὺς τοὺς παρὰ τὰς οἰκίας των κήπους ζητοῦντες τί νὰ ἀρπάσωσι καὶ μηδὲ τῆς ζωῆς καὶ τῆς τιμῆς τῶν δυστυχῶν χωρικῶν φειδόμενοι, πρὸς δὲ καὶ ἡ ἀποτυχία ἐπὶ τινὰ ἔτη τῆς καπνοφυτείας ἤρξατο ν' ἀποδεκατίζη τοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου τούτου, ἐξ οὗ καταφαίνεται ὅτι θέλει ἐπέλθει καὶ ἡ ἀποδεκάτισις τῶν προσόδων τῶν Σχολείων αὐτῶν, ὥστε ἀν μὴ φανῆ φιλογενῆς τις χεὶρ ἀρωγὸς τῇ καινότητι ταύτῃ, τὸ μὲν γυναικεῖον φύλον θέλει διαμείνει εἰς τὴν αὐτὴν ἀθλίαν κατάστασιν, σὺν τούτῳ δὲ καὶ οἱ παῖδες μεγάλην ὑποστήσονται ἠθικὴν βλάβην.

Τὸ αὐτὸ αἶσθημα τῆς φιλομουσίας δύναται τις νὰ ἴδῃ καὶ εἰς τοὺς ἀνωτέρους ὄντως παντὸς ἐπίκου κατοίκους τοῦ παρὰ τὸ Καραπερτζιὺν μικροτάτου χωρίου *Τζιμελη*. Μόλις 25 οἰκογένειαι ἀπαρτίζουσι τὴν κοινότητα ταύτην· ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ὑπὲρ τῶν Σχολείων αὐτῆς δαπάνη ὑπερβαίνει τὰς 80 λίρας κατ' ἔτος, δι' ἧς διατηρεῖ ἓνα διδάσκαλον ὅστις παραδίδει καὶ τινὰ Ἑλληνικὰ μαθήματα.

(ἀκολουθεῖ).

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΣΧΟΛΕΙΩΝ.

Ἡ Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία περιέχει 42 ἑκατομμύρια κατοίκων, 60,000 σχολεῖα, 6 ἑκατομμύρια μαθητῶν· δαπάνη ἀναλογουσα ἐπὶ ἑνὸς κατοίκου φρ. 3, 48.

Ἡ Ἀγγλία ἔχει 34 ἑκατομ. κατοίκων, 58,000 σχολεῖα, 3 ἑκατομ. μαθητῶν· δαπάνη ἐπὶ ἑνὸς κατοίκου φρ. 2.

Ἡ Αὐστρία ἔχει 37 ἑκατομ. κατοίκ. 50,000 σχολεῖα, 3 ἑκατομ. μαθητῶν· δαπάνη ἐπὶ ἑνὸς κατοίκου φρ. 1, 80.

Ἡ Γαλλία ἔχει 37 ἑκατομ. κατ. 71,000 σχολεῖα, 4,700,000 μαθητῶν· δαπάνη ἐπὶ ἐκάστου κατοίκου φρ. 1, 60.

Ἡ Ἰσπανία ἔχει 17 ἑκατομ. κατ. 20,000 σχολεῖα, 1,600,000 μαθητῶν· δαπάνη ἐπὶ ἐκάστου κατ. φρ. 1, 50.

Ἡ Ἰταλία ἔχει 28 ἑκατομ. κατ., 47,000 σχολεῖα, 1,900,000 μαθητῶν· δαπάνη ἐπὶ ἐκάστου κατ. φρ. 0, 90.

Ἡ Ῥωσία ἔχει 74 ἑκατομ. κατ., 32,000 σχολεῖα, 1,100,000 μαθητῶν· δαπάνη ἐπὶ ἐκάστου κατ. φρ. 0, 30! — Ἰδοὺ εὐθηνὴ παιδεία!

Σουηδία. Ἡ Σουηδία γιγαντιαία ποιεῖται προόδους εἰς τὴν δημοτικὴν παιδείαν. ἔχει 42 διδασκαλεῖα πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν· ἡ διάρκεια τῶν ἐν αὐταῖς σπουδῶν εἶναι τετραετής· πλὴν δὲ τούτων ὑπάρχουσιν ἄλλα μικρότερα διδασκαλεῖα πρὸς παρασκευὴν διδασκάλων διὰ τὰ παρὰ ταῖς Σουηδοῖς λεγόμενα μικρὰ σχολεῖα. Κατὰ τὸ παρὸν ὑπάρχουσιν 9,600 διδάσκαλοι. — Ἡ Σουηδία ἔχει 4,300,000 κατ.

Π. ΣΚΟΡΔΕΛΗΣ.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ.

Ἐκ τῶν τοῦ Ι. Γ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

Τραγούδια τοῦ χοροῦ (ὑπορχήματα)

3) Ἡ κακὴ γειτόνισσα.¹

Γειτόνισσα, δαιμόνισσα, κακὴ γειτονοπούλα-ν' ἀμάν.

Μάζευ' τὰ πε-βρ' ἀμάν, ἀμάν

Μάζευ' τὰ περιστέρια σου

Μάζευ' τὰ περιστέρια σου τί ἐρχόνται 'ς τὴν αὐλήν μου-ν' ἀμάν

Μοῦ τρῶνε τὸ-βρ' ἀμάν, ἀμάν-

¹ Τὸ ᾄσμα τοῦτο καὶ τὸ ἀπόμενον τραγουδεῖται εἰς τὸν λεγόμενον ἀρβανιτικὸν χορόν.

Μοῦ τρώνε τὸ σιτάρι μου.

Μοῦ τρώνε τὸ σιτάρι μου, μοῦ πίνουν τὸ νερό μου-ν' ἄμάν.

Μοῦ πέρνουν καὶ ἔς τὰ νύχια τοὺς τὸ χῶμα τῆς ἀλλῆς μου.

Ποῦ γὰρ τὸ χῶμα χρειάζομαι καὶ τὸ νερό τὸ θέλω.

Καὶ τὸ σιτάρι τὸ σπυρα γιὰ νὰ καλοφυτρώσῃ.

4) Τῆς χήρας ἢ θυγατέρα.

Γιὰ τὴν καλὴ-Διλπεράκη μου

Γιὰ τὴν καλὴ-νή-μας συντροφιά

Διλπέρη, Διλπεράκη

Θὰ εἶπῶ "να τραγουδάκι

Μὰ εἶμουν καὶ λί-Διλπεράκη μου

Μὰ εἶμουν καὶ λί-νι-γο ἄρρωστος

Καὶ λίγο λαβωμένος

Δὲν τῶλπιζα ὁ καυμένος.

Μὰ εἶδε σπαθι-Διλπεράκη μου

Μὰ εἶδε σπαθι-νι-με ἄβωσσε

Μὰ εἶδ' ἄρμα τοῦ πολέμου.

Δὲν τῶλπιζα ποτέ μου,

Μιὰ λιγερὴ μὲ ἄβωσσε μιὰς χήρας δυχατέρα (οὐτω)

Ποῦχε τὰ χεῖλη κόκκινα, μὲ τὸ βερλι βραμμένα

Κ' ἔσκυφα καὶ τὰ φίλησα κ' ἐβάψαν τὰ δικά μου

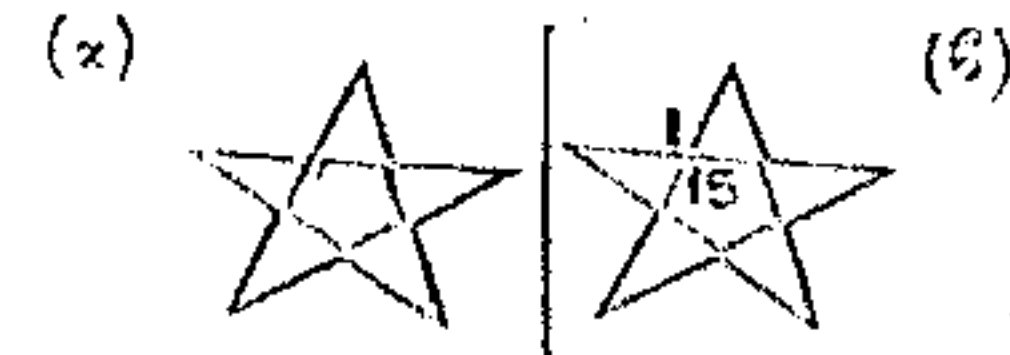
Κ' ἔβαψε τὸ μαντήλι μου τῶρησ' τὸ κεντράμένο.

Ἔσε τριὰ ποτάμια τῶπλυνα, κ' ἐβάψαν καὶ τὰ τρία

Κ' ἔβαψ' ἡ ἄκρη τοῦ γιγαλοῦ κ' ἡ μέση τοῦ πελάγου.

Λ Υ Ξ Ε Ι Σ.

Τῆς 16ης ἐρωτήσεως.

Καλεῖται κοινῶς τὸ ἀνωτέρω σχῆμα ὑπ' ἄλλων μὲν πεντάλφα, ὑπ' ἄλλων δὲ σφραγίς ἢ πεντάλφα τοῦ Σουλομῶντος.

Ποικίλη δ' αὐτοῦ χρῆσις γίνεται ἐς καὶ νῦν ἐν διαφόροις μέρει τῆς τε ἐλευθέρας καὶ ὑποδούλου Ἑλλάδος. Ἀρκούμεθα νῦν ν' ἀναφέρωμεν δλίγα τινὰ ἐκ τῶν πολλῶν, ἧτοι α) ἐπὶ χαράσσεται ἐπὶ τῶν ἀπιτυρῶν λίθων.

β) Ἐπὶ τῶν παραγναθίδων (μαγουλάθρων).

γ) Ἐπὶ τοῦ πάσχοντος μέλους ἐξ ἐρυσιπέλατος (ἀνεμοπόρωμα).

δ) Ἐπὶ κεράμου καὶ τίθεται ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ νεκροῦ.

ε) Ἐπὶ τῆς θύρας νεοδημένου οἴκου.

ς) Χαράσσεται ἐπὶ δένδρου καὶ τοῦτο θεωρεῖται ἀπείσιον, διότι τὸ δένδρον ἐκεῖνο θὰ ξηρανθῇ.

ζ) Τίθεται ἐπὶ τοῦ στόματος τοῦ τεθνεώτος, κατασκευαζομένη ἐκ κηροῦ.

η) Ἐγγράφεται ἐπὶ χάρτου πρὸς λύτρωσιν τοῦ πάσχοντος ἀπὸ μάγια.

θ) Ὁμοίως ἐπὶ χάρτου, χρησιμεύοντος πρὸς θεραπείαν τοῦ πάσχοντος ἀπὸ θερμῆς (πυρετοῦ) τὸν χάρτον δ' αὐτὸν μάλιστα καίουσιν οἱ πάσχοντες καὶ τὴν κόβιν ρίπτουσιν ἐντὸς ὕδατος, ὅπερ πίνουνσι. (γ)

ι) Τίθεται μετ' ἄλλων χαρτίων ἐν τοῖς περιάπτοις (φυλακτηρίοις) διότι ὑπάρχει δοξασία, ὅτι οἱ φέροντες αὐτὴν θὰ ἦναι σιδεροφοιτοί.

ιά) Χρησιμεύει ὡς τύπος δισχεδαστικοῦ παιγνιδίου, ὡς ἡ τρίλιθα ἢ ἡ ἐννιάδα.

(α) Καὶ ἄλλην τινὰ γωνίαν δύναται τις νὰ λάβῃ ὡς βᾶσιν, σχηματίζων τὸ ἀνωτέρω σχῆμα διὰ μονοκονδύλιαις, τ. ἔ. χωρὶς νὰ διέλθῃ δις ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς ὁ κάλαμος.

(β) Ἰπὸ γεωμετρικὴν ἔποψιν ἐξεταζομένη ἡ πεντάλφα ἢ (πένταλφα) ἦτο κατὰ Πλοῦταρχον γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «τριγωνον πεντάγραμμον τὸ δι' ἀλλήλων». Ἐκαλεῖτο δ' ἐτι καὶ «πεντάγραμμον τῶν Πυθαγορείων».

(γ) Τὸ τοιοῦτον λαμᾶτικόν (sib) φάρμακον ἐδοκίμασέν ἄκων καὶ ὁ ὑποφαινόμενος παῖς ἐτι ὦν.

(β') Ὡσχύτως χρησιμεύει ἐνίοτε καὶ ὡς κέντρον εἰς τὰ κυκλικὰ σχήματα τῶν ἐπιστροφῶν τοῦ ἐδάφους τῶν ἐκκλησιῶν. (δ)

(γ') Ἐθεωρεῖτο κατὰ (τὸν λεξικογράφον Γαζήν) ὡς σύμβολον τῆς τε ὑγείας καὶ ἰατρικῆς τέχνης· καὶ ἴσως ἐκ τούτου φέρουσιν αὐτὸ ὡς μαρτύριον τῆς ἐπιστημονικῆς τῶν ἀξίας καὶ κομπογιαρνῆται τινες ἰατροὶ καὶ φαρμακέρμποροι τῶν ἀγυιῶν.

Οὐδὲν ὅμως δ' ἐπιχειροῦμεν νὰ ἐξετάσωμεν, ἐάν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σύμβολον εἶναι κληρονομικῆ προγονικῆ, μεσαιωνικῆ, Ῥωμαϊκῆ, Ἀραβικῆ, Ἰνδικῆ, Χαλδαϊκῆ ἢ τέλος Ἑβραϊκῆ (ε)

Ἡ ἐάν κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων (οἵτινες προέπεμπον, ὡς γνωστὸν, τοὺς νεκροὺς τῶν δι' ὄβολου), ἀπλοῖκοί τινες ἱερεῖς ἐφοδιάζουσιν αὐτοὺς καὶ σήμερον διὰ τῆς πεντάλφας, λόγῳ πορθμείων. (ς)

Οὔτε ἐξετάζομεν, ἐάν ἦναι μασονικὸν σημεῖον (ἐμφαινόμενον ἐν τοῖς διπλώμασιν αὐτῶν) ἢ ἐάν εὑρίσκηται εἰς τε τὸ Ταλμουδ καὶ τὸ Κοράνιον.

Οὔτε διατί ἐχράσαστο εἰς σφραγίδας δημογεροντιῶν.

Οὔτε ἐάν ἔχη σχέσιν τινὰ πρὸς τὰ τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς ἢ τοὺς ἀστέρους τοῦ στερεώματος.

Οὔτε ἐάν εὑρίσκηται ἐν τῇ καλουμένῃ Σολομωνικῇ, ἥτοι τῇ ἀνυπάρκτῳ καὶ ἀγυρτικῇ τῶν γοήτων βίβλῳ.

Οὔτε ἐάν ἦτο τῷ ὄντι σφραγὶς καὶ παράσημον τοῦ Σολομῶντος, ἢ καὶ ἄλλου τινὸς βασιλέως.

Οὔτε ἐάν ἐκ τοῦ γραφικοῦ «ἐγὼ εἰμι τὸ Ἄλφα καὶ τὸ Ὠμέγα» ἐσχηματίσθῃ τὸ ἀκατάληπτον αὐτὸ σημεῖον, συνιστάμενον ἐκ πέντε Α.

Οὔτε ἐάν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τριγώνου, τοῦ ἐμβλήματος δηλονότι τῆς τε στερεότητος καὶ ἀκριβείας (ὅπερ καὶ ἐν ἀρχαίοις τέροις εὑρίσκηται ὡς ἀνάθημα) ἐσχηματίσθῃ τοιοῦτον συμβολικὸν σχῆμα. (ζ)

Οὔτε ἐάν τινες ἠθέλησαν νὰ διπλασιάσωσιν ἀνεπιτυχῶς τὸ τρίγωνον καὶ κατασκευάσωσι τοιοῦτον σχῆμα πρὸς παράστασιν ἰδέας τινός. (η)

(δ) Ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ὡς καὶ ἐν τῷ ἐνταῦθα Μητροπολικῷ ναῷ βλέπει τις τὴν πεντάλφα.

(ε) Τούλάχιστον ἢ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Κοντογόνου ἐκδοθεῖσα Ἑβραϊκῆ ἀρχαιολογία οὐδὲν περὶ τούτου ἀναφέρει.

(ς) Νομίζομεν, ὅτι ἡ Σεδ. Ἱερά Σύνοδος πρέπει δι' ἐγκυκλίου ν' ἀπαγορεύσῃ εἰς τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ ἱερεῖς, ὅπως μὴ μεταχειρίζωνται καὶ σήμερον ἀκόμη τοιαῦτα ἀκατανόητα καὶ ὄλως ἀγνωστα αὐτοῖς σύμβολα, ὑποθάλποντά τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν ἀπαιδευτῶν.

(ζ) Ἡ ἐκκλησία παρεδέξατο μόνον τὸ τρίγωνον, ἐν ᾧ ἀπεικονίζεται ὁ ἀκόμητος ὀφθαλμὸς.

(η) Διπλασιαζόμενον τὸ τρίγωνον δὲν σχηματίζει τὴν πεντάλφα, ἀλλ' ἄλλο τι σχῆμα.

Ἀπλῶς ἠθέλησαμεν νὰ δώσωμεν μικρὰν τινα νύξιν πρὸς εὐρυτέραν, εἰ δυνατόν, ἔρουναν τοῦ ἀμφιβόλου καὶ ἀχρονολογήτου τούτου ζητήματος, διότι δὲν εἶναι ὀρθόν, ὡς φρονοῦμεν, νὰ εὑρίσκηται τις ἐν ἀγνοίᾳ ἐν τῷ αἰῶνι τῶν φώτων, ἔστω καὶ περὶ τοιοῦτων ζητημάτων, ἐν ᾧ ὁ σοφὸς εὐρωπαῖος, ὡς ἄλλος ἰγνεύμιον, ἐξετάζει πολλάκις καὶ αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα διὰ πολυτόμων συγγραφῶν!

Τέλος ὁ θέλων νὰ πραγματοποιῆται ἐκτενέστερον τὸ ζήτημα τοῦτο, δεόν νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν του καὶ εἰς τὰ ἐξῆς ζητήματα· α) Ν' ἀνεύρῃ τὴν χρονολογίαν τῆς πεντάλφας· β) τὸ ὄνομα τοῦ ἐφευρέτου· γ) τὸ αἷτιον τῆς εὐρέσεως· δ) τὴν χρονολογίαν τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ σχήματος παρ' ἡμῶν καὶ ε) τὸν κύριον λόγον τῆς χρήσεως, καθ' ὅσον ἡμεῖς, στερούμενοι καταλλήλων βιοθημάτων, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ γράψωμεν πλείοτερα.

Τῆς 17ης.

Τάπητα πατεῖ ὑπὸ πόδας. (θ)

Τῆς 18ης.

Τοῦ ἐνιαυτοῦ αἱ ἡμέραι, ὧν αἱ μὲν εἰσι χαρμοσύνων, αἱ δὲ λυπηρῶν ἀναμνήσεων μεστὰι. Ἡ καὶ αὐταὶ αἱ νύκτες καὶ ἡμέραι.

Τῆς 19ης.

Ἐχων τις ἐν ὄψει ἢ ἐνθυμούμενος τὸν ἐπόμενον πίνακα,

Στήλη Α'	Στήλη Β'	Στήλη Γ'	Στήλη Δ'	Στήλη Ε'	Στήλη Σ'
1	2	4	8	16	32

εὐκόλως δύναται νὰ εὑρίσκη πάντα προτεινόμενον ἀριθμὸν, ὑπάρχοντα ἐν τῷ προδημοσιευθέντι πίνακι.

Πρὸς εὐρεσιν τοῦ ἐν ταῖς στήλαις Α', Β', Γ' καὶ Σ' περιεχομένου ἀριθμοῦ, οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν νὰ πράξωμεν ἢ νὰ προσθέσωμεν (διὰ τῆς γραφίδος ἢ κατὰ νοῦν) τὸν ἀριθμὸν ἐκάστης στήλης, ἐνθα ἀπαντᾷ ὁ ζητούμενος ἀριθμὸς.

(θ) Εἰς τοὺς γρίφους, λεξιγρίφους, λογογρίφους κτλ. δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ὀρθογραφία.

Προσθέτοντες λοιπόν $1 + 3 + 4 + 32$, ἔχομεν ὡς κεφαλαίον τὸν ἀριθμὸν 39, ὅστις εἰς οὐδεμίαν ἄλλην στήλην ὑπάρχει.

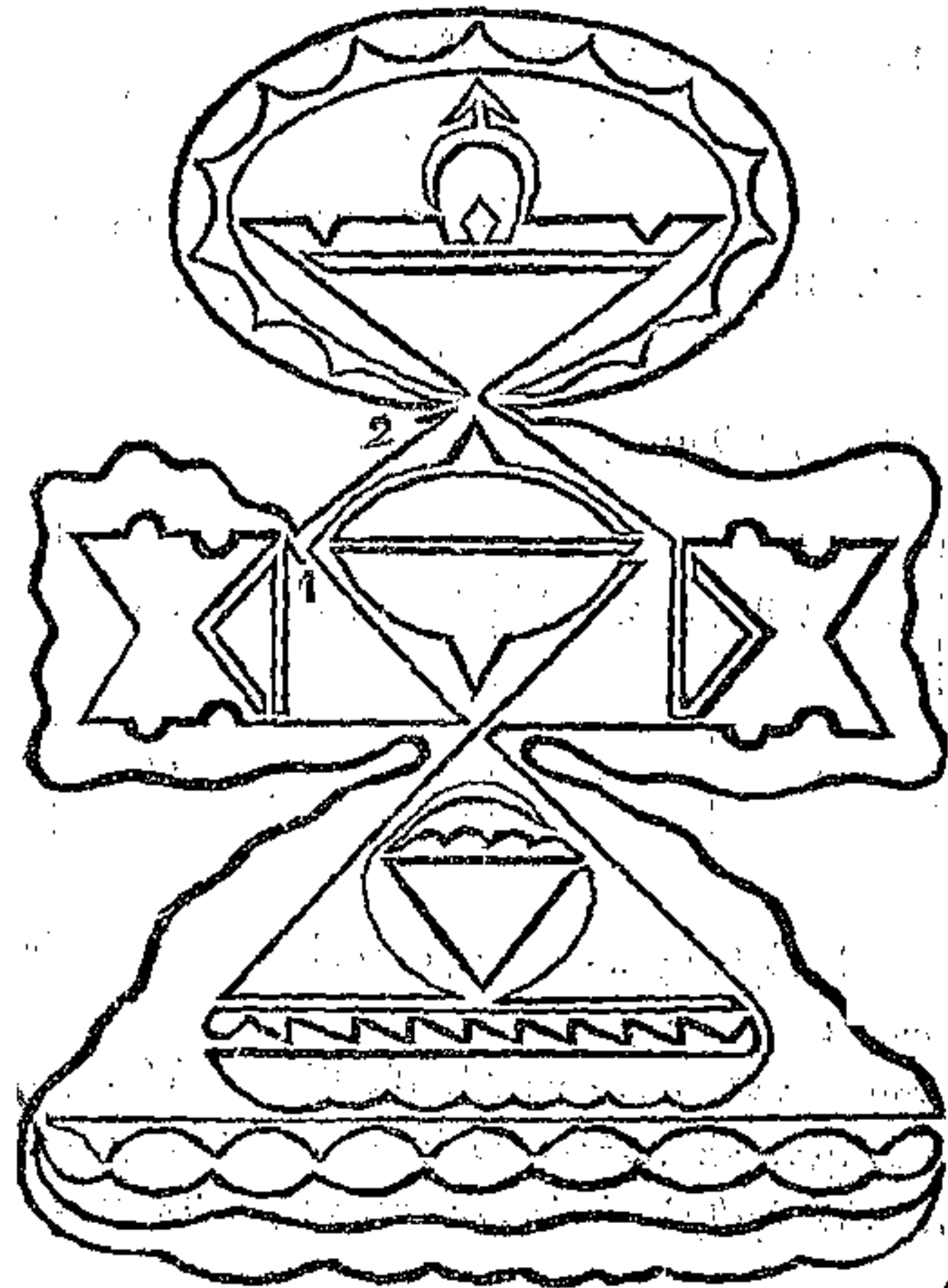
Πρὸς εὐρεσιν τοῦ ἐν τῇ Α' καὶ Γ' στήλῃ ἀπαντωμένου ἀριθμοῦ, προσθέτομεν $1 + 4$ καὶ εὐρίσκομεν τὸν 5.

Ἐάν τις π. χ. προτείνη ἀριθμὸν τινα εὐρισκόμενον εἰς ἀπάσας τὰς στήλας τοῦ γνώστου πίνακος, ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν ἀπαντας τοὺς ἀνωτέρω ἀριθμοὺς καὶ τῶν 6 στήλῶν καὶ θὰ εὐρωμεν τὸν 63, ὅστις τῷ ὄντι ἀπαντᾷ εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς στήλας τοῦ πίνακος.

Ἄλλος τις προτείνει τὸν ἐν ταῖς στήλαις Γ', Δ' καὶ Ε' ἀπαντῶντα ἀριθμὸν, ὅστις εἶναι ὁ 28.

Οὕτω πῶς βοηθούμενοι διὰ τοῦ σημειωθέντος ἀνωτέρω προχείρου πίνακος (σχηματισθέντος ἐκ τοῦ πρώτου πρὸς τ' ἀριστερὰ ἀριθμοῦ τῆς ἀσπιοῦς ἐκλάστης στήλης τοῦ προσημειωθέντος πίνακος), δυνάμεθα ταχέως καὶ ἀπροσκόπτως νὰ εὐρίσκωμεν οἷονδήποτε προτεινόμενον ἀριθμὸν.

Τῆς 20ης. (ε)

(ε)

(ε) Οὐδεμία δυστυχῶς λύσις ἐστάλη ἡμῖν.

(εα) Καὶ ἐξ ἄλλων σημείων δύναται τις ν' ἀρχίσῃ τὴν λύσιν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 28 Ἰανουαρίου 1880.

N. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ.